

ဆိပ်လိင်တင်မှတ်တင်ခုန်ကရား တင်သျှာမိတ်ပှ်

မုတ်တြိတ်ကိတ်ရုတ်
ခုန်အဲတ်ယုတ်-ကညိဒိကလုတ်စာဗြိတ်ကရ
လါဒိတ်စဲဘာတ် ၂၀၁၈ နိတ်

ယိၣ်လိၣ်တၢ်မ့ၣ်တၢ်ခ့ၣ်ကရၢၢ်

တၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်

မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်
ခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်-ကညီဒီကလုာ်စၢဖျိၣ်ကရၢၢ်
လါဒိၣ်စဲဘၢၣ် ၂၀၁၈ နံၣ်

တၢ်ကတိၤဆုၤန့ၣ်..... ၃

တၢ်ကတိၤလၢညါ..... ၆

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၁) တၢ်ကွၢ်ဒီတခါ

 အဆၢဒိၣ် (၁.၁) တၢ်ပညိၣ်တဖၣ်..... ၇

 အဆၢဒိၣ် (၁.၂) န့ဆၢဒိၣ်ဒီးတၢ်မၤတက့ၢ်..... ၁၀

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၂) ဃီၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အတၢ်ပတၢ်ပြး..... ၁၁

 အဆၢဒိၣ် (၂.၁) နီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညိၣ်ပၤလီၤသးခွဲးယၢ်..... ၁၂

 အဆၢဒိၣ် (၂.၂) တၢ်ပတၢ်ပြးအဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်..... ၁၃

 အဆၢဒိၣ် (၂.၃) ဃီၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ကရၢတၢ်မၤတက့ၢ်..... ၁၅

 အဆၢဒိၣ် (၂.၄) တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢအဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်..... ၂၂

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၃) တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ဒီးတၢ်တီတၢ်တြၢ်

 အဆၢဒိၣ် (၃.၁) တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ဒီးတၢ်မၤယူမၤဖိးက့ၤတၢ်..... ၂၅

 အဆၢဒိၣ် (၃.၂) တၢ်ဘျၢရဲအကျဲလၢတၢ်ဂ့ၢ်လိာ်ဘျီလိာ်ဒီးတၢ်ဘၣ်ဂံၢ်ဂုၢ်..... ၂၆

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၄) ခိၣ်ဃၢန့ဆၢဒိၣ်တၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သးတမံးဃီဒီးတၢ်သ့ၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်

 အဆၢဒိၣ် (၄.၁) ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ်ထီၣ်ဃီဒီးခိၣ်ဃၢန့ဆၢဒိၣ်..... ၂၈

 အဆၢဒိၣ် (၄.၂) တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျး..... ၃၀

 အဆၢဒိၣ် (၄.၃) သ့ၣ်ပှၢ်တဖၣ်..... ၃၁

 အဆၢဒိၣ် (၄.၄) ဆၢဒိၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံးလၢ်..... ၃၂

 အဆၢဒိၣ် (၄.၅) ထံးနိတဖၣ်..... ၃၄

 အဆၢဒိၣ် (၄.၆) ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်ဒီးမုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်
 အတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်..... ၃၅

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၅) ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဒီးလုၢ်လၢ်ထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်န့ၢ်သါ

 အဆၢဒိၣ် (၅.၁) ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ် သ့ၣ်တဖၣ်လၢ
 တၢ်န့ၢ်ပၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်..... ၃၉

 အဆၢဒိၣ် (၅.၂) တၢ်ပံးယၢ်ပၤယၢ်ဒီးတၢ်မၤမူမၤဂဲၤထီၣ်က့ၤ
 လုၢ်လၢ်ထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်န့ၢ်သါ..... ၄၂

လံာ်ဘျးစဲ-ဝီၢ်ဩဒီးတၢ်ကတိၤအခိပညိၣ်တဖၣ်..... ၄၅

တၢ်ကတိၤဆူန့ၣ်

လၢကီၢ်ပယီၤအမုၢ်ထီၣ်ကလံၤထံး, ယိၣ်လိာ်ကျိၣ်အမုၢ်လီၤန့ၣ်တကယၤန့ၣ် မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်လၢ အလၢပုၤဒီးကစၢ်ကလိၤအါမးအံၤ မုၢ်ကီၢ်ရၣ် (၇) ဘ့ၣ်အကျါကီၢ်ရၣ်တဘ့ၣ် လၢအအိၣ်သ့ၣ်လီၤအ သးလၢကညီၣ်ကီၢ် (စးထီၣ်ခဲအံၤဒီးဆူညါ တၢ်ကကွဲးအီၤလၢ “ကီၢ်သူလှဲ”) ပူၤန့ၣ်လီၤ. မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ် အံၤ မုၢ်စ့ၢ်ကီးလီၢ်ခါၣ်သန့ၣ်အဂၢၢ်ကျၢၤတတီၤလၢကညီၣ်ထူလံၤတၢ်ဆဲးတၢ်လၢလၢအလုၢ်ဒိၣ်ပွၤဒိၣ်ဒီးလၢ အလီၤဆီသ့ၣ်တဖၣ် အိၣ်ဒီးဝဲအါမးအကျါတတီၤန့ၣ်လီၤ. ထံလီၢ်ကီၢ်ပူၤတၢ်ဒုးတၢ်ယၤလၢကဲထီၣ်အသး လၢ ဆံဖျိၣ်နံၣ်အါဘ့ၣ်အတီၢ်ပူၤဘၣ်ဆၣ် မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်အကမုၢ်တဖၣ် ဂုၢ်ကျဲးစးကၤယၢ်ယၢ်ဝဲ အလုၢ်လၢထူသန့ၣ်ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢဒီးအတၢ်စ့ၢ်တၢ်န့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးအိၣ်မူဝဲဒ်ပူၤလၢအဒီသအံၤထွဲ ကွၢ်ထွဲယိၣ်လိာ်တြီၢ်တဖုအသိးန့ၣ်လီၤ. ဟီၣ်ကဝီၤအံၤ မ့ၢ်ဝဲတၢ်လီၢ်တတီၤလၢ ကီၢ်အ့ၣ်မုၢ်ထီၣ်ကလံၤ ထံး (Southeast Asia) အတၢ်မုၢ်တၢ်ဘိဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံၤလၢအစၢၤဘူးကလီၤတူၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အဟံၣ် ယီၤတၢ်ဆိးတၢ်ဆိးအလီၢ်အကျဲ ဒီးကညီၣ်ထူလံၤအလုၢ်လၢထူသန့ၣ်ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢလၢအလီၤဆီသ့ၣ် တဖၣ် အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤဝဲအလီၢ်အကျဲအယီၤ, ယိၣ်လိာ်တြီၢ်အံၤ မ့ၢ်ဝဲတၢ်လီၢ်လုၢ်ဒိၣ်ပွၤဒိၣ်တတီၤလၢ တၢ် ကဘၣ်ဒီသအံၤဒီးရဲၣ်သဲကတီၤအီၤ လၢဖိလံၤခါဆူဝဲညါသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်လီၤ.

တၢ်သိၣ်တၢ်သီဒီးတၢ်ဘျၢဘၣ်ထွဲဒီးန့ၣ်ဆၣ်တၢ်အိၣ်ယၤလၢ ကီၢ်ပယီၤလီၢ်ခါၣ်သးပဒိၣ်ကွဲးဒုး အိၣ်ထီၣ်အီၤလၢအဟ့ၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လီၤဆီလၢကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်ဒီးအသးမုၢ်သံၣ်ဘိသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ အိး ထီၣ်ဝဲဒ်တြီၤလၢ တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်အတၢ်တိာ်ကျဲးဒီးဒိၣ်ဒီး မုၢ်ကျိၤဝဲကွၢ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးအတၢ်ဖံး တၢ်မၤလၢ အအိၣ်ဒီးတၢ်ပညိၣ်အသီလၢအကဒုးအိၣ်ထီၣ် တၢ်ဟးဂုၢ်ဟးဂီၤဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်မုၢ်န့ၣ်လီၤ. စီဆၢကတီၢ်တဆီဘၣ်တဆီတုၤမုၢ်မဆါတနံၤအံၤန့ၣ် ခီဖျိလၢစဲးဖိကဟၣ်တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တၢ်တိာ်ကျဲး ဖးဒိၣ် (industrialized development) ဖဲအံၤသ့ၣ်တဖၣ်အယီၤ ကီၢ်ပယီၤကလုာ်န့ၣ်ထံဖိကီၢ်ဖိဒီးထံ ဖိကီၢ်ဖိလၢအအိၣ်လၢကီၢ်သူလှဲဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၤအါတီၤ ဘၣ်ကွၢ်ဆၣ်မဲာ်ဒီးတၢ်တထဲသိးတုၤသိးလၢ ပုၤဂ့ၢ်ဝီ-မုၢ်ကျိၤဝဲကွၢ်ဒီးခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၣ်တၢ်တတီၤတတြီၢ် (environmental injustice) သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် လီၤ. ဖဲသိးတၢ်ကဒီသအဲဒ် တၢ်အိၣ်လုၢ်အိၣ်ပျီဒီးတၢ်မၤလီၤမံာ်ကွၢ် ယိၣ်လိာ်တြီၢ်အန့ၣ်ဆၣ်တၢ်သး သမုၢ်ဒီးလုၢ်လၢထူသန့ၣ်ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢလၢအအိၣ်အါမံၤအါကလုာ်တဖၣ်အံၤအဂီၢ် အရ့ဒိၣ်ဝဲဒ်လၢ တၢ်ကဘၣ်ပၢ်လီၤတၢ်မၤကျဲးခိၣ်သ့ၣ်လၢအယုၢ်ကၤလၢတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်အဂီၢ် ဖဲသိးတၢ်ကမၤစ့ၢ်လီၤ တၢ်ဘၣ်ယိၣ်တဖၣ်အံၤကန့ၢ်ဝဲဒ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ထံလီၢ်ကီၢ်ပူၤတၢ်မုၢ်တၢ်ခါၣ်အတၢ်လဲၤကျဲ လၢအပုၤဒီးတၢ်ဂုၢ်လိာ်ဘျီလိာ်လၢကီၢ်ပယီၤလီၢ်ခါၣ် သးပဒိၣ်ဒီး ကလုာ်န့ၣ်ထံရၢ်ကီၢ်သးတၢ်ကရၢကရိတီၢ်ခိၣ်ရိၣ်မဲသ့ၣ်ထီၣ်အီၤအံၤ မ့ၢ်ဆဲးလဲၤတၢ်အသး ဆူညါလၢအတအိၣ်ဒီးတၢ်သံတၢ်မံဘၣ်ဆၣ်, ထံဖိကီၢ်ဖိကမုၢ်လၢအအိၣ်လၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်သ့ၣ်တဖၣ် တခီ ဒုးအိၣ်ထီၣ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်ထံၣ်စိလၢတၢ်မုၢ်တၢ်ခါၣ်ဒီးတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်ဖဲအဝဲသ့ၣ်အတၢ်မိၣ် န့ၢ်သးလီၤဒီးပၢ်လီၤဝဲဒ်အသိးန့ၣ်လီၤ. ကမုၢ်တီၢ်ခိၣ်ရိၣ်မဲကီၢ်ပယီၤလီၢ်ခါၣ်သးပဒိၣ်အာၣ်လီၤဝဲဒ်လၢ ကတီၢ်ခိၣ်ရိၣ်မဲဒီးဆ့ၤဝဲဒ်ထံကီၢ်တဘ့ၣ်အံၤဆူဖဲဒးရၢၣ်ဒိၣ်မိၣ်ခြံၣ်စံၣ်သန့ လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်နီၤ

လီတော်စိတ်ကမီဘၣ်ဆၣ်, ကညီဖိလၢအဘၣ်လဲၤခီဖျိဝဲဒၣ်တၢ်ကိတ်ခဲဒီးတၢ်နးတၢ်ဖျိၣ်လၢအဝဲသ့ၣ် အတၢ်အိၣ်မူတစါအံၤ သ့ၣ်ညါဂ့ၤကတၢ်လၢ ထံၣ်ဂၢ်ကီၢ်သးအတၢ်ပညိၣ်ဖိတၢ်ဒ်အံၤသ့ၣ်တဖၣ် တမ့ၢ် တၢ်လၢတၢ်မၤလၢထီၣ်ပျဲထီၣ်အီၤကန့ၢ်ညီညီကဒၣ်ဘၣ်, ဒီးတကတီၢ်ပီတၢ်ပညိၣ်ဖိတၢ်ဒ်အံၤသ့ၣ် တဖၣ် တမ့ၢ်မၤလၢထီၣ်ပျဲထီၣ်အီၤဒၣ်လဲၣ်ဘၣ်ဆၣ် တမ့ၢ်တၢ်လၢအကကဲဘျးကဲဖျိၣ်လၢကညီပျဲထီၣ် လံၤဖိအပူၤတဝဲသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်နီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပၤလီၤသးတၢ်သးသဟီၣ်အိၣ်ဝဲဒၣ်အသိး, မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်ထံဖိကီၢ်ဖိက မုၢ်ယုၣ်ဒီးခၣ်အဲၣ်ယုၣ်-ကညီဒီကလုာ်စၢ်ဖျိၣ်ကရၢဒီးကညီဖိခိၣ်ယၤဒီးပျဲဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပုၤဘျးစဲကရၢ (ခုၣ်စါ) သ့ၣ်တဖၣ် ဟံၣ်ဖျိၣ်ထီၣ်အသးလၢတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ဝဲဒၣ်ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ, လၢအမ့ၢ် ဟီၣ်ကဝီတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲတခါလၢ တၢ်ကပၤပြးအီၤလၢအဟံးန့ၢ်ခိၣ်တယၢ်လၢနီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပၤလီၤ သး ဒီးဒ်ခိၣ်မိၣ်ခြံၣ်စံၣ်တၢ်ဟံၣ်ယုၣ်တမံၤပီၤ လၢတၢ်ကသ့ဒီသဒီးဟံးယၢ်ပၤယၢ်က့ၤ ကညီပျဲထီၣ်လံၤ ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အန့ဆၢၣ်ဒီးလုၢ်လၢထုသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်န့ၢ်သါသ့ၣ်တဖၣ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဖဲးတၢ်မၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲလၢအရ့ဒိၣ်တခါအံၤ အိၣ်ထီၣ်အသးခီဖျိကညီပျဲထီၣ်လံၤဖိတ ဘျးစါ လၢအတထံၣ်ဘၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်လၢအဝဲသ့ၣ်တၢ်အိၣ်မူတစါအံၤ အတၢ်မုၢ်လၢဒီးတၢ်မံမိၣ်သ့ၣ် တဖၣ်အယိန့ၣ်လီၤ. ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢအံၤ မုၢ်ဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမုၢ်ဒီးတၢ်ယုထၢအကျဲတခါလၢ အဟ့ၣ်ဂံၢ်ဟ့ၣ်ဘါက့ၤကမုၢ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲတခါ လၢအခိၣ်ဆၢကဒါက့ၤဝဲဒၣ်ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ် ဒီးထံဂုၤ ကီၢ်ဂၤကူၣ်ပနံၣ်သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲလၢအပူၤကွံာ် လၢအကမၤဟးဂီၤကွံာ်ဝဲ ဒၣ်န့ဆၢၣ်တၢ်မူတစါဒီး ဒုးအိၣ်ထီၣ်ပျဲဂ့ၢ်ဝီတၢ်တထဲသိးတုၤသိးသ့ၣ်တဖၣ်လၢယိၣ်လိာ်တြီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢမုၢ်တြီၢ်အထံဖိကီၢ်ဖိကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢအံၤ မုၢ်တၢ်ဖဲးတၢ်မၤအ တၢ်ဂၤလိာ်တခါလၢအဟံၣ်ဖျိၣ်ထီၣ်အသးလၢအါနံၣ်အါလါ, ဒီးတၢ်ဖဲးတၢ်မၤလၢအပၣ်ယုၣ်သ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်ဝဲ တၢ်ထီၣ်က့ၤပူၤတဝဲဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ဒီးတၢ်ဒုၣ်တၢ်ထုအလီၢ်အကျဲသ့ၣ်တဖၣ်, တၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်က့ၤ ပျဲပူၤဆၢၣ်ဖိကီၢ်ဖိပျဲက့ၤ, ဒီးတၢ်မၤနီၣ်မၤယါက့ၤဆၢၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံလၢအကလုာ်လၢအစၢ်ဘျးကလီၤတူၢ် ကွံာ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂၤလိာ်ဒ်အံၤအတၢ်ပညိၣ်တခါမ့ၢ်ဒ်သိး တၢ်ကသ့အုၣ်ကီၤက့ၤဝဲဒၣ်ခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ်လၢအ မ့ၢ်တၢ်အခိၣ်တယၢ်တခါ လၢကညီပျဲထီၣ်လံၤဖိအတၢ်အိၣ်မူအကျိအကျဲအံၤ ကဆဲးလဲၤတရံးအသး လၢအအိၣ်ဒီးကံၢ်စီဒီးတၢ်အိၣ်လၢအိၣ်ပျဲကသ့ဒီးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ပျဲကညီဒီးန့ဆၢၣ်အတၢ်အိၣ်မူယုၣ်တ ပူၤယိၣ်အံၤ ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢတၢ်ကသ့ဆဲးကဟုကယၢ် ဒီးရဲၣ်သဲကတီၤက့ၤမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ် အသ့ၣ်ပျဲဒီးထံးန့ၣ်ကွံာ်ခံသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးကတီၢ်ပီ မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်အထံဖိကီၢ်ဖိကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် က သ့ဟံးယၢ်ပၤယၢ်က့ၤအတၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်အသးဒီးန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤလၢအအိၣ်ဝဲတရံးအဝဲသ့ၣ် လၢ အဖိစါလံၤဖိခါဆူညါသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အတၢ်ဘျးမိၢ်ပျဲအံၤ ဘၣ်တၢ်ကွဲးဒုးအိၣ်ထီၣ်အီၤလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ကူၣ် လိာ်တၢ်ပိၣ်သကိးတၢ်ဒီးလီၢ်ကဝီပူၤတဝဲလၢအိၣ်လၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်, ကညီကီၢ်စဲၣ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ် ခီဖျိ

တၢ်မၤအကျိၤအကျဲၤလၢအအိၣ်ဖျိဖျိဖျါဖျါ ဇီးပုၤအါဂၤအတၢ်ပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်, ဇီးမ့ၢ်တၢ်ဘျၢမိၢ်ပျၢ်တဘျီလၢ အခီဆၢကဒါက့ၤအဝဲသ့ၣ်တၢ်မုၢ်လၢကွၢ်စိ ဖဲသိးအဝဲသ့ၣ်ကအိၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်မူလၢတၢ်ဒိၣ်ထီၣ်ထီၣ်, တၢ်အိၣ်စံၣ်အိၣ်ကျၢ (လၢအယုၣ်ကၢ), ဇီးလၢတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အပူၤကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဘျၢမိၢ်ပျၢ်တဘျီ အံၤအတၢ်သ့ၣ်ဆူၣ်သးဂဲၤတခီ ဖိးသန့ထီၣ်အသးလၢကညီပုၤထူလံၤဖိအတၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအကျိၤ အကျဲ, လီၤဆီဒဲၣ်တၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ဒီးတဘျီအတၢ်ထံၣ်ဘၣ်ထွဲဒီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်, သ့ၣ်ပျၢ်, ထံၣ်နိဒီးပုၤကညီ သ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်ထုးဖးအီၤတသ့တန့ၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဘျၢမိၢ်ပျၢ်တဘျီလၢအဖိးသန့ထီၣ်အသးအ ခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိလၢပုၤတဝါတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဒီးပုၤထူလံၤဖိအတၢ်ထံၣ်ဘၣ်ထွဲဒီးဟီၣ်ခိၣ်တဘျီအံၤ မ့ၢ်တၢ်ဘျၢမိၢ်ပျၢ်တဘျီလၢ အထီၣ်ယုၣ်ထီၣ်ယီၤဒီးမၤဘၣ်လိာ်က့ၤကညီပုၤထူလံၤဖိအတၢ်စ့ၢ်တၢ်နာ်ဒီး တၢ်ပာ်လုၢ်ပာ်ပူၤ လၢအဝဲသ့ၣ်အိၣ်မူမၤထွဲတၢ်လံၤအီၤတစါဘၣ်တစါ လၢတၢ်ပတၢ်ပြးဒီးတၢ်ပၤဆျၢရဲၣ် ကျဲၤတၢ်ဖံးတၢ်မၤအကျဲၤသန့လၢအအိၣ်ဒီးအက့ၢ်အဂီၢ်လီၤတၢ်လီၤဆဲးန့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်ဂ့ၢ်ခဲလၢာ်အဖီခိၣ်, တၢ်ဘျၢမိၢ်ပျၢ်တဘျီအံၤပာ်တီၢ်ပာ်လိၤဒီးဒီသဒါက့ၤဝဲဒၣ်ကညီပုၤထူ လံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်လၢနီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပၤလီၤသး လၢတၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤဒီးတၢ်ပတၢ် ပြးက့ၤအဝဲသ့ၣ်န့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ်ယၤဒီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်သ့ၣ်တဖၣ်, ဇီးလၢတၢ်ကဘၣ်ဟံးစုနဲၣ်ကျဲၤက့ၤပုၤ တဝါအတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်ဖဲလဲၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အံၤ ဖုးနဲၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲဒၣ် ကညီပုၤထူလံၤဖိတၢ်သကဲးပဝံၤပနီၤလၢအဂ့ၢ်ဘၣ်ထွဲဒီးခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢ ဖဲချးစိတၢ်ဖံးတၢ်မၤအတၢ်ရဲၣ် တၢ်ကျဲၤဒီးတၢ်လၢအပၣ်ယုၣ်သ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်ဝဲတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူလၢအယုၣ်ကၢ, တၢ်ဒီသဒါက့ၤန့ၣ်ဆၢ ဒီးဒံၣ်မိၣ်ခြံၣ်စံၣ်တၢ်ပတၢ်ပြးသန့တပုၤယီၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲဟီၣ်ခိၣ်တဘျီအံၤဘၣ်ကွၢ်ဆၢခဲၣ် မဲာ် ဒီးတၢ်မူအါကလုာ်အစၢဘူးကလီၤတူၣ် ဒီးတၢ်ကသုၣ်ကသံးတၢ်ဆီတလဲအခါ, တၢ်မူဒီးလုၢ်လၢထူ သန့တၢ်ဆဲးတၢ်လၢတၢ်န့ၢ်သါဒဲၣ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်အိၣ်ယၤလၢအလုၢ်ဒိၣ်ပျၢ်ဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ယိၣ်လိာ်ကျိၤလၢအမ့ၢ်လီၢ်ကဝီၤပုၤတဝါလၢအအိၣ်လၢတရူးကီၢ်ဒီးကီၢ်ပယီၤသ့ၣ်တဖၣ် သးသ မူအသ့ၣ်ကျိၤတဘိအံၤ, မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်အထံဖိကီၢ်ဖိကမ့ၢ် ယုၣ်ဒီးအတံၤသကိးမၤသကိးတၢ်သ့ၣ်တ ဖၣ်မုၢ်လၢဝဲလၢ တၢ်ဂဲၤလိာ်အံၤကမ့ၢ်မ့ၢ်အူၣ်ထူၣ်အတၢ်ကပီၤပနီၣ်တခါလၢ ကဟံးစုနဲၣ်ကျဲၤက့ၤဝဲဒၣ် ကလုာ်ဒူၣ်အဂၤလၢအအိၣ်ဆိးလၢယိၣ်လိာ်ကျိၤဒီးတဘိအံၤ ကသ့ဒီသဒါက့ၤအဝဲသ့ၣ်အဟံၣ်ယီၤ တၢ် လီၢ်တၢ်ကျဲၤလၢတၢ်ဖုးတၢ်ယၤဒီး တၢ်မၤဟးဂုၢ်ဟးဂီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်, ဇီးကသ့ဟံးယာ်ပၤယာ်က့ၤယိၣ်လိာ် တြီၤန့ၣ်ဆၢတၢ်မူဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအကလုာ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤအီၤတပုၤယီၤလၢတၢ်မုၢ်တၢ် ခုၣ်ဒီးတၢ်ဖံးတၢ်မၤလၢအယုၣ်ကၢအသိးန့ၣ်လီၤ. ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အတၢ်ထံၣ်စိအံၤ မ့ၢ်တၢ် ပာ်ဖျါထီၣ်က့ၤဝဲဒၣ်တၢ်ပတၢ်ပြးလၢအဂ့ၢ် လၢပုၤဂ့ၢ်ဝီဒီးန့ၣ်ဆၢတၢ်မူတဝါလၢအလုၢ်ဒိၣ်ပျၢ်ဒိၣ်အဟီၣ်ခိၣ် မဲာ်ဖံးခိၣ်အံၤကဘၣ်မ့ၢ်တၢ်ဖဲလဲၣ်, ဒီးတကတီၢ်ယီၤ ဖုးအိၣ်ထီၣ်ဝဲဒၣ်တၢ်ပုၤထူတၢ်မၤအကျဲၤလၢအဖိးသ န့ၣ်ထီၣ်အသးလၢကမ့ၢ် လၢအဆီတလဲကွံာ်ဝဲဒၣ်လီၢ်ခါၣ်သးပဒိၣ်တၢ်ဖိၣ်ပျံၤသန့လၢထးဆူလၢာ် ဒီးတၢ် ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်လၢအဖိးသန့အသးလၢသုးမ့ၢ်သံၣ်ဘိအတၢ်ဂိၢ်စုဂိၢ်ခိၣ်ကဘၣ်မ့ၢ်ဖဲလဲၣ်အဂ့ၢ်နီၢ်နီၢ် န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ကတိၤလၢညါ

ပဝဲကညီပုၤထူလံၤဖိလၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရှၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ, ပပၢ်ပနီၣ်က့ၤပထူးပထံးလၢအမ့ၢ်ပုၤလၢအဟဲလီၤစၢလီၤသ့ၣ်လၢထံဆၢကီၢ်ဆၢတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲအါတီၤ, ပပၢ်ကဲက့ၤန့ၣ်တၢ်မူဟီၣ်ခိၣ်တဘျီအံၤလၢအဖုးမူဖုးဂဲၤဒံးပဝဲကညီကလုာ်တစိၤဘၣ်တစိၤ, ပၢ်လၢပၢ်ကပီၤဒီးသ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်က့ၤပုၤလၢအဂဲၤလိာ်ထီၣ်တတီၢ်တြီၢ်အက့ၢ်ဂီၢ်အကလုာ်ကလုာ် လၢပုၤကညီဒီးဟီၣ်ခိၣ်တဘျီအံၤအဂီၢ်, လၢတၢ်အၢၣ်လီၤဟ့ၣ်လီၤသးလၢခုၣ်ခါကတီၢ်အံၤဒီးခါဆူညါ, လၢတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်က့ၤဒီး ငုးအိၣ်ကါဆိးကျၢက့ၤတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်လၢအယုၢ်ကလၢပထံလီၢ်ကီၢ်ပုၤ, ဒီသအဒီးရဲၣ်သဲကတီၢ်က့ၤခိၣ်ယၢန့ၣ်အတၢ်အိၣ်စံၣ်အိၣ်ကျၢတမံၤပီၤလၢပိၣ်လိာ်တြီၢ်ပုၤသ့ၣ်တဖၣ်, ဟံးဃာ်ပၤဃာ်က့ၤပတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်န့ၣ်သါလၢအလီၤဆိ, ဒီးလၢပပုၤကလုာ်အနီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပၤလီၤသးအဂီၢ်, ပကွဲးပၢ်လီၤငုးအိၣ်ထီၣ်ဝဲဒၣ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်တၢ်ဘျီမိၢ်ပုၤတဘျီအံၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၁) တၢ်ကွၢ်ဒိတခါ

အဆၢဒိၣ် (၁.၁) တၢ်ပညိၣ်တဖၣ်

အဆၢဖိ (၁)

လၢတၢ်ဒုးလိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်က့ၤ ယိၣ်လိၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်တၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်တဘျုးအံၤအဂီၢ်, ယိၣ်လိၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကျဲးစးဂဲၤလိၣ်လၢတၢ်မၤဆူၣ်ထီၣ်ဒီးစိၣ်ကဖိထီၣ်က့ၤ ကညီပှၢ်ထူလံၤဖိ ယုၣ်ဒီးပှၢ်လၢအအိၣ်ဆိးယံၣ်တၢ်လံၤလၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပှၢ်သ့ၣ်တဖၣ် အတၢ်အိၣ်မ့ၢ်အိၣ်ပၤ, တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်ထီၣ်ပသီထီၣ်လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ထဲသိးတုၤသိး, ဒီးတ ကတီၢ်ယီၤဒိသဒါက့ၤသ့ၣ်ပှၢ်, တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးဒ်န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူတစၢအကျဲအသိး, ဒီးပှၢ်ဂီၢ်ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ် လၢအကျဲသန့သ့ၣ်တဖၣ်လၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ဒိတဘျုးညါအံၤအပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်အတၢ်ပညိၣ်လီၤတၢ်လီၤဆဲးဘၣ်ထွဲဒီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, သ့ၣ်ပှၢ်, တၢ်မၤအိၣ်ဒ့ၣ် ညၣ်အလီၢ်အကျဲ, ထံနိၣ်ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်တခီ တၢ်ကွဲးပၢ်လီၤဒ်လၢအံၤအသိး န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂)

တၢ်ကဘၣ်ဟံၣ်ပနီၣ်, ဒိသဒါ, ဆိကမိၣ်မၤဆိဒီးစိၣ်ကဖိထီၣ်က့ၤကညီပှၢ်ထူလံၤဖိ ဒီးပှၢ်လၢ အအိၣ်ဆိးယံၣ်တၢ်လံၤလၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပှၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်သ့ၣ်မံၤသးမ့ၢ်လၢလၢပျဲပျဲ လၢတၢ်မၤအိၣ်ပၤဘၣ်သ့ၣ်ပှၢ်ဒီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ခွဲးယၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ကဘၣ်ဟံးစုနဲၣ်ကျဲဒီးမၤဘၣ်လိၣ်က့ၤ ပှၢ်တဝါနီၢ်ကစၢ်တၢ်ပတၢ်ပြဲးဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်န့ၢ်ပၤဘၣ် တၢ်အကလုာ် ဒီးစုလီၤယုၣ်တၢ်ဆၢတံၢ်တပူၤယီၤ လၢအဝဲသ့ၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်, တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ, မူဒါဒီးတၢ်ဖံးတၢ်မၤဒီးတၢ်ဖိၣ်ယံးတၢ်အကျိၤအကျဲသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်န့ၢ်ပၤဘၣ်တၢ်, တၢ်အိၣ်ဆိးအလီၢ် အကျဲ, တၢ်မၤအိၣ်ဒီးတၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲတၢ်ဖံးတၢ်မၤအလုာ်အလၢ်သ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်မၤဆူၣ်ထီၣ်ဒီးစိၣ် ကဖိထီၣ်က့ၤပှၢ်ပှၢ်ကညီအပှၢ်တဝါအတၢ်အိၣ်မ့ၢ်အိၣ်ပၤ, တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်ထီၣ်ပသီထီၣ်လၢ တၢ်ထဲသိးတုၤသိးအပူၤကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၃)

တၢ်ကဘၣ်မၤဆူၣ်ထီၣ်ဒီးစိၣ်ကဖိထီၣ်က့ၤတၢ်မၤဇုၤလီၤလီၢ်ခၢၣ်သးတၢ်ဖိၣ်ပျံၤသန့ လၢထံၣ်ဂျၢ ကီၢ်သဲးတၢ်န့ၢ်စိန့ၢ်ကမိၤ, တၢ်ပတၢ်ပြဲး, ဒီးတၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ, န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ် ယၤဒီးထံဖိကီၢ်ဖိနီၣ်ဂံၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ဆူ ကညီပှၢ်ထူလံၤဖိအပှၢ်တဝါလၢအိၣ်လၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ် ကရၢၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အစုပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ပညိၣ်လၢ တၢ်ကဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကျဲၤသကိးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ၊ လၢကညိၣ်ပုၤထူလံၤဖိဒီးပဒိၣ်လၢအဝဲသ့ၣ်ပၢ်ပနီၣ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အဘၢၣ်စၤ ဖဲဖဲၣ်ဒေရၢၣ်ကီၢ်စၢဖျိၣ်အတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဆိလိၤသးအက့ၢ်အဂီၢ် လၢအဒိးသန့ထီၣ်အသးလၢထံၣ်ရၢၢ်ကီၢ်သဲး၊ မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်ဒီးကမုၢ်နီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညိၣ်ပၤလိၤသးအသိးအဖိခိၣ်၊ ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အတၢ်ဘျးမိၢ်ပုၤယုၣ်ဒီးခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်-ကညိၣ်ဒီးကလုၢ်စၢဖျိၣ်ကရၢၢ်အကျဲသန့ (ဖိလံစံၣ်) သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ ကမၤစၢ်စိၣ်ကဖိထီၣ်က့ၤတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်လၢအယုၣ်ကၤ ဒီးလၢအအိၣ်ကၤအိၣ်ခိး၊ ဒီးဖဲၣ်ဒေရၢၣ်ကီၢ်စၢဖျိၣ်လၢအမၤဖျၢလိၤကွၢ်ဝဲၣ်ဒေလီၢ်ခါၣ်သးပဒိၣ်တၢ်ဖိၣ်ပျံၤသန့ လၢကီၢ်သုလုၤပူၤအံၤန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၄)

တၢ်ကဘၣ်ပၢ်ပနီၣ်, ဆိကမိၣ်မၤဆိဒီးစိၣ်ကဖိထီၣ်က့ၤမိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢတၢ်န့ၢ်ပၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ခွဲးယၢ် ဒီးတၢ်ဖံးတၢ်မၤအကျိၤအကျဲသ့ၣ်တဖၣ်, လၢအပၣ်ယုၣ်ဒီးပုၤတၢ်တၢ်န့ၢ်ပၤခွဲးယၢ်လၢသ့ၣ်ပုၤ, ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, ထံနိဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒီးကတီၢ်ယီၤ တၢ်ကဘၣ်အုၣ်ကီၤက့ၤဝဲၣ်ဒေတၢ်န့ၢ်ပၤမိၢ်ပံၤဖဲဖုအဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤ ခွဲးယၢ် (ancestral domain) သ့ၣ်တဖၣ် ဖဲသိးတၢ်သုတဖၣ်န့ၣ်လီၤဟံးန့ၣ်ဆၢၣ်အိၣ် မ့တမ့ၢ် ပုၤလၢတၢ်တဟ့ၣ်အိၣ်တၢ်ပျဲသ့ၣ်တဖၣ်ကဟဲန့ၣ်လီၤအိၣ်ဆိး မ့တမ့ၢ် မၤအိၣ်အိၣ်တဂ့ၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၅)

တၢ်ကဘၣ်ပၢ်ပနီၣ်, ဆိကမိၣ်မၤဆိဒီးစိၣ်ကဖိထီၣ်က့ၤပုၤဘၣ်ကီၢ်ဘၣ်ခဲ ဒီးပုၤလီၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်လၢအဘၣ်တၢ်သုးဆုၣ်အလီၢ်အကျဲ ဒီးဘၣ်ပၢ်တၢ်ကွၢ်အဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, တၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူဒီးဟံၣ်ယီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်ဒီးန့ၢ်ခါၣ်စးကဒါက့ၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဒီး တၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူခွဲးယၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၆)

တၢ်ကဘၣ်ပၢ်ပနီၣ်က့ၤပုၤထူလံၤဖိဒီးပုၤလၢအိၣ်ဆိးယံၤတၢ်လံၤလၢ ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ကျဲးစးဂဲၤလိၣ်ဟ့ၣ်လီၤသးလၢ တၢ်ကဟုကယၢ်ဒီးကၤယၢ်က့ၤဝဲၣ်ဒေ တၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပုၤဒီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်လၢအပျဲဒီးကံၢ်စိ ဒီးလၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိၣ်လၢပုၤဂ့ၢ်ဝီ ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူတၢ်အတၢ်အိၣ်မုၢ်အိၣ်ပၤလၢပုၤကိးဂၤဒဲးအဂီၢ်, ဒီးတကတီၢ်ယီၤလၢတၢ်ကဘၣ်ဆိကမိၣ်မၤဆိ, စိၣ်ကဖိထီၣ်ဒီးမၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤမိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢတၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကျဲၤဒီးတၢ်ဖံးတၢ်မၤအကျိၤအကျဲလၢအယုၣ်ကၤန့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢလၢပျဲပျဲန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၇)

တၢ်ကဘၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်မၤကျဲသနူလၢအကြးအဘၣ်, တၢ်ဆိးကါအိၣ်ညိးဒီးတုၤလီၤတီၤလီၤလၢတၢ်ယုၣ်လီၤဘျါလီၤဒီး မၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤတၢ်သ့ၣ်တမံသးတမံ ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်လိာ်ဘျီလိာ်ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်န့ၢ်ပၤသ့ၣ်ပျၢ်, ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်, ဒီးန့ၢ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးလီၤဆီဒၣ်တၢ် တၢ်ဖဲးတၢ်မၤအကျဲသနူလၢအကွၢ်ဆိကမိၣ်တၢ်လၢ လီၢ်ကဝီၤပုၤတဝတၢ်န့ၢ်ပၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ် ဒ်ပုၤဂ့ၢ်ဝီသဲးစးသနူအသိး (socially legitimate land tenure) သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၈)

တၢ်ကဘၣ်ဒီသဒါက့ၤဝဲဒၣ်ခိၣ်ယၢန့ၢ်ဆၢၣ်အတၢ်အိၣ်စံၣ်အိၣ်ကျၢတမံယီၤလၢယိၣ်လိာ်တြီၤ, ယုၣ်ဒီးသ့ၣ်ပျၢ်ဒီးကစၢ်ကလိ ဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖဲးခိၣ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ပညိၣ်လၢတၢ်အုၣ်ကီၤက့ၤဝဲဒၣ် တၢ်ကဟုၤကယၢ်ဒီးတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤက့ၤတၢ်မူအါကလုာ်လၢအလုၢ်ဒိၣ်ပျၢ်ဒိၣ်ဒီး လၢအလီၤဆီန့ၢ်ဒီးတၢ်အဂၤ လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိၣ်လၢ ကညီပုၤထူလံာ်ဖိဒီးလီၢ်ကဝီၤပုၤတဝတၢ်, ပုၤလၢအအိၣ်ဆိးလၢကီၢ်သုလုၤဟီၣ်ကဝီၤချ့, ယုၣ်ဒီးန့ၢ်ဆၢၣ်တၢ်မူတဝသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်တၢ်ဘျးမိာ်ပျၢ်တဘျီအံၤ ကျဲးစးဒုးအိၣ်ထီၣ်ဝဲဒၣ်ပုၤထူလံာ်ဖိတၢ်ကဟုၤကယၢ်ဒီသဒါအလီၢ်အကျဲ လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ဟံးကဲက့ၤပုၤကညီခွဲးယၢ်လၢအကအိၣ်မူတပုၤယီၤဒီးန့ၢ်ဆၢၣ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၉)

တၢ်ကဘၣ်အုၣ်ကီၤက့ၤဝဲဒၣ်ကညီပုၤထူလံာ်ဖိအလုၢ်လၢထူသနူဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢ ယုၣ်ဒီးအတၢ်လုၢ်တၢ်ပျၢ်, တၢ်အလုၢ်အလၢ် ဒီးတၢ်ဖဲးတၢ်မၤအကျိၤအကျဲသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကဟံးယၢ်ဟံးယၢ် ဒီးမၤမူမၤဂဲၤထီၣ်က့ၤအိၣ် ဒ်သိးပုၤလၢခံတစါကသ့သ့ၣ်ညါအဘျးအဖျိၣ်ဒီးဟံးလုၢ်ဟံးပျၢ်အိၣ်, ပၣ်ယုၣ်မၤသကိးတၢ်ဒီး ကသ့မၤဘၣ်ထွဲလိာ်သးလၢတၢ်အိၣ်မူအကျိၤအကျဲလၢအအိၣ်စာယၢ်လိာ်အသးဒီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်, သ့ၣ်ပျၢ်ဒီးထံနီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢအအိၣ်လၢကီၢ်သုလုၤပုၤအံၤကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဒိန် (၁.၂) နှုဆာဒိန်ဒီးတၢ်မၤတက့ၢ်

အဆာဖိ (၁၀)

တၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်တဘျၢအံၤ ဒုးအိၣ်ထီၣ်ဝဲဒၣ်ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤ တၢ်ဒီး တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢသ့ၣ်တဖၣ်လၢ အကဆိၣ်ထွဲက့ၤဝဲဒၣ်တၢ်ပၤတၢ်ပြးက့ၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံၢ်, သ့ၣ်ပှၢ်, တၢ်မၤအိၣ်ဒ့ၣ်ညၣ်အလီၢ်အကျဲ, ထံနိဒီးနှုဆာဒိန်တၢ်အိၣ်ယၤဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ် လၢအအိၣ် လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်လၢအအိၣ်လၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၢ်, ကီၢ်သူလုၤပူၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်တီတၢ်တြီၢ်, ဒ်ပှၢ်ဝီသဲးသနူအသိး, လၢတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ဒီးလၢအအိၣ်ဒီးနှုဆာဒိန်တၢ်မူတတၢ်အတၢ်လဲၤတရံးအသးလၢအယုၢ်ကၢသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၁၁)

တၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်တဘျၢအံၤ ဟ်ပနီၣ်ဝဲဒၣ်ပှၢ်ထူလံၤဖိ, မိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢလီၢ်ကဝီၤပှၢ်တတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးပှၢ်လၢအအိၣ်ဆိးယံာ်တၢ်လံၤမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၢ်လၢကီၢ်သူလုၤအပူၤ ယုၢ်ဒီးအဝဲသ့ၣ်တၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်အသးဒီးမိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢတၢ်အိၣ်တၢ်ဆိးအလီၢ်အကျဲ, တၢ်သူဒီးတၢ်ကဟုကယာ်ဒီးသဒၢက့ၤဝဲဒၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၢ်, သ့ၣ်ပှၢ်, ထံနိဒီးနှုဆာဒိန်တၢ်အိၣ်ယၤဘၣ်ထွဲလၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၁၂)

တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢလၢတၢ်ကွဲးဟ်လီၤအီၤလၢတၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်တဘျၢအံၤ တၢ်ကဘၣ်လုၤပိာ်မၤထွဲအီၤလၢပှၢ်လၢအအိၣ်ဆိးလၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပူၤခဲလၢာ်, ယုၢ်ဒီးပှၢ်လၢအဟဲဟးလိာ်ခိၣ်လိာ်ကွဲး, ဟဲမၤတၢ် မ့တမ့ၢ် ဟဲအိၣ်ဟဲဆိးတစါတလီၢ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ဟီၣ်ကဝီၤပှၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၁၃)

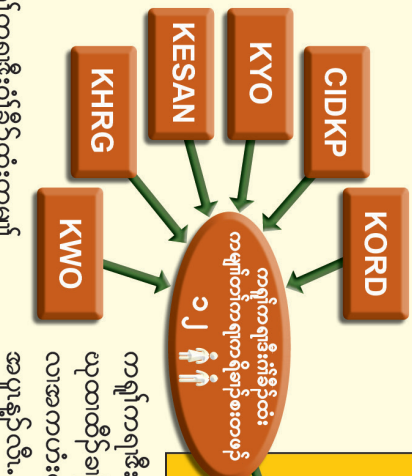
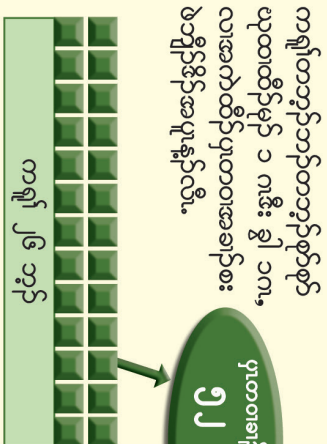
ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်ထံၣ်စိလၢအမူဝဲတခါ ဒီးမ့ၢ်ဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲတခါလၢ အဒုးနဲၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲဒၣ် ကညီပှၢ်ထူလံၤဖိလၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်အနီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပၤလီၤသး, ဒီးတကတီၢ်ပီ မ့ၢ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲတခါလၢအဘၣ်တၢ်ပၤပြးအီၤဒ် တၢ်မၤစ့ၤလီၤလီၢ်ခါသးပဒိၣ်တၢ်ဖိၣ်ပျံၤသနူအက့ၢ်အဂီၢ်တခါအသိးန့ၣ်လီၤ.

ထံၣ်ကီၢ်သဲးတၢ်န့ၢ်စိန့ၢ်ကမိၤလၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အံၤ ဒီးသနူထီၣ်အသးလီၢ်ကဝီၤကမုၢ်အတၢ်သးသဟီၣ်ဒီးတၢ်မုၢ်လၢကွၢ်စိန့ၣ်လီၤ. လီၢ်ကဝီၤကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်နီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပၤလီၤသးခွဲးယာ် ဒီဖျိပှၢ်တတၢ်ခါစးကရၢ (မ့တမ့ၢ်ကမံးတံာ်) လၢအဆိးကါဝဲဒၣ်တၢ်ပၤတၢ်ပြးအက့ၢ်အဂီၢ်လၢကမုၢ်ပၣ်ယုၢ်မၤသကိးတၢ်လီၤလီၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၂) ဃိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၣ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ်အတၢ်ပတၢ်ပြး

ပုၤတတၢ်ခၢၣ်တးယုထၢထီၣ်ကးဒီး ခၢၣ်တး ၅ ဂၤ
(အစ့ၤကတၢၢ် မ့ၣ် ၂ ဂၤ), လၢအကဟံးထီၣ်ခိၣ်ထီၣ်
မ့ၣ်ဖါပၤဆ့ၤတၢ်ကမံးတံၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ခၢၣ်အဲၣ်ယုၣ်ခၢၣ်တးတဖၣ် ယုထၢထီၣ်ခၢၣ်တး ၄ ဂၤ
(အစ့ၤကတၢၢ် မ့ၣ် ၁ ဂၤ), လၢအကဟံးထီၣ်ခိၣ်ထီၣ်
မ့ၣ်ဖါပၤဆ့ၤတၢ်ကမံးတံၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

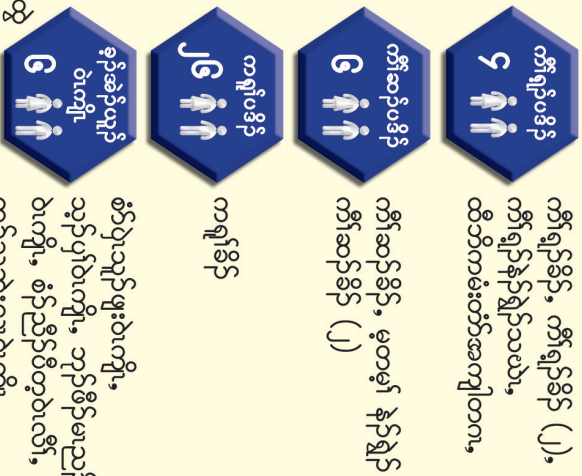
ကရၢၢ်ကရၢၢ်ခိၣ်ထံးကရၢၢ်တၢ်ကရၢၢ်ခၢၣ်တးတဖၣ် ယုထၢထီၣ်ခၢၣ်တး ၂ ဂၤ (အစ့ၤကတၢၢ် မ့ၣ် ၁ ဂၤ) လၢအကဟံးထီၣ်ခိၣ်ထီၣ်မ့ၣ်ဖါပၤဆ့ၤတၢ်ကမံးတံၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ကရၢၢ်ကရၢၢ်ခိၣ်ထံးကရၢၢ်တၢ်ကရၢၢ်ခၢၣ်တးတဖၣ် ယုထၢထီၣ်ခၢၣ်တးတဖၣ် လၢအကဟံးထီၣ်ခိၣ်ထီၣ်တီၣ်မ့ၣ်ဖါပၤဆ့ၤတၢ်ကမံးတံၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ပုၤဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးတၢ်ကရၢၢ်အကရၢၢ်တဖၣ်ကဆိၣ်ထံး

ပုၤဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးတၢ်ကရၢၢ်အကရၢၢ်တဖၣ်ကဆိၣ်ထံး မၤစၢၤဒီးဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖး ဃိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၣ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ်အဘျီၣ်ခိၣ်ဒီးအပၤဆ့ၤတၢ်ကမံးတံၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ခၢၣ်အဲၣ်ယုၣ်ခၢၣ်တးတဖၣ် ခၢၣ်အဲၣ်ယုၣ်ခၢၣ်တးလၢကတီၢ်ရ့ၣ်, ကတီၢ်ဆၢၣ်ဒီးကရၢၢ်တဖၣ် ကဟံးထီၣ်ခိၣ်ထီၣ်မ့ၣ်ဖါပၤဆ့ၤတၢ်ကမံးတံၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

စံၣ်ပုၤဟ့ၣ်ဖးဝါကျီၤ, သ့ၣ်ပုၤဝါကျီၤ, ဘျီၣ်ဖိၣ်မၤညၣ်ဝါကျီၤ, စံၣ်ညၣ်ဖိၣ်တုၤဝါကျီၤ, ကူၣ်သ့ဆဲးလၢဝါကျီၤ, တၢ်ကရၢၢ်ခၢၣ်တးတဖၣ်

အဆင့် (၂.၁) နှိုင်းကစားတစ်စုံတစ်ညီပါလီသေးခွဲယှက်

အဆင့် (၁၄)

ဒီပုထုလံဖိသွပ်တဖန်အသိး, ယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခွန်ကရားအကမ္ဘာသွပ်တဖန် ကဘဉ် ပါဆုရဲဂ်ကျဲအဝဲသွပ်အနီကစားဂ်ဝီ, ငှးအိတ်ထိတ်တိုက်ဘျာသဲစး, တိုက်သိတ်တိုက်သီတိုက်ဘျာအကျဲသနူ သွပ်တဖန်, ဒီးယုထာထိတ်အပဒိတ်ပပုလတ်ပတ်ပြဲတကပနူလီ. ဒီအဝဲသွပ်မုကညီပုထုလံဖိ သွပ်တဖန်လဲ အအိတ်လဲယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခွန်ကရားပု လဲအဟံးယှက်ပုထုလံဖိအဝဲသွပ်လု လိုထုသနူတိုက်ဆဲးတိုက်လဲအတိုက်န့ဒါလဲအလီဆီ ဒီးအလုဒိတ်ပုဒိတ်လဲအဘဉ်ထွဲလိတ်အသးဘူး ဘူးတိုက်တိုက်ဒီးဟိတ်ခိတ်ကပံဒီးခိတ်ယုန့ဆဲးအသိး, အဝဲသွပ်အိတ်ဒီးတိုက်ခွဲတိုက်ယှက်လဲပုထုလံဖိ ပါဆုရဲဂ်ကျဲဒီးတိုက်ပတ်ပြဲဘဉ်ကွဲအဝဲသွပ်အဟိတ်ခိတ်ကပံ ဒီးန့ဆဲးတိုက်အိတ်ယုလဲအအိတ်လဲဟိတ်ခိတ်ဖိ ခိတ်ဒီးဟိတ်ခိတ်ဖိလဲ လဲတိုက်တိုက်ထုးဖးအီဒီးပုထုလံဖိအတိုက်လီတိုက်ကျဲတသ့ဘဉ်သွပ်တဖန်န့လီ.

မိတ်ပုထုလံဖိတိုက်ခွဲတိုက်ယှက်လဲမိတ်ပုထုလံဖိအဟိတ်ခိတ်ကပံတိုက်လီတိုက်ကျဲအံ့ အိတ်ထိတ်ဆိန့ဒီး တိုက်ပတ်ပြဲအကျဲသနူ လဲအကွဲကဟံးဒီးဟံးတိုက်ကွဲဝဲဒင်ကညီပုထုလံဖိအကလု ဒီးတိုက်ထိတ်တိုက် ဆိကမိတ်ဆိကမးသွပ်တဖန်န့လီ.

အဆင့် (၁၅)

တိုက်ယုထာထိတ်လီကဝီခဲဒီးလဲယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခွန်ကရားပုအံ့ ကဘဉ်ဒီးသနူထိတ် အသးလဲပုနီတဂု ဒီးပုတဝါဒီတဖန်အတိုက်ကရကရိ ရိတ်ဖိတ်ထိတ်အသးလဲတိုက်သဘျာ အပု (free association), ဒီးပုအါဂုအတိုက်သးစဲတမံပီ လဲတိုက်ဆိတ်ထွဲမဲစကွဲဝဲဒင် ကညီပုထုလံဖိ သွပ်တဖန်အတိုက်အိတ်မုအိတ်ဂဲအကျဲအကျဲ ဒီးတိုက်စိတ်ဖိထိတ်ကွဲဝဲဒင် တိုက်ကဟုကယှက်ဒီသအ ကွဲန့ဆဲးတိုက်အိတ်ယုလဲပုလဲခံတစီ ဒီးဟိတ်ခိတ်ကပံလဲအအိတ်ဒီးအထုးအစီ ဒီးအကံအစီလဲ ပုသွပ်တဖန်အဂီန့လီ.

ပုနီတဂုဒီးပုတဝါဒီတဖန်အတိုက်ကရကရိရိတ်ဖိတ်ထိတ်အသးလဲတိုက်သဘျာ အပုအံ့ အလီ အိတ်လဲတိုက်ကဘဉ်ဒီးန့ပုတဝါလဲအအိတ်လဲ ယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခွန်ကရားဟိတ်ကဝီပုသွပ်တဖန် အတိုက်ဘဉ်သးလဲအသဘျာ, ချဲဆဲးချဲကတီဒီးသွပ်ညါတိုက်ဂ်တိုက်ကျဲ (FPIC) သွပ်တဖန်န့လီ.

အဆင့် (၁၆)

ယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခွန်ကရားအကမ္ဘာသွပ်တဖန်ခဲလဲက ကဘဉ်အိတ်ဒီးတိုက်ထဲသိးတုသိးခွဲ ယှက် ဒီးကဘဉ်အိတ်ဒီးတိုက်ခွဲတိုက်ယှက် လဲတိုက်ပုထုလံဖိမဲသကိးတိုက်လဲပတ်ပြဲ, တိုက်မဲဂုထိတ်ပ သီထိတ်ဒီး တိုက်မဲဂုထိတ်ကွဲယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခွန်ကရားအံ့န့လီ.

အဆာဖိ (၁၇)

ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်အကမုာ်သ့ၣ်တဖၣ် တဘၣ်ကွၢ်တလီၤလိာ်သး မ့တမ့ၢ် နီၤဖး တၢ်ခၢ်တၢ်ဆၢလၢတဂၤဒီးတဂၤအဘၣ်စၢ ခိဖျိသးန့ၣ်, ထူထံးဂ့ၢ်ထံးစိပီၤ, ကလုာ်, တၢ်အိၣ်ဆူၣ် အိၣ်ချ့အတီၤပတီၢ်, ကျိာ်, တၢ်ဘူၣ်တၢ်ဘါ, မုာ်ခါ, မ့တမ့ၢ် ပုၤဂ့ၢ်ဝီဒီးမုာ်ကျိာ်ဝဲကွၢ်အတီၤပတီၢ်အ တၢ်လီၤဆီသ့ၣ်တဖၣ်အယိန့ၣ်ဘၣ်.

မိာ်အ, မိာ်ဖိဆံး, မုာ်လိာ်ဘိခါလိာ်ဘိ, ပုၤသ့ၣ်ကုသးပုၤ, ပုၤဆိးကုဆါဘီ မ့တမ့ၢ် ပုၤကုပုၤ ကွဲၣ်, မ့တမ့ၢ်ပုၤလၢတၢ်မၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအီၤညီသ့ၣ်တဖၣ် အလီၢ်အိၣ်လၢလီၢ်ကဝီၤပုၤတတၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ဆီၣ်ထွဲမၤအဝဲသ့ၣ်အတၢ်လိာ်ဘၣ်နီၢ်နီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးအလီၢ်မုာ်အိၣ်တခီ ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ် တၢ်ခၢ်ကရၢ်ပၤဆုတၢ်ကမံးတံာ်ကဘၣ်ဆီၣ်ထွဲမၤစၢအဝဲသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၁၈)

ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်အကမုာ်သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်လၢအကမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးကမုာ်အါဂၤ အတၢ်အိၣ်မုာ်ဆိးပၤလၢယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်ပုၤန့ၣ် တၢ်တဘၣ်မၤအီၤဘၣ်. ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ် တၢ်ခၢ်ကရၢ်အကမုာ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ကျဲးစးဂဲၤလိာ်လၢတၢ်အုၣ်ကီၤကွဲၣ်ဒၣ်အဝဲသ့ၣ်တၢ်ခွဲးသ့ၣ် တဖၣ် လၢတၢ်ကဘၣ်အိၣ်မုာ်ဃုာ်ဒီးခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢၣ် လၢအလၢပုၤဒီးအကံာ်အစီ လၢတၢ်တမၤဘၣ်ဒိဘၣ် ထံးအီၤဘၣ်, ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်အိၣ်ကူအီၤလၢ လၢအယုာ်ကၢ, ဒီးဟံးဃာ်ပၤဃာ်ကုလုာ်လၢထူသန့ဒီး တၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်န့ၢ်သါသ့ၣ်တဖၣ် ဒ်သိးပုၤလၢအအိၣ်လၢယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်ပုၤ မ့တမ့ၢ် အိၣ်လၢကရၢ်ချ့သ့ၣ်တဖၣ် အသုတလုာ်သ့ၣ်ခါပတၢ် ဒီးမၤဟးဂီၤအီၤတဂ့ၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၂.၂) တၢ်ပၤတၢ်ပြးအဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်

အဆာဖိ (၁၉)

လၢတၢ်ကမၤလၢထီၣ်ပုၤထီၣ်က့ၤ ကညီပုၤထူလံၤဖိလၢအအိၣ်လၢယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်က ရၢ်ပုၤသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်သးသဟီၣ်ဒီး တၢ်သ့ၣ်ဆူၣ်သးဂဲၤအဂီၢ်, တၢ်ဘျၢမိာ်ပုၤအဆာဖိလၢလၢာ်သ့ၣ်တ ဖၣ်အံၤ တၢ်ကွဲးပာ်လီၤအီၤဒ်သိး ကမၤစၢက့ၤတၢ်ပၤတၢ်ပြးလၢအဖိးသဲးစး ဒီးလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ခိၣ်ခိၣ် ဟံးမုဒါဒီးကမုာ်အါဂၤအတၢ်အိၣ်မုာ်စိပၤလၢယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်ပုၤအံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၂၀)

ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်အံၤ ကဲထီၣ်ခါၣ်စးတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲးဒီးဟီၣ်ကဝီၤတခါလၢကမုာ် သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်အယိ အလီၢ်တအိၣ်လၢတၢ်ကဘၣ်လုာ်ပိာ်မၤထွဲကရၢ်လၢတၢ်ချ့ မ့တမ့ၢ် လၢအတဖိး သဲးစးသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဘျၢသဲးစး ဒီးတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးလီၤဆီဒၣ်တၢ် ဖိးသဲးစးပဒိၣ် (legal regimes) လၢတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်အီၤလၢအတအိၣ်ဒီးယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်အကမုာ် မ့ တမ့ၢ် ခိၣ်နၢ်ခါၣ်စးလၢအဝဲသ့ၣ်ဟံးပနီၣ်အီၤသ့ၣ်တဖၣ် အတၢ်ဘၣ်သး မ့တမ့ၢ် တၢ်ပၣ်ယုာ်မၤသကိး တၢ်ဘၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ပတၢ်ပြးလၢအဖိးသဲးစးတၢ်တၢ်ကဘၣ်ဆၢတဲာ်အီၤတပူၤယီၤဒီး ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်က ရၢၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒ်အဝဲသ့ၣ်တၢ်ပာ်လုာ်ပာ်ပူၤဒီးတၢ်အလုာ်အလၢလၢအဝဲသ့ၣ်မၤညီၣ်န့ၣ်ဝဲအသိး ခိဖျိထံၣ်ရၢၢ်ကီၢ်သဲးတၢ်ဖံးတၢ်မၤအကျိၤအကျဲလၢတၢ်ဒီးန့ၣ်အီၤညီၣ်, လၢအတအိၣ်ဒီးတၢ်မၤဆူၣ်မၤစိးဒီး တၢ်ဒိၣ်စိၣ်ကမိၤ, ဒီးကဘၣ်မ့ၢ်တၢ်မၤအကျိၤအကျဲလၢတၢ်ထံၣ်အီၤဖျိဖျိဖျါဖျါသ့ ဒီးလၢအတအိၣ်ဒီး ခၢ်အဲၣ်ယုၣ်-ကညီၣ်ဒီးကလုာ်စၢ်ဖျိၣ်ကရၢမ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၢ်ပဒိၣ်ပပုၤ မ့တမ့ၢ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်က ရၢၢ်ပဆၢတၢ်ကမံးတံာ်သ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်လုာ်ဘၢဒိၣ်စိၣ်ကမိၤတလၢအစး မ့တမ့ၢ် တၢ်မၤတၢ်ဆၢတဲာ် တဖုတကရၢတဂ့ၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂၁)

ထံဖိကီၢ်ဖိကမုၢ်ဒ်ပုၤနီၢ်တဂၤအသိးမ့ၢ်ဂ့ၤ ဒ်ပုၤတဖျၢၣ်တထၢအသိးမ့ၢ်ဂ့ၤ လၢအအိၣ်လၢယိၣ် လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ပၣ်ယုာ်မၤသကိးတၢ်ဖဲတၢ်မၤတၢ်ဆၢတဲာ်, တၢ်ပာ်လီၤတၢ် ဖံးတၢ်မၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ ဒီးတၢ်ပဆၢရဲၣ်တၢ်ကျဲၤဒီး တၢ်လီၤကွၢ်စူၣ်ကယၢ်ကွၢ်က့ၤကမုၢ်အတၢ်အိၣ်မုာ် ဆိးပၤ လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ပၣ်ယုာ်မၤသကိးတၢ်လၢတၢ်ပတၢ်ပြးအပူၤအံၤ ကဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢ ခိၣ်သ့ၣ်ဒ်အမ့ၢ် တၢ်ထဲသိးတုၤသိး, တၢ်ပာ်ဖျါထီၣ်တၢ်ထံၣ်ဒီးတၢ်ဆိကမိၣ်ဆိကမး, တၢ်ကရၢကရိရိၣ် ဖျိၣ်ထီၣ်သး, ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်ထီၣ်တၢ်ကစီၣ်လၢတၢ်သဘျၢအပူၤ, ကမုၢ်တၢ်ကူၣ်လိၣ်တၢ်ပီၣ်ဒီးတၢ်ဘၣ် သး, ဒီးတၢ်ပာ်ကဲဝဲဒ်တၢ်လီၤဆိလိာ်သးဒီးတၢ်အါမံၤအါကလုာ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ကမုၢ်အတၢ်ပၣ် ယုာ်မၤသကိးတၢ်ဒီးကမုၢ်ဂ့ၢ်ဝီသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် တၢ်ကဘၣ်မၤအီၤဒ်တၢ်ဖံးတၢ်မၤအကျိၤအကျဲ လၢအဒီး သန့ထီၣ်အသးလၢဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမုၢ် ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ပၣ်ယုာ်မၤသကိးတၢ်လိၤလိၤ ဒ်ဒိၣ်မိၣ်ခြွၢ်စံၣ်ကျဲၤ သန့လၢလီၢ်ကဝီပတီၢ်, ဒီးခၢ်စးဒိၣ်မိၣ်ခြွၢ်စံၣ်သန့ လၢဟီၣ်ကဝီတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤအပတီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် အိၣ်ဝဲဒ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂၂)

ဒ်ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ်တခါအံၤအသိး, ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်တၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဒိၣ် (ခိကရဲး) အံၤ တၢ်ကဘၣ်မၤအီၤတန့ၣ်တဘျီ လၢတၢ်ကဒုးအိၣ်ထီၣ်ဝဲဒ်တၢ်ထံၣ်လိာ်အိၣ်သကိးပျံာ် စီၢ်တခါ လၢကရၢဖိလၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ် ကသ့ၣ်ပာ်ဖျါထီၣ်အဝဲ သ့ၣ်အတၢ်ထံၣ်တၢ်ဆိမိၣ်ဆိမး ဒီးဟ့ၣ်ခိဟ့ၣ်နီၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ, တၢ်မၤလိန့ၢ်ဘၣ်တၢ်ဒီးတၢ်လဲထီၣ် လဲထီၣ် ဒီးပုၤတဝါလၢအဂ့ၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ပၣ်ယုာ်ပၣ်ဂီၢ်လၢတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဒိၣ် (ခိကရဲး) ပူၤအံၤ မ့ၢ်ကျဲၤအိးဟိထီၣ်အသးလၢ ယိၣ်လိာ် တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်အကရၢဖိခဲလၢာ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, ဒီးတၢ်ပၣ်ယုာ်ပၣ်ဂီၢ်တၢ်မၤအကျိၤအကျဲလၢတၢ် အိၣ်ဖျိၣ်ဒိၣ် (ခိကရဲး) ပူၤတခိ တၢ်ကဘၣ်ဘိးဘၣ်သ့ၣ်ညါရၢလီၤအီၤဒီး တၢ်ကဘၣ်ဒီးန့ၣ်အီၤညီၣ်လၢ လီၢ်ကဝီပုၤတဝါခဲလၢာ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဟံပနီၣ်ပုၤတၢ်တၢ်ခၢၣ်စးလၢတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဒိၣ် (ခီကရဲး), ဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢ, ဒီးပၤဆုၤတၢ်ကမံးတံၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်တခီ တၢ်ကွဲးဖျါထီၣ်အိၣ်လၢအသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂၃)

ဘၣ်ထွဲဒီးပုၤတၢ်တၢ်ခၢၣ်စးလၢအိၣ်ဒီးတၢ်ဘၣ်သးလၢအကပၣ်ယုၣ်, ဒီးအၢၣ်လီၤတူၢ်လိာ်လၢကလူၤပိာ်မၤထွဲဝဲဒၣ်ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢအတၢ်ဘျၢသဲးစး, တၢ်သိၣ်တၢ်သီ, ဒီးကျဲးသနူ (ဖိလံစံၣ်) သ့ၣ်တဖၣ်တခီ, ပုၤတၢ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဘၣ်သးအံၤ တၢ်ကဘၣ်မၤန့ၢ်အိၣ်တၢ်ဖံးတၢ်မၤအကျိၤအကျဲး လၢအတၢ်အိၣ်ဒီးတၢ်ကွဲးမံာ်တၢ်ဘၣ်, လၢပုၤကိးဂပၣ်ယုၣ်သ့, လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်မၤလၢတၢ်ထံၣ်အိၣ်ဖျိၣ်ဖျါဖျါသ့, ဒီးလၢအပူၤဖျးဒီးတၢ်မၤဆူၣ်မၤစိး, တၢ်ဖိၣ်ပျံၤဒိၣ်စိၣ်ကမိၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်မၤပျံၤမၤဖုးသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဒိၣ် (၂.၃) ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢကရၢ တၢ်မၤတက့ၢ်

အဆၢဖိ (၂၄)

ဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢလၢကကဲထီၣ်ခၢၣ်စးလၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢအထံဖိကီၢ်ဖိကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်အံၤ တၢ်ကဘၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်အိၣ်လၢအအိၣ်ဒီး တၢ်မၤပၤစိကမိၤလၢကတီၢ်ယံာ်အဂီၢ် ဒ်သိးကသ့ဟူးဂဲၤခၢၣ်စးကရၢတဖုလၢအရဲၣ်ကျဲးဘၣ်ဂီၢ်က့ၤ တၢ်ကျဲးစးဂဲၤလိာ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢလီၤကဝီၤပုၤတၢ်, ခုၣ်အဲၣ်ယူၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ် ဒီးတံၤသကိးပုၤဟံဖျိၣ်မၤသကိးတၢ် ဒ်အမ့ၢ် ပုၤပတီၢ်မုၢ်ဖိကရၢဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမ့ၢ်ကရၢသ့ၣ်တဖၣ်အဘၣ်စၢၤ လၢတၢ်မၤလၢထီၣ်ပျဲထီၣ်က့ၤယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢအတၢ်ပညိၣ်တီၢ်ဟံသ့ၣ်တဖၣ် ဒ်အမ့ၢ် တၢ်အုၣ်ကီၤက့ၤပုၤထူလံၤဖိအတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်လၢအဝဲသ့ၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ဒီး န့ဆၢတၢ်အိၣ်ယၢၤသ့ၣ်တဖၣ်အဖိခိၣ် ဒီးအဝဲသ့ၣ်အပုၤတၢ်တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်လၢတၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်, တၢ်ထံသိးတုၤသိးဒီးတၢ်အိၣ်စံၣ်အိၣ်ကျဲး (လၢအယုၣ်ကၢ) သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂၅)

တၢ်ကဘၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢပၤဆုၤတၢ်ကမံးတံၢ် ယုၣ်ဒီးတၢ်မၤပၤစိကမိၤလၢကတီၢ်ယံာ်အဂီၢ်ဒ်သိးကသ့ဟူးဂဲၤပုၤပၤဆုၤတၢ်တဖုအသိး လၢတၢ်ရဲၣ်ကျဲးဘၣ်ဂီၢ်က့ၤတၢ်လၢလီၤကဝီၤပုၤတၢ် ဒီးခုၣ်အဲၣ်ယူၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်ပပုၤသ့ၣ်တဖၣ်အဘၣ်စၢၤ လၢတၢ်ယုၢ်လီၤဘျါလီၤကွံာ်ဂ့ၢ်ဝီဘၣ်ထွဲဒီး ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်အတၢ်စၢၤဖျိၣ်လိာ်သးတမံၤပီ, လီၤဆီဒၣ် တၢ်ဂ့ၢ်ဘၣ်ထွဲဒီးခိၣ်ယၢၤန့ဆၢလၢအယုၣ်ကၢ, တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်လၢဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ် ဒီးတၢ်ချၢအတၢ်ရုၤလိာ်မုာ်လိာ်ဂ့ၢ်ဝီသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂၆)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢပၤဆုၤတၢ်ကမံးတံၢ်ဒီးဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ဒုးပၣ်ယုၣ်ဝဲဒၣ်ပုၤလီၤကဝီၤဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်ဖဲတၢ်ဟံလီၤတၢ်ဖံးတၢ်မၤအပူၤဒ်အလီၤအိၣ်ဝဲဒၣ်အသိးန့ၣ်

လီ၊ ဘျီဒိုဒိုကရုအ်စးလတ်ယုထာထီဒ်အီသုဂ်တဖၣ် ကဘၣ်ထီဒ်ဝဲဒ်ဘျီဒိုဒိုကရုအ်အိၣ်ဖျိၣ် လတ်ပနီၣ်အီသုဂ်တဖၣ် ဒီးမ့မ့လတ်ပိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အကရုဖိသုဂ်တဖၣ်တခီ ထီၣ် ဒိကနၢ်တၢ်အိၣ်ဖျိၣ်သ့ဒ်ပုဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးတၢ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂၇)

ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်ပၤဆုတၢ်ကမံးတံၣ် ဒီးဘျီဒိုဒိုကရု အတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဆီလီၤသး အကွၢ်အဂီၤ, အကရုဖိ, ဒီးတၢ်နီၤလီၤတၢ်ပၤဆုကရု (သန့ဖိလံစံၣ်အပတီၢ်) ဒီးတၢ်ပၤဆုကရုအ တၢ်ဖးတၢ်မၤ (တၢ်ဟူးတၢ်ဂဲပတီၢ်) အမူဒါသ့ၣ်တဖၣ်, လၢအပၣ်ယုၣ်ဒီးကျိၤကျဲလၢအဘၣ်ထွဲဒီး -

- တၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ် ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်ဒိတခါအတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျုး, ဒီးတၢ်ဖိၣ် ယံးယၢ်တၢ်,
- တၢ်ဆီလီၤပၣ်လီၤ ပုၤလီၤလၢအတၢ်စိတၢ်ကမိၤ, ဒီး
- တၢ်ကွဲးလီၤပၣ်လီၤ ပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါတဖၣ် အတၢ်စိတၢ်ကမိၤလၢအိၣ်ဒီးအဝဲသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်, ကဘၣ်တၢ်ဆၢတဲာ်အီၤလၢကမုၢ် ဒ်ခၢၣ်စးဒိၣ်မိၣ်ခြိၣ်စံၣ် (representative democracy) ကျဲအ သိး, လၢအဖိးမံလိၣ်အသးဒီး ပုၤထူလံဖိအလုၢ်လၢ ဒီးအတၢ်စိတၢ်ကမိၤ, ဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီမုၢ် ကျိၤဝဲကွၢ် ဒီးခိၣ်ယၢၤတၢ်ဆီတလဲလၢအဟဲအိၣ်ထီၣ်သးအဖိခိၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂၈)

ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အပၤဆုတၢ်ကမံးတံၣ် ဒီးဘျီဒိုဒိုကရု အကွၢ်အဂီၤဒီးတၢ်ကဲထီၣ်က ရုဖိန့ၣ် ကဘၣ်ဟံးယၢ်တၢ်ဘျုးတဖၣ်လၢအမ့ၢ် တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ထဲသိးတုၤသိး ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢပုၤ ကိးဂၤကပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်လၢတၢ်ပတၢ်ပြးအပူၤ, တၢ်ထံၣ်ဖျိဖျါ ဒီးတၢ်တီၤဖၢအိၣ်မး, ဒီးတၢ်တဘၣ်နီၤဖး တၢ်ဖျိတၢ်ဆၢဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်သိးတၢ်တိၢ်ဟံကလၢထီၣ်ပျဲထီၣ်အဂီၢ်, ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အပၤဆုတၢ်ကမံးတံၣ် ဒီးဘျီဒိုဒိုကရုအပူၤ ကဘၣ်ပၣ်ယုၣ်ဒီး ခၢၣ်စးလၢအမ့ၢ်ဝဲကရၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤအကရုဖိ - ဇူသဝီ လၢ ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အပူၤတဖၣ်, ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်, ကညီပုၤပတီၢ်မုၢ်ဖိ ကရု ဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးပုၤတဝါတၢ်ကရုကရိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂၉)

ကရၢ်တကရၢ်စုၣ်စုၣ် လၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အပူၤ ကဘၣ်ယုထာထီၣ်ခၢၣ်စး ၂ ဂၤ လၢဒိၣ်မိၣ်ကရၢ်စံၣ်ကျဲသန့ ဖျိဖျိဖျါဖျါ လၢကဟံးမူဒါလၢဘျီဒိုဒိုကရု (General Assembly) အ ပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်စိၣ်ကဖိထီၣ်မုၢ်တၢ်တုၤသိးထဲသိးအဂီၢ် ကရၢ်တဘျီစုၣ်စုၣ်န့ၣ် ဝဲအယုထာအ ခၢၣ်စး ၂ ဂၤအံၤအခါ ကဘၣ်ယုထာဝဲ မုၢ် ၁ ဂၤဒီး ခွါ ၁ ဂၤန့ၣ်လီၤ.

ဘျီဒိုဒိုကရုဖိလၢအကဲပုၤတဝါခၢၣ်စးတဖၣ် ဒ်အဟဲလၢဇူသဝီတဖၣ်အခၢၣ်စးအသိး, က ဘၣ်အိၣ်ဒီးမူဒါလၢဆဲးကျိးတၢ်လၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်ပၤဆုတၢ်ကမံးတံၣ် ဒီးပုၤတဝါတဖၣ်

အဘဉ်စာန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်ကဂုၣ်ကျဲးစးဆဲးကျိးဆဲးကျာ ဇီးစိၣ်ဆုၣ်တၢ်ကစီၣ်လၢအဘဉ်ယး
ဇီး ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အတၢ်ဆၢတဲၣ်တဖၣ် ဇီးတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တဖၣ် ဆူအကစၢ်အဖူ
သဝီကရၢၢ်ဒၣ်ဝဲစ့ၣ်စ့ၣ် ချးဆၢချးကတီၢ်, လီၤတံၢ်လီၤဆဲး, ဇီးလၢလၢပျဲပျဲန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၃၀)

ဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢဖိလၢအကဲပုၤတဝါခၢၣ်စးတဖၣ်အကျါ အဝဲသ့ၣ်ကဘဉ်ယုထၢထီၣ်ကဒါက့ၤ
အခၢၣ်စး (၅) ဂၤ လၢဒံၣ်မိၣ်ခြိၣ်စံၣ်အကျဲဖျိဖျါဖျါ, နိသိးကကဲထီၣ်ဘဉ် ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်
ကရၢၢ်ပၤဆုၣ်တၢ်ကမံးတံၢ်အကရၢဖိတဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်စိၣ်ကဖိထီၣ်မုၢ်ခွါတၢ်တုၤသိးထဲသိး
အဂီၢ် ပုၤလၢတၢ်ယုထီၣ်အီၤ (၅) ဂၤအကျါ အစ့ၤကတၢ်ပိၣ်မုၢ်ကဘဉ်ပၣ်ဝဲ (၂) ဂၤန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၃၁)

ဘဉ်ထွဲဇီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ် အတၢ်ပၣ်ယုၣ်လၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်
အဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢပုၤ အခၢၣ်စးကဘဉ်အိၣ်ဝဲ (၄၂) ဂၤလၢအဟဲလၢ ကယဲၢ်မုၢ်ကရၢၢ်ခိၣ်လၢအဟီၣ်က
ဝီပုၤ လီၤဘဉ်လၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပုၤ, ဇီးကီၢ်ဆၣ်ဇီးကီၢ်ရၣ်ပတီၢ်ခိၣ်နၢ်လၢအကရၢဒၣ်
ဝဲယုထၢဟ်လီၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢဖိလၢအမ့ၢ်ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်ကရၢအခၢၣ်စးတဖၣ် ကဘဉ်ဟံးမူဒါလၢကဘဉ်ဆဲး
ကျိးတၢ်လၢ ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ပၤဆုၣ်တၢ်ကမံးတံၢ် ဇီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်ကီၢ်ရၣ်အတၢ်ပၤတၢ်ပြးအ
ဘဉ်စာန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်ကဂုၣ်ကျဲးစးဆဲးကျိးဆဲးကျာ ဇီးစိၣ်ဆုၣ်တၢ်ကစီၣ်လၢအဘဉ်ယးဇီး
ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အတၢ်ဆၢတဲၣ်တဖၣ် ဇီးတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တဖၣ် ဆူအကစၢ်အရူအ
တုဒၣ်ဝဲစ့ၣ်စ့ၣ် ချးဆၢချးကတီၢ်, လီၤတံၢ်လီၤဆဲး, ဇီးလၢလၢပျဲပျဲန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၃၂)

ဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢဖိလၢအမ့ၢ်ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်ကရၢအခၢၣ်စးတဖၣ်အကျါ အဝဲသ့ၣ်ကဘဉ်ယုထၢထီၣ်
ဝဲဒၣ် အခၢၣ်စး (၄) ဂၤ လၢဒံၣ်မိၣ်ခြိၣ်စံၣ်အကျဲဖျိဖျါဖျါ လၢကကဲထီၣ်ဘဉ်ဝဲ ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်
ခုၣ်ကရၢၢ်ပၤဆုၣ်တၢ်ကမံးတံၢ်အကရၢဖိအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်စိၣ်ကဖိထီၣ်မုၢ်ခွါ တၢ်တီၤတုၤသိးထဲသိး
အဂီၢ် ပုၤလၢတၢ်ယုထၢထီၣ်အီၤ (၄) ဂၤအကျါ အစ့ၤကတၢ်ပိၣ်မုၢ်ကဘဉ်ပၣ်ယုၣ် (၁) ဂၤန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၃၃)

ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်ခၢၣ်စး နိအမ့ၢ်ပုၤလၢအဘဉ်ထွဲဇီးယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်က
ရၢၢ်ပၤဆုၣ်တၢ်ကမံးတံၢ်အသိး, ကဘဉ်ဆိးကါဝဲဒၣ် တၢ်ပၤဆုၣ်ရဲၣ်ကျဲၤသကိး (co-management)
ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အဟီၣ်ကဝီၤဒီတခါ, ဇီးကဘဉ်ဆီၣ်ထွဲမၤစၢၤဝဲ တၢ်ပၤဆုၣ်ရဲၣ်ကျဲၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်
အိၣ်ယၢ, လၢအပၣ်ယုၣ်ဇီးတၢ်သူဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, သ့ၣ်ပုၤဇီးထံနိတၢ်အိၣ်ယၢသ့ၣ်တဖၣ် လၢကျိၤကျဲ
ပိညါတၢ်သ့တၢ်ဘဉ်တကယဲန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၃၄)

ဘဉ်းပးဒီးပုပတီၢ်မုာ်ဖိကရၢ (CSOs) ဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးပုပတီၢ်ကရၢအတၢ်ကဲထီၣ်ခၢၣ်စးလၢ ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢအပူၤန့ၣ် အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်အပုပလၢအဟူးဂဲၤမၤတၢ်လၢမုာ်တြီၢ် ကီၢ်ရၢၣ်ပူၤတပယုာ်ယီ (၁၂) ဂၤ ကဘဉ်ကဲထီၣ်ခၢၣ်စးလၢ ဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢအပူၤန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၃၅)

ပုပတီၢ်မုာ်ဖိကရၢ ဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးပုပတီၢ်ကရၢ အခၢၣ်စးလၢကဲထီၣ်ဘဉ်ဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢဖိတဖၣ် အကျါ အဝဲသ့ၣ်ကဘဉ်ယုထၢထီၣ်ဝဲဒၣ်အပု (၂) ဂၤ လၢဒိၣ်မိၣ်ခြိၣ်စံၣ်အကျၢ န်းသိးကကဲထီၣ်ဘဉ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ်ပၤဆၢတၢ်ကမံးတံာ်အကရၢဖိအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်စိာ်ကဖိထီၣ် မုာ်ခွါ တၢ်တီၤတုၤသိးထဲသိးအဂီၢ် တၢ်ယုထၢထီၣ်ခၢၣ်စး (၂) အံၤအကျါ အစ့ၤကတၢ်ပိာ်မုာ်ကဘဉ်ပၣ်ယုာ် ဝဲ (၁) ဂၤန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၃၆)

ပုပတီၢ်မုာ်ဖိကရၢ ဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးပုပတီၢ်ကရၢအခၢၣ်စးသ့ၣ်တဖၣ် ကဘဉ်ဟံးမူဒါ န်းသိးယိၣ် လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ်ပၤဆၢတၢ်ကမံးတံာ် အတၢ်မၤဒီးအတၢ်ဆၢတံာ်တဖၣ် ကဖိးမံလိာ်အသးဒီးဟီၣ် ခိၣ်ဘီမုာ် မ့တမ့ၢ် လီၢ်ကဝီၤတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်အနီၣ်ထီၣ်လၢတၢ်ဟံပနီၣ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးကဘဉ်မၤလီၤ တံာ်ဝဲဒၣ်လၢဂ့ၢ်ဝီဘဉ်ထွဲဒီးပုပတီၢ်တၢ်တထဲသိးတုၤသိး (social inequality)ဒီး တၢ်တတီၤတြီၢ်လၢ ဟဲကဲထီၣ်အသးဘဉ်ထွဲဒီးခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ် (environmental injustice) သ့ၣ်တဖၣ်မုာ်တၢ်လၢအရ နီၣ် န်းသိးသိးဒီးမုာ်ကျါဝဲကွၢ်တၢ်ဂ့ၢ်ထီၣ်ပသီထီၣ်အယိအလီၢ်အိၣ်လၢတၢ်ကဘဉ်ဟံးထီၣ်ဖိၣ်ထီၣ် က့ၤအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၃၇)

န်သိးယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ်ပၤဆၢတၢ်ကမံးတံာ် ဒီးဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢတဖၣ် ကမၤအမူအ ဒါတုၤလီၤတီၤလီၤအဂီၢ် အဝဲသ့ၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်စိာ်ကမိၤလၢ ကဒုးအိၣ်ထီၣ် တၢ်မၤကရၢၢ်, မူဒါလီၤဆီ ကရၢၢ် (task force), ဒီးကမံးတံာ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ် န်းသိးကကဲထီၣ်တၢ်မၤစၢၤ လၢတၢ်ဒုးလိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ် က့ၤယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ်အတၢ်မၤဒိတခါ လၢအဘဉ်ထွဲဒီး တၢ်ပၤတၢ်ဆၢ (administration) ဒီး တၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤတၢ်မၤ (management) သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဖံးတၢ်မၤအကလုာ် လၢအဘဉ်ထွဲဒီးယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်တဖၣ် ကပၣ်ယုာ်ဒီးတၢ်မၤ လၢအမ့ၢ်, ဘဉ်ဆၢတမ့ၢ်တၢ်တဖၣ်အံၤဖိဘဉ် - တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢၣ်, တၢ်ဘျီၣ်တၢ်သဘဉ် သဘဉ် ဒီးတၢ်မၤယုလိာ်ဖိးလိာ်က့ၤတၢ်, တၢ်ချၢတၢ်ရူလိာ်မုာ်လိာ် (external relations), ပုဘဉ်ကီ ဘဉ်ခဲဖိ ဒီးပုလီၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်ဖိတဖၣ်အတၢ်ဟဲက့ၤဝံၢ်ဆၢထၢၣ်သး, ယုာ်ကတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤန့ဆၢၣ်တၢ် အိၣ်ယၤ, ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်, တၢ်ပၤတၢ်ဆၢဒီးတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်, မ့တမ့ၢ် တၢ်ဟံးယာ်ပၤယာ်ဒီးမၤထီၣ်က့ၤ လုာ်လုာ်ထုသန့တၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်န့ၣ်သါ စံးတၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၃၈)

တၢ်ကဘၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ပှၤဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးတၢ်တကရၢ် လၢအကဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးဝဲ ယိၣ်လိာ် တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ပၤဆှၢတၢ်ကမံးတံာ် ဒီးဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢ လၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဂ့ၢ်လီၤဆီၣ်အမ့ၢ်, ဘၣ်ဆၣ် တမ့ၢ်ထဲတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤဇိၤဘၣ် - ပှၤထူလံၤဖိအလုၢ်ထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢ, န့ဆၢၣ်ခိၣ်ယၢတၢ် သ့ၣ်ညါထူလံၤ, တၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်က့ၤန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢအကျိၤအကျဲ, မိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢတၢ်စ့ၢ်တၢ်န့ၢ်, ပှၤတ ဝၢအလုၢ်အလၢ် (social customs) ဒီးပှၤတဝၢအတၢ်ဂ့ၢ်ထီၣ်ပသီထီၣ် စံးတၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပှၤဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးတၢ်ကရၢအက့ၢ်အဂီၢ်ဒီး တၢ်ကဲထီၣ်ကရၢဖိအဂ့ၢ်န့ၣ် ကဘၣ်တၢ်ဆၢတဲာ် အီၤလၢကမ့ၢ်အါဂၤ, ဒီးပှၤဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးတၢ်တဖၣ် ကပၣ်ဃုာ်ဒီးပှၤလၢလၢာ်တဖၣ်အံၤ, ဘၣ်ဆၣ် တမ့ၢ်ထဲပှၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤဇိၤဘၣ် - ထံဖိကီၢ်ကစၢ်, သ့ၣ်က့ၤသးပှၤလၢတၢ်ယုးယိၣ်ပာ်ကဲအီၤ, ပှၤသ့ ပှၤဘၣ်လၢန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢ, ဒီးကယဲၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘျီၣ်တၢ်ဘါခိၣ်န့ၣ် စံးတၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၃၉)

ဒ်အဝဲသ့ၣ်တၢ်သ့တၢ်ဘၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲဒ်အသိး, ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢပၤဆှၢ တၢ်ကမံးတံာ်အံၤ ကဘၣ်ဂုၢ်ကျဲးစးဆၢထၢၣ်ဒီးကဲထီၣ်ခၢၣ်စးလၢ ကမ့ၢ်လၢအိၣ်ဆိးဖဲယိၣ်လိာ်တၢ် မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢတဖၣ်အဂီၢ် ဒီးမၤလၢပှၤအဝဲသ့ၣ်အတၢ်လိၣ်ဘၣ် ဒီးမၤတၢ်လၢ ကမ့ၢ်တဖၣ်အံၤအ တၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖိၣ်အဂီၢ်, လီၤဆီၣ်ဒ်တၢ် ပှၤလၢအဘၣ်တၢ်ဆိၣ်တံာ်မၤနၢအီၤဒီးတၢ်ကွၢ်ကပာ်ကွၢ် အီၤတဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤ, ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢပၤဆှၢတၢ်ကမံးတံာ်အပူၤ ပိာ်မ့ၢ်ဒီးပိာ်ခွါအ တၢ်ပၣ်ဃုာ်မၤသကိးတၢ်န့ၣ် အစ့ၤကတၢ် ကဘၣ်အိၣ်ဝဲ ပိာ်မ့ၢ် ၃၀ မျးကယၤ, ပိာ်ခွါ ၇၀ မျးကယၤ စုာ်စုာ် ဒ်သိးပိာ်မ့ၢ်အကလုၢ် ဒီးအတၢ်လဲၤခိဖျိလီၤဆီၣ်တဖၣ် တၢ်ကနၢ်ဟူအီၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၄၀)

တၢ်ပၤတၢ်ပြး ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢအံၤ ကဘၣ်လိၤလိာ် (ဖိးမံလိာ်) အသးဒီး ခ့ၣ် အဲၣ်ယုၣ် မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်ပဒိၣ်အတၢ်ပၤတၢ်ပြး ဒီးအတၢ်စံၣ်ညီၣ်ဆၢတဲာ်တၢ်အက့ၢ်အဂီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် အိၣ်ဝဲအသိးန့ၣ်လီၤ. တၢ်ပၤတၢ်ပြးအသန့လၢပှၤတဝၢစူးကါဝဲ ဒီးပဒိၣ်စူးကါဝဲတဖၣ် မ့ၢ်ခၢၣ်ချဲလိာ်အ သးအခါန့ၣ်, ဒ်ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢအကမ့ၢ်တဖၣ် အိၣ်ဒီးနီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပၤလီၤသးခွဲး ယာ်အသိး ပှၤထူလံၤဖိဒီးပှၤတဝၢအတၢ်ပၤတၢ်ပြးအက့ၢ်အဂီၢ် လၢဘၣ်တၢ်မၤတ့ၢ်အီၤလုၢ်လၢထူသန့ အသိးတဖၣ် ကဘၣ်တၢ်ဆိကမိၣ်ဆိအီၤန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ဆၣ်သနၢ်က့ၤ နီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပၤလီၤသးအခွဲးအယာ်န့ၣ် တဘၣ်မၤဘၣ်ဒိမၤဟးဂီၤ နီၢ်တဂၤအတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ် မ့ၢ်တမ့ၢ် အတၢ်အိၣ်မ့ၢ်ဆိးပၤဘၣ်. ဖဲပှၤထူလံၤဖိအတၢ်ပၤတၢ်ပြးအက့ၢ်အ ဂီၤ လၢဘၣ်တၢ်မၤတ့ၢ်အီၤလုၢ်လၢထူသန့အသိးတဖၣ် မ့ၢ်ကဲထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလီၤလီၤဆီၣ်ဆိလၢ နီၢ်တဂၤ မ့ၢ်တမ့ၢ် ပှၤတဖၣ်အဂီၢ်အခါ ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢပၤဆှၢတၢ်ကမံးတံာ် အိၣ်ဒီးတၢ်စိ တၢ်ကမီၤလၢ ကန့ၣ်လီၤဘျီၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢ နီၢ်တဂၤ မ့ၢ်တမ့ၢ် ပှၤတဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၄၁)

တၢ်ဆၢတၢ်ဖးဒိၣ်တမံၤမံၤလၢ အဖးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်မုၢ်လၢ ယိၣ်လိာ်တၢ် မုၢ်တၢ်ခၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်အါအါဂီၢ်ဂီၢ်အဂီၢ်န့ၣ် ဝဲယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၣ်ကရၢၢ်ကမံးတံာ်မ့ၢ်တမၤန့ၢ်တၢ်အ စၢတခါခါလၢ တၢ်တူၢ်လိာ်အိၣ်သ့ဘၣ်တခီ ဒ်သိးတၢ်ကဟံာ်ဖျိၣ်ထီၣ်သးဒီးမၤသကိးတၢ်ဆၢတၢ် လၢအ အိၣ်ဒီးပုၤအါဂၤအတၢ်ပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ် တၢ်မၤဝဲဒၣ်ဘျီၣ်ဒိၣ်ကရၢၢ်တၢ်အိၣ်ဖျိၣ်သ့န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၄၂)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၣ်ကရၢၢ်ပၤဆ့တၢ်ကမံးတံာ် ကဘၣ်ဟံးန့ၢ်မုၢ်ဒါလီၤလီၤဒီး ဝဲထံးနီၤဖးသ မံသမိးက့ၤ ပုၤဂ့ၢ်ဝီဒီးန့ၢ်ဆၢခိၣ်ယၢတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး လၢတၢ်ဖံးတၢ်မၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်တိာ်ကျဲတမံၤမံၤ လၢ နီၢ်တဂၤ မ့တမ့ၢ် ပုၤတဖု မၤဝဲဝဲအကစၢ်အတၢ်န့ၢ်ပၤဘၣ်အဟီၣ်ကဝီၤအပုၤ လၢတၢ်သ့ၣ်ညါအီၤ လၢအဖးအိၣ်ထီၣ်, မ့တမ့ၢ် ကဖးအိၣ်ထီၣ် ခီကီၢ်ဆၢတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး (transboundary impact) လၢပုၤအါဂၤအတၢ်အိၣ်ယၢအဖီခိၣ်, ဒ်ပစံးတၢ်အသိး, ကလံၤ, ဟီၣ်ခိၣ်ညါ, ဒီးထံးနီၣ် စံးတၢ်တဖၣ် န့ၣ်လီၤ.

ပုၤလၢအဘၣ်ထွဲ - ဒ်အမ့ၢ် ဟံၣ်ခိၣ် မ့တမ့ၢ် ပုၤတတၢ်လၢကကွၢ်ဆၢခိၣ်ဘၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ် ထံးတဖၣ်, ပုၤလၢအမၤတၢ်တိာ်ကျဲအံၤတဖၣ် - ပုၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ တၢ်ကဘၣ်ဟ့ၣ်အီၤအခွဲးလၢ က ပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ်ဒီးဟ့ၣ်ထီၣ်အတၢ်ထံၣ် လၢတၢ်ပဲာ်ထံးနီၤဖးသမံသမိးအကတီၢ်, ယုၣ်ဒီးတၢ်မၤကျိၤကျဲဖျိ ဖျိဖျါဖျါ ဒီးလၢအတအိၣ်ဒီးတၢ်ကွၢ်မဲာ်တၢ်န့ၣ်လီၤ. တချုးလၢတၢ်ဟ့ၣ်အခွဲးလၢ တၢ်ကမၤဖျါထီၣ်တၢ် တိာ်ကျဲအမိၢ်လံၤမိၢ်ပုၤဆူညါဒီးဘၣ်န့ၣ် ပုၤလၢကကွၢ်ဆၢခိၣ်ဘၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးတဖၣ် တၢ်က ဘၣ်ဟံးန့ၢ်အတၢ်ဘၣ်သး ဒ် Free, Prior and Informed Consent (တၢ်ဟံးန့ၢ်ကမုၢ်အတၢ်ဘၣ်သး လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်သဘျု, တၢ်ဖးသ့ၣ်ညါဆိ, တၢ်န့ၢ်ပၤတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ) အတၢ်န့ၣ်ကျဲအသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၄၃)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်တဖၣ် ကဘၣ်မၤသကိးတၢ်ဒီး ခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ် ကီၢ်ရၢၣ်ပဒိၣ်ပုၤဘၣ်မုၢ်ဘၣ်ဒါလၢ ဘၣ်တၢ်ယုထၢပာ်လီၤအီၤဒ် ဒိၣ်မိၣ်ကရၢၣ်စံၣ်သန့အသိး, လၢအသ့ ဟံးန့ၢ်မုၢ်ဒါ, လၢအမၤတၢ်ဖျိဖျါဖျါ, ဒီးဘၣ်တၢ်ပၣ်ပနီၣ်တူၢ်လိာ်အီၤလၢကမုၢ်တဖၣ် ဒ်သိးတၢ်ကပၤ ဆ့ရဲၣ်ကျဲပုၤအါဂၤဒီးကမုၢ်အဂ့ၢ်ဝီလၢ ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၣ်ကရၢၢ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ပုၤတတၢ်တဖုဘၣ်တဖုစုာ်စုာ် ကဘၣ်ဟံာ်ဖျိၣ်ထီၣ်သးဒီး ယုထၢဆီလီၤတၢ်ပၤဆ့ရဲၣ်ကျဲန့ၢ်ဆၢခိၣ် တၢ်အိၣ်ယၢကမံးတံာ်ကရၢၢ်ဖိ (resource management committee) လၢ အကစၢ်အတၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ပၤဆ့ရဲၣ်ကျဲန့ၢ်ဆၢခိၣ်ယၢကမံးတံာ်ကရၢၢ်ဖိတဖၣ်အံၤ ကမ့ၢ်ပုၤလၢရူလိာ်မၤသကိးတၢ်ဘျး ဘျးတံာ်တံာ်ဒီး ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၣ်ကရၢၢ်အပၤဆ့တၢ်ကမံးတံာ် ဒီးပုၤဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးတၢ်ကရၢၢ်တ ဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၄၄)

ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အပၢဆၢတၢ်ကမံးတံာ်န့ၣ် ကဘၣ်ဟ့ၣ်နီၤလီၤပၢဆၢရဲၣ်ကျဲၤတၢ် အမူအဒါတၢ်ဖံးတၢ်မၤတဖၣ်, ဒီးဟ့ၣ်ခီၣ်နီၤလီၤ မူဒါတၢ်ဖံးတၢ်မၤတဖၣ်အံၤဆူ နူသဝီပတီၢ်တၢ်ပၢဆၢရဲၣ် ကျဲၤန့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ်ယၢကမံးတံာ်ကရၢ်ဖိလၢ အကဘၣ်ပၢဆၢရဲၣ်ကျဲၤဝဲဒၣ် ပှၤအါဂၤဒီးကမျၢအဂ့ၢ်ဝီ တနံၤဘၣ်တနံၤ လၢနူသဝီအပတီၢ်တဖၣ်အစုပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ပၢဆၢရဲၣ်ကျဲၤန့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ်ယၢကမံးတံာ်ကရၢ်ဖိလၢနူသဝီအပတီၢ်အံၤန့ၣ် က မံးတံာ်ကရၢ်တဖၣ်ဘၣ်တဖၣ်စုာ်စုာ်အဖီလၢ ခါးစးနီၣ်ဂံၢ်ကြၢးပၣ်ယုာ်ပျဲၤဂၤလဲၣ်, နူသဝီ မ့တမ့ၢ် ဟံၣ် ခိၣ်ကြၢးပၣ်ယုာ်ပျဲၤဖျၢၣ်လဲၣ်တခီ ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢ နူဖိသဝီဖိလၢအဘၣ်ထွဲဒီးကမံးတံာ်ကရၢ် အံၤ, ဒီးအဝဲသ့ၣ်အကစၢ်ဒၣ်ဝဲမၤတၢ်ဆၢတံာ်သ့လီၤ. ဟီၣ်ကဝီတခါအပူၤ နူသဝီတဖျၢၣ်စုာ်စုာ် အိၣ် ဒီးအခွဲးအယာ်လၢ ကဟံၣ်ဖျၢၣ်ထီၣ်သးအါန့ၢ်ဒီးသဝီတဖျၢၣ်, ပာ်လီၤအတၢ်ပၢဆၢရဲၣ်ကျဲၤန့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ် ယၢကမံးတံာ်ကရၢ်ဖိလၢအဟီၣ်ကဝီအပူၤ, ဒီးအိၣ်လၢကမံးတံာ်တဖၣ်အံၤအတၢ်ပၢဆၢရဲၣ်ကျဲၤအဖီလၢ နီၣ် ပှၤတန့ၣ်အသိးသ့ဝဲလီၤ. ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢလီၤကဝီပှၤတဝါအတၢ်မိၣ်န့ၢ်သးလီၤအိၣ်ဝဲအသိး, တၢ်ပၢဆၢရဲၣ်ကျဲၤန့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ်ယၢကမံးတံာ်ကရၢ်ဖိလၢနူသဝီအပတီၢ်တဖၣ်အဖီလၢန့ၣ် စးထီၣ် လၢ နူသဝီတဖျၢၣ် တုၤယီၤဆူ “ကီၢ်” ဒီတဘျီအပတီၢ်အိၣ်ဝဲသ့လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်လိာ်ဘျီလိာ်လၢန့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ်ယၢဘၣ်ထွဲ, လၢတၢ်တပာ်ပနီၣ်ယာ်အီၤသ့ၣ်တဖၣ်ဒ်အ မ့ၢ်တၢ်ဒီးန့ၢ်ဒီးတၢ်မၤအိၣ်န့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ်ယၢ မ့တမ့ၢ် ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်လၢတၢ်ပၢ ဆၢရဲၣ်ကျဲၤကမံးတံာ်ကရၢ်အါန့ၢ်ဒီးတဖၣ်အဘၣ်စၢ (အဒိ, တၢ်ပၢဆၢရဲၣ်ကျဲၤကမံးတံာ်) တခီ ယိဉ် လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အပၢဆၢတၢ်ကမံးတံာ် အိၣ်ဒီးတၢ်မၤပၤစိကမိၤလၢ ကယုၣ်လီၤကျါလီၤကွံာ်တၢ် ဂ့ၢ်ကီၤလၢအအိၣ်ထီၣ်လၢကရၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဘၣ်စၢန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၄၅)

ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အပၢဆၢတၢ်ကမံးတံာ်ဒီးကမံးတံာ် မ့တမ့ၢ် ကရၢ်လၢတၢ်ဟ့ၣ်မ ဟ့ၣ်ဒါလၢအပၣ်ယုာ်လၢတၢ်ပၢတၢ်ပြး မ့တမ့ၢ် တၢ်ပၢဆၢရဲၣ်ကျဲၤကမျၢဂ့ၢ်ဝီလၢယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ် ခုၣ်ကရၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ကျဲးစးဒုးပၣ်ယုာ်ပၣ်ဂီၢ်လီၤကဝီပှၤတဝါ ကိးန့ၣ်ကိးဖုဒး လၢတၢ်မၤ တၢ်ဆၢတံာ်အကျိၤအကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. လီၤဆီဒၣ် တၢ်ကဘၣ်ဆိကမိၣ်တၢ်လီၤလီၤဆီဆီ လၢပှၤလၢတၢ်ကွံာ်ကဟံၣ်ကွံာ်အီၤသ့ၣ်တဖၣ်အကလုာ် ဒ်အမ့ၢ် ပိာ်မုာ်, သးစၢ, ဒီးသ့ၣ်က့သးပှၤသ့ၣ် တဖၣ် ဖဲတၢ်မၤတၢ်ဆၢတံာ်လၢနူသဝီပတီၢ်တၢ်ပၢဆၢရဲၣ်ကျဲၤတၢ်ကမံးတံာ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၄၆)

ဒ်သိးကျဲၤသန့ (ဖိလံစံၣ်), တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ, ပှၤတဝါပာ်လီၤတၢ်သိၣ်တၢ်သီ, မ့တမ့ၢ် တၢ်ဘျၢသဲးစးလၢတၢ်ကဒုးလိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်အီၤသ့ၣ်တဖၣ် အသုတမၤဘၣ်ဒိကမျၢအါဂၤအတၢ်အိၣ် မုာ်ဆိးပၤဒီးပှၤနီၢ်တဂၤအတၢ်အိၣ်မုာ်ဆိးပၤဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်ဒိၣ်ဒိၣ်မုာ်တဂ့ၢ်အဂီၢ်, အလီၢ်အိၣ်လၢ

တၢ်ကဘၣ်ဘၣ်ဘၣ်ဒီးမၤဂ့ၤထီၣ်ကဒါက့ၤအီၤ နံၤသိးတၢ်ကဟးဆွဲးတၢ်မၤဟးဂီၤပုၤနီၢ်တၢ်ခွဲးယၢ်သ့ၣ် တဖၣ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၄၇)

ပုၤတတၢ် မ့တမ့ၢ် ပုၤတတၢ်ဘၣ်ထွဲကရၢၢ်အတၢ်ရိၣ်ဖျိၣ်ထီၣ်သးက့ၢ်ဂီၤခဲလၢၢ် တၢ်ကဘၣ်ပၢ်အီၤ နံၤအမ့ၢ်ကမ့ၢ်တၢ်ပၢ်ဖျါထီၣ်သးလၢနီၢ်ကစၢ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပၤလီၤသးခွဲးယၢ်, တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢတၢ်ပၣ် ယုၢ်မၤသကိးတၢ် ဒီးတၢ်ဒိၣ်စိလၢကမ့ၢ်တၢ်ဆၢတဲာ်သ့ၣ်တဖၣ်အဖိခိၣ်, ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢတၢ်လီၤ ကွၢ်စ့ၣ်ကယၢ်ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပၤဆုၢ်တၢ်ကမံးတံာ် ဒီးခုၣ်အဲၣ်ယုၢ်-မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ် အပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါဘၣ်ထွဲလၢ တၢ်ပၤဆုၢ်ရဲၣ်ကျဲၤဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ် အတၢ်ဟူးတၢ်လဲၤ တၢ်ဖံးတၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၄၈)

နံၤသိးတၢ်အုၣ်ကီၤလီၤတၢ်လီၤဆဲးလၢယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အထံဖိကီၢ်ဖိကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် အတၢ်လိၣ်ဘၣ်ဒီးတၢ်ယုၢ်ထီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်တၢ်ကကွၢ်ထံဆိကမိၣ်ဒီးဟံးန့ၢ်မူဒါကသ့အဂီၢ်, ယိၣ် လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပၤဆုၢ်တၢ်ကမံးတံာ် ကဘၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ဝဲဒၣ်တၢ်ဆဲးကျိးဆဲးကျၢဒီး တၢ်ခီဆၢ မၤလၢထီၣ်ပျဲထီၣ်က့ၤကမ့ၢ်အတၢ်လိၣ်ဘၣ် ဒီးတၢ်ယုၢ်ထီၣ်တၢ်ဖံးတၢ်မၤအကျဲသန့ လၢအတၢ်အိၣ်ဒီး တၢ်တီၤဖၤအိၣ်မး (တၢ်ကွၢ်ဒိၣ်ဆံးအါစ့ၤတၢ်), လၢပုၤကိးဂၤဒဲးအဂီၢ်ဒီး တၢ်ထံၣ်အီၤဖျိဖျါသ့န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၄၉)

ဖဲပုၤနီၢ်တၢ်ဂၤ, နူသဝီ, ပုၤတတၢ် မ့တမ့ၢ် ပုၤလၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပူၤ သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်တအဲၣ်ဒီးအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပူၤလၢဘၣ်တခီ, အဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်မၤတၢ် အိၣ်ဖျိၣ်တၢ်ထံၣ်လိာ်အိၣ်သကိးဒီးယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပၤဆုၢ်တၢ်ကမံးတံာ် လၢတၢ်ကတၢၣ် ပီၣ်သကိးက့ၤ တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဒီးကျဲၤသန့သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၂.၄) တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဂံၢ်ခီၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်

အဆၢဖိ (၅၀)

လၢတၢ်ကဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ပၤဆုၢ်ရဲၣ်ကျဲၤအကျဲသန့တခါလၢ ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အ ကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကသ့အၢၣ်လီၤတူၢ်လိာ်လၢ ပုၤအါဂၤအတၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိၣ်ကသ့အဂီၢ်, တၢ်ဘျၢ မိၢ်ပုၤအဆၢဖိလၢလၢသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ တၢ်ကွဲးပၢ်လီၤအီၤနံၤသိး တၢ်ကသ့ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီ တၢ်ဘျၢ လၢအကျၢၢ်ဘၢဝဲဒၣ်ကမ့ၢ်အါဂၤဂ့ၢ်ဝီ လၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ် အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၅၁)

ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်အတၢ်ဘျၢမိာ်ပှၢ်တဘျီအံၤ မ့တမ့ၢ် ထံကီၢ်တၢ်သိဉ်တၢ်သီလၢအဖီဉ်ပံးယာ်ထံဖိကီၢ်ဖိကိးဂၤလၢ ကဘၣ်လူပိာ်ထွဲအိၤဘၣ်ဆၣ်, ပှၢ်နီၢ်တဂၤ မ့တမ့ၢ် ပှၢ်တတၢ်လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်သးလီၤပလိာ်လၢအိၣ်ဆိးဖဲယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်အဟီၣ်ကဝီၤအပူၤသ့ၣ်တဖၣ်အၢၣ်လီၤတူၢ်လိာ်လၢတၢ်ကလူပိာ်မၤထွဲဝဲဒၣ် ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်အတၢ်ဘျၢမိာ်ပှၢ်တဘျီအံၤ လၢတၢ်သ့ၣ်တီၤသးလီၤ တၢ်သးဘျၢအပူၤသ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၅၂)

ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်အကမ္မာ်တဖၣ် ကဘၣ်မၤသကိးတၢ် လၢတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ဒီးမၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤ တၢ်သိဉ်တၢ်သီ, တၢ်ဘျၢ, မိာ်လုာ်ပာ်လၢ မ့တမ့ၢ် ပှၢ်တတၢ်လုာ်လၢထူသန့အတၢ်ဘျၢ မ့တမ့ၢ် တၢ်သိဉ်တၢ်သီလၢ ပှၢ်တတၢ်ဟံၣ်လီၤဝဲလၢ တၢ်ကဘၣ်လူထွဲပိာ်ထွဲအိၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်ပၤတၢ်ပြးက့ၤ ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ် ဒီးလုာ်လၢထူသန့ဒီးန့ဆၢတၢ်အိၣ်ယၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒူသဝီတဖျၢၣ်စုာ်စုာ်, ဒူသဝီအါဖျၢၣ်, ကီၢ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤကရၢ်လၢအဘၣ်တၢ်ဆၢတဲာ်အိၤလၢလီၤကဝီၤကမ္မာ်ဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဒီးမူဒါလၢ တၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ဒီးတၢ်ဒုးလိာ်ထီၣ်ဖးထီၣ်က့ၤတၢ်သိဉ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ လၢအပၣ်ယုာ်စ့ၢ်ကိးဒီးမိာ်လုာ်ပာ်လၢဒီး (မ့တမ့ၢ်) ပှၢ်တတၢ်တၢ်သိဉ်တၢ်သီသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ပၤတၢ်ပြး ဒီးတၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤက့ၤတၢ်သ့ၣ်န့ဆၢတၢ်အိၣ်ယၤလၢ အဝဲသ့ၣ်ဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၤတၢ်ကျဲၤလၢအန့ၢ်ပၤဘၣ် မ့တမ့ၢ် အိၣ်ဒီးတၢ်န့ၢ်ပၤခွဲးယာ် ဒ်ပှၢ်ဂ့ၢ်ဝီသဲးအသိးသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဖိဉ်ပံးဒီးတၢ်မၤဆူၣ်ထီၣ်က့ၤတၢ်မၤအကျိၤအကျဲ (enforcement mechanism) လၢတၢ်သိဉ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢသ့ၣ်တဖၣ်အံၤအဂီၢ် လီၤကဝီၤပှၢ်တတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ကဆၢတဲာ်အိၤလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ဆိဉ်ထွဲမၤစၢလၢယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်ပၤဆျၢတၢ်ကမံးတံာ် ဒီးခၢ်အဲၣ်ယုာ်-မုာ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်ပဒိဉ်ခၢ်စးလၢတၢ်ဟံၣ်ပနီၣ်အိၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်ကျဲးစးထီၣ်ယူထီၣ်ဖိးက့ၤတၢ်သိဉ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၅၃)

ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတနီၤအဖီခိဉ် တၢ်သိဉ်တၢ်သီလၢတၢ်ကွဲးဟံၣ်လီၤအိၤ လီၤတံာ်လီၤဆဲးလၢယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်အတၢ်ဘျၢမိာ်ပှၢ်အပူၤ မ့တမ့ၢ်အိၣ်ဘၣ်တခီ, ကမ္မာ်ကဘၣ်ဆိးကါဝဲဒၣ်ခၢ်အဲၣ်ယုာ်-မုာ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်ပဒိဉ်အတၢ်ဘျၢသဲးစး, တၢ်သိဉ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဒီးကျဲးသန့ (ဖိလံစံာ်) လၢတၢ်ဟံၣ်ပနီၣ်အိၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၅၄)

လီၤကဝီၤပှၢ်တတၢ်တဖုစုာ်စုာ် ကဘၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်အနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲတၢ်သိဉ်တၢ်သီဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤန့ဆၢတၢ်အိၣ်ယၤ, လၢအပၣ်ယုာ်ဒီးဟီၣ်ခိဉ်ကပံာ်, သ့ၣ်ပှၢ်, ထံနီ, ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံၤ

လက်, ဂံခိန်ထံးတံးသုင်ထီင်ဘိထီင် ဇီးမုာ်ကျါဝဲကွာ်တံးဂုထီင်ပသီထီင်တံးတိာ်ကျါသုင်တဖၣ် ဇံ ဇံခိန်မြိုင်စံင်ကျဲသန့, လာအအိန်ဇီးတံးတီးဖါအိန်မး (လာအတအိန်ဇီးတံးကွာ်မဲာ်တံးဘၣ်), ဇီးတံး မကျဲလာတံးထံင်အီးဖျိဖျါဖျါသ့အသိးန့ၣ်လီၤ.

ဖဲပုတတအတံးသိင်တံးသီဇီး ယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်အတံးဘျုမိာ်ပုာ်သုင်တဖၣ် မုာ်ချာ် ချဲလိာ်အသးတခိ, ပုတတခါခါစးသုင်တဖၣ် ကမတံးအိန်ဖျိုင်တံးထံင်လိာ်အိန်သကိးဇီးယိင်လိာ်တံး မုာ်တံးခုင်ကရုာ်ပဆုာ်တံးကမံးတံာ် လာတံးကတၢ်ပိင်သကိး ဇီးယုသကိးတံးယုၣ်လီၤဘျါလီၤအစာ လာတံးသိင်တံးသီလာအချာ်ချဲလိာ်သးသုင်တဖၣ် လာပုၤခဲၣ်လာတုာ်လိာ်အီးသ့တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၅၅)

လာတံးကဆုာ်တံးကဘိဘၣ်က့ယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်အတံးဘျုမိာ်ပုာ်အံၤအဂီၢ်, ပု နီၢ်တဂၤ, ဟံင်ခိန်တဖျာ်, ဟံင်ခိန်အါဖျာ်, မ့တမုာ်ပုတတဒိတဖု ဆုာ်ထီင်တံးဘျုမိာ်ပုာ်လာတံးကဘိ ဘၣ်အီးဆူယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်ပဆုာ်တံးကမံးတံာ်အအိန်သ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ဇံသိးတံးကဘိ ဘၣ်က့ယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်အတံးဘျုမိာ်ပုာ်ကသ့အဂီၢ် ပုတတခါခါစးအစ့ကတံာ် (၇၅မုး ကယာ်) ကဘၣ်ဆိင်ထွဲအီးဖဲတနံင်တဘျီဘျိုင်ဒိင်ကရုာ်အိန်ဖျိုင်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၅၆)

ယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်အကမုာ်သုင်တဖၣ်ခဲလၢာ်ကဘၣ်မလိသ့သး ဇီးမၤနာ်ပာ်အသး လာထံၣ်ဂီၢ်သး, မုာ်ကျါဝဲကွာ် ဇီးခိန်ယၤန့ဆၢၣ်ဂုာ်ဝီလာအဘၣ်ထွဲဇီးအဝဲသုင်အဟီၣ်ခိန်ကပံာ် ဇီး တံးလုာ်အိန်သးသမုာ်အကျါအကျဲ, လာအပၣ်ယုာ်စုာ်ကိးဇီးပုၤနီၣ်ဂံၢ်, န့ဆၢၣ်တံးအိန်ယၤ ဇီးဆၢၣ်ဖိ ကီၢ်ဖိမံလၢာ်သုင်တဖၣ် လာတံးမဆူထီင်က့အဝဲသုင်ကံာ်စီဇီးတံးသ့တံးဘၣ် ဇံသိးကသ့ပၣ်ယုာ် လာတံးပဆုာ်ရဲၣ်ကျဲဇီးတံးပတံးပြးက့ယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်အန့ဆၢၣ်တံးအိန်ယၤ ဇီးတံး ဂုထီင်ပသီထီင်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၅၇)

ပုၤသုင်က့သးပုာ်လာယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်သုင်တဖၣ် ဇံအမုာ်ပုၤလာအစိာ်ခိ ကညီထူ လံၤအတံးသုင်ညါနာ်ပာ်လာ အလီၤမာ်တုာ်လံအါမး ခိဖျိတံးဒုးတံးယၤဇီးတံးစံင်မ့ဟးဖျိးအံၤ, ယိင်လိာ် တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်အကမုာ်သုင်တဖၣ် ကဘၣ်ဟံလုာ်ဟံပူၤအဝဲသုင်တံးဟ့ၣ်ကုၣ်ဟ့ၣ်ဖး, တံးသိင် တံးသီတံးဘျုဇီး တံးမကျဲသန့သုင်တဖၣ်လာတံးသုင်ဘျုသးဘျုအပူၤန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၅၈)

ယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်အကမုာ်သုင်တဖၣ် အိန်ဇီးတံးခွဲးတံးယာ်လာကဇီးန့ၣ်ဘၣ်တံး ဂုာ်တံးကျါဘၣ်ထွဲဇီးတံးပဆုာ်ရဲၣ်ကျဲ ဇီးတံးပတံးပြးယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်ပုတနီၢ်တဂၤအ သိး မ့တမုာ် ဇံပုတန့ၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ. တံးဂုာ်ဘၣ်ထွဲဇီးတံးမဟးဂီၤပုၤဟီၣ်ခိန်ဖိခွဲးယာ်မုာ်အိန်ထီင် တခိ, ခုၣ်အဲၣ်ယုာ်-မုာ်တြီၢ်ကီၢ်ရုၣ်ပဒိင် မ့တမုာ် ယိင်လိာ်တံးမုာ်တံးခုင်ကရုာ်ပဆုာ်တံးကမံးတံာ် ခါခါစးသုင်တဖၣ် တဘၣ်ဂုာ်လိာ်လာတံးဟ့ၣ်ထီင်တံးဂုာ်တံးကျါ တံးကစီၣ်နီတဂၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၃) တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ဒီး တၢ်တီတၢ်တြၢ်

အဆၢဒိၣ် (၃.၁) တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ဒီး တၢ်မၤယူၤမၤဖိးက့ၤတၢ်

အဆၢဖိ (၅၉)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်လၢအအိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးလၢမ့ၢ်တြၢ်ကီၢ်ဂ့ၢ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်လီၢ်တၢ် ကျဲတတီၤလၢကညီပုၤထူလံၤဖိးဒီးကမ့ၢ်လၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ် ဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ်တၢ်တတီတတြၢ် ဒီး တၢ်မၤအၢမၤသီလၢကီၢ်ပယီၤလီၢ်ခၢၣ်သးပဒိၣ်ဒီးအသးမိၤစိရိၤလၢအဆိၣ်တၢ်မၤနၢၤတၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်ကျဲးစးဟ့ၣ်လီၤသးလၢတၢ်စိာ်ကဖိထီၣ်က့ၤ တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ဒီးတၢ်ဘၣ်တၢ်ဘၢလၢအဝဲသ့ၣ်အနီၢ်ကစၢ်အကျါ ယုၣ်ဒီးပုၤအဂၤလၢတၢ်ချၢသ့ၣ်တဖၣ်အ ဘၣ်စၢၤန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၆၀)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ပာ်ကဲဝဲဒၣ်ပုၤဘၣ်ကီဘၣ်ခဲ ဒီးပုၤ လီၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်လၢအဟဲက့ၤအိၣ်ဆိးကဒါက့ၤဆူအဟံၣ်ယီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ အထူအထံးလၢမ့ၢ်တြၢ်ကီၢ် ဂ့ၢ်ပုၤ ဒ်အနီၢ်ကစၢ်တၢ်ဘၣ်သးခွဲးယာ်အသိး လၢအိၣ်ဒီးတၢ်ပာ်ကဲဒီးသူးသ့ၣ်လၢကပီၤန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၆၁)

ပုၤတဂၤလၢလၢတၢ်ဟံးန့ၢ်အဝဲသ့ၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ် ဒီးဘၣ်သးလီၢ်သးကျဲခိဖျိတၢ်ဒုး တၢ်ယၤ ဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်တၢ်တိာ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ်, မ့တမ့ၢ် တၢ်နီၤဟးထီၣ်ဆူၣ်ကွံာ်အ ဝဲသ့ၣ်လၢအဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲအပူၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်လၢ တၢ်ဒီး န့ၢ်ဘၣ်တၢ်ဒီးသဒါ ဒီးပုၤကူပုၤကညီအတၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤ (humanitarian aid) လၢခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြၢ် ကီၢ်ဂ့ၢ်ပဒိၣ်ဒီး (မ့တမ့ၢ်) ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ပၤဆုၤတၢ်ကမံးတံာ် ဒ်သိးတၢ်ကဘၣ်အုၣ်ကီၤမၤလီၤ တံာ်လၢ အဝဲသ့ၣ်ကဒီးန့ၢ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အိ, တၢ်အိၣ်ကဒု, ဟံၣ်ယီ ဒီးတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချၢ တၢ်ခု တၢ်ပုၤအတၢ်တိမၤစၢၤသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤဘၣ်ကီဘၣ်ခဲဒီးပုၤလီၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် အဟံၣ်ယီတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲအထူအထံးလၢမ့ၢ် တြၢ်ကီၢ်ဂ့ၢ်ပုၤသ့ၣ်တဖၣ် ပုၤနီၢ်တဂၤ, ဟံၣ်ခိၣ် မ့တမ့ၢ် ဟံၣ်ခိၣ်အါဖျၢၣ်မ့ၢ်အိၣ်ဆိးဘၣ်ဖုးတခီ, အ လီၢ်အိၣ်လၢတၢ်ကဘၣ်ဟ့ၣ်လီၤအဝဲသ့ၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အလဲၢ်အထီလၢလၢလီၢ်လီၢ် ဒီးလၢအအိၣ် ဒီးအကံာ်စီလၢပုၤ ဒ်တၢ်ဟ့ၣ်ခၢၣ်စးက့ၤတၢ်ဒီး တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်က့ၤတၢ်အိၣ်မူအကျိၤအကျဲတခါအသိးန့ၣ် လီၤ. ဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲလီၤတံာ်လီၤဆဲးတခီ တၢ်ကဆၢတဲာ်အီၤတပူၤယီၤဒီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြၢ် ကီၢ်ဂ့ၢ်ပဒိၣ်, ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပၤဆုၤတၢ်ကမံးတံာ် ဒီးပုၤတဝါဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၆၂)

ဒ်သိးတၢ်ဟဲန့ၣ်လီၤဟံးန့ၣ်ဆူၣ် မ့တမ့ၢ် ဂုၢ်န့ၣ်ဆူၣ်ကညီပုၤထူလံၤဖိအတၢ်လိာ်တၢ်ကျဲအသုတအိၣ်တဂ့ၤအဂီၢ် ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ် ကဘၣ်အုၣ်ကီၤဒီးဟံးမူဒါန့ၣ်လီၤ.

ပုၤအဖုပုၤကရၢလၢတၢ်ချၢလၢအတကဲထီၣ်ခါၣ်စးလၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိၣ်အဂီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်, တၢ်လၢအပၣ်ယုၣ်လၢတၢ်တဟ်ပနီၣ်အိၤ ဒ်အမ့ၢ်ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်သး မ့တမ့ၢ် ကလုာ်န့ၣ်စိာ်စုကဝဲကရၢၢ်ကရၢသ့ၣ်တဖၣ်, ပုၤနီၢ်တဂၤအသးမုၢ်သံၣ်ဘိ, ကူၣ်ပနီၣ်အဖုကရၢမၤသကိးတၢ်, ကူၣ်ပနီၣ်မ့တမ့ၢ်တၢ်ကရၢကရိသ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်တဒီးန့ၣ်ဆိတၢ်ပျဲလၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပၤဆုတၢ်ကမံးတံာ်ဒီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်ဘၣ်န့ၣ် တၢ်တဟ့ၣ်အိၤအခွဲးလၢကဟဲန့ၣ်လီၤဆူယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အပူၤဘၣ်.

အဆာဖိ (၆၃)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်ကျဲးစးဂဲၤလိာ်လၢတၢ်ထုးကွံာ် (မ့တမ့ၢ်မၤစၢလီၤ) ပယီၤသးကလၢလၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢကမုၢ်အါဂၤအတၢ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိၣ် ဒီးတၢ်ပူၤဖျဲးဒီးတၢ်ဘၣ်ယိၣ်အဂီၢ်, လီၤဆီဒၣ်တၢ် ဖဲတၢ်မၤကျဲးခိၣ်သ့ၣ်ဒ်အံၤ တၢ်တူၢ်လိာ်အိၤလၢခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်တဖၣ်မ့ၢ်သ့ ဒီးကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်အဲၣ်ဒီးမၤအိၤတခီန့ၣ်လီၤ.

တၢ်မၤကျဲးခိၣ်ခါလၢအကဲထီၣ်အသးသ့တခါ လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပၤဆုတၢ်ကမံးတံာ်အဂီၢ်တခီ ကမ့ၢ်ဝဲဒၣ်တၢ်ဟ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်တပူၤပီၤဒီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်ခါၣ်စးလၢတၢ်ထုးကွံာ်ဟီၣ်လၢမ့ၢ်ပီၤ ဒီးကျိၣ်ပျံၣ်သ့ၣ်လၢအတပီၤထီၣ်သ့ၣ်တဖၣ် လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၃.၂) တၢ်ဘျါရဲအကျဲလၢတၢ်ဂ့ၢ်လိာ်ဘျိလိာ်ဒီးတၢ်ဘၣ်ဂံာ်ဂုၢ်

အဆာဖိ (၆၄)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တဘၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ကတိၤခဲၣ်သ့ခဲၣ်ဂီၤ မ့တမ့ၢ်တၢ်သ့ၣ်ဟ့ၣ်သးကါလိာ်သးတဂၤဒီးတဂၤ လၢအဝဲသ့ၣ်အနီၢ်ကစၢ် မ့တမ့ၢ် ပုၤအါဂၤအတၢ်ဘၣ်ဘျးအဂီၢ်ဘၣ်.

အဆာဖိ (၆၅)

တၢ်ဂ့ၢ်လိာ်ဘျိလိာ်မ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်ဘၣ်ဖုးလၢပုၤနီၢ်တဂၤ, ပုၤတကရၢၢ် မ့တမ့ၢ် ပုၤတဝါလၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပူၤအဘၣ်စၢသ့ၣ်တဖၣ်တခီ, တၢ်ကဘၣ်ဘျါရဲကွံာ်အိၤလၢအတအိၣ်ဒီးတၢ်စုဆူၣ်ခိၣ်တကးလၢတၢ်ဆိးကါဝဲဒၣ်မိာ်လုာ်ပာ်လၢ မ့တမ့ၢ် တၢ်ဘျါရဲတၢ်ဂ့ၢ်လိာ်ဘျိလိာ်အကျဲလၢ

အဂသုဂ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ပှၤနီၣ်တဂၤ, ပှၤတကရၢ် မ့တမ့ၢ် ပှၤတတၢ်သုဂ်တဖၣ်ဘျါရဲတၢ်ဂ့ၢ်လီၣ်ဘျီလီၣ် လၢအနီၣ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲမ့ၢ်တန့ၢ်ဘၣ်အခါန့ၣ်, တၢ်ကဘၣ်ကူၣ်လီၣ်တၢ်ပီၣ်သကိးတၢ်ဒီးခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ် တြီၤကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်အပှၤန့ၢ်စိန့ၢ်ကမီၤ လၢစံၣ်ညီၣ်ပီတုၤလၢတၢ်ယုၣ်ထၢပၣ်ပနီၣ်အီၤသုဂ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၆၆)

ယိၣ်လီၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခ့ၣ်ကရၢ်အကမုၢ်သုဂ်တဖၣ် တဘၣ်တူၢ်လီၣ်တၢ်လီၣ်တၢ်ဝုၤ, တၢ်အိၣ်က ဘျံးအိၣ်ကဘျၢ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဟ့ၣ်ခိၣ်ဖးလၢ်သ့ၣ်ဘၣ်ထွဲဒီး ကမုၢ်အါဂၤဂ့ၢ်ဝီလၢယိၣ်လီၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ် ခ့ၣ်ကရၢ်ပှၤ, မ့တမ့ၢ် ဟီၣ်ကဝီၤတၢ်လီၣ်တၢ်ကျဲလၢအဂၤလၢအမၤဘၣ်ဒိဝဲဒၣ်ခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးထံဖိ ကီၢ်ဖိကမုၢ်လၢအအိၣ်လၢယိၣ်လီၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခ့ၣ်ကရၢ်ပှၤအတၢ်အိၣ်မ့ၢ်ဆိးဟၤလ့ၤတက့ၤဘၣ်.

အဆၢဖိ (၆၇)

ပှၤလၢတၢ်ပၣ်ဒုၣ်ပၣ်ကမၣ်အီၤခီဖျိ အမၤကမၣ်ကွီၣ်မ့ၢ်သဲးသုဂ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ်စံၣ်ညီၣ် အီၤဒ်ပှၤတတၢ်သိၣ်တၢ်သီဒီးတၢ်ဘျၢ်သဲး ဒ်ပှၤကူပှၤကညီအသိး ဒီးလၢအအိၣ်ဒီးအသူးသုဂ်လၢက ပီၤ, ဒီးတၢ်ပၣ်ကဲဝဲဒၣ်အဝဲသုဂ်ခွဲးယၢ်သုဂ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. မိၢ်အ, မိၢ်ဖိဆံး, မုၢ်လိၣ်ဘိခွါလိၣ်ဘိ, ပှၤ သုၣ်ကုသုပှၢ်, ပှၤဆိးကုဆါဘီ မ့တမ့ၢ် ပှၤက့ပှၤက့ၣ်, မ့တမ့ၢ် ပှၤလၢတၢ်ကြးဆိကမိၣ်ဆိတၢ်လၢအ ကီၢ်သုဂ်တဖၣ် တၢ်မ့ၢ်ပၣ်ဒုၣ်ပၣ်ကမၣ်အီၤ ခီဖျိအမၤကမၣ်ကွီၣ်မ့ၢ်သဲးသုဂ်တဖၣ်တခီ, အလီၢ်အိၣ် လၢတၢ်ကဘၣ်မၤစၢ်ဒီး ဆိကမိၣ်တၢ်လၢအဝဲသုဂ်အဂီၢ်လီၤလီၤဆိဆိန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၆၈)

ဖဲတၢ်သမံသမိးတၢ်မူးတၢ်ရၢ်ဖဲကွီၣ်ဘျီၣ်အဆၢကတီၢ် တၢ်ကဘၣ်မၤအီၤဒ်တၢ်မၤအကျိၤအကျဲ လၢတၢ်ထံၣ်အီၤဖျိဖျိဖျါဖျါသ့, ကမုၢ်အါဂၤထီၣ်ဒိကန့ၣ်အီၤသ့ ဒီးလၢအအိၣ်ဒီးပှၤန့ၢ်စိန့ၢ်ကမီၤလၢစံၣ် ညီၣ်ပီတုၤ လၢတၢ်ယုၣ်ထၢပၣ်ပနီၣ်အီၤသုဂ်တဖၣ်အတၢ်ပၣ်ယုၣ် ဒီးတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ်ဘၣ်ထွဲလၢတၢ် ကစူးကါအီၤသုဂ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ကဘၣ်စူးကါဒီးဒီးသန့ၤဝဲဒၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီဒ်တၢ်လုၢ်သုဂ်ခါပ တၢ်ထီၣ်ဒါဝဲဒၣ်ပှၤတတၢ်အတၢ်သိၣ်တၢ်သီ, ယိၣ်လီၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခ့ၣ်ကရၢ်တၢ်ဘျၢ်မိၢ်ပှၢ်, မ့တမ့ၢ် ခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်တၢ်ဘျၢ်သဲးဒီးကျဲသန့ (ဖိလံစံၣ်) သုဂ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲဒၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၆၉)

တၢ်သမံသမိးတၢ်မူးတၢ်ရၢ်ဖဲကွီၣ်ဘျီၣ်အံၤ ကမ့ၢ်တၢ်ဘျါရဲအကျိၤအကျဲတခါလၢတၢ်ကဘၣ်ဆိ ကမိၣ်အီၤ ဖဲပှၤကိးဂၤဒေးအတၢ်အၢၣ်လီၤတူၢ်လီၣ်ဒီးတၢ်ထံၣ်တမံယီၤအိၣ်ဝဲအသိး, ဒ်ပစံးတၢ်အသိးတၢ် ထံၣ်လၢတၢ်ဘျၢ်သဲးဒီးတၢ်ဆၢတဲာ်လၢပှၤန့ၢ်စိန့ၢ်ကမီၤလၢစံၣ်ညီၣ်ပီတုၤ ဒီးလီၢ်ကဝီၤပှၤတတၢ်သုဂ်တဖၣ် အိၣ်ဝဲဒၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၄) ခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်တၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သးတမံၤပီ ဇီး တၢ်သူဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်

အဆၢဖိၣ် (၄.၁) ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ်ထီၣ်ရီၤဘၣ်ထွဲဇီးခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်

တဆၢဖိ (၇၀)

တၢ်ဘျၢမိၢ်ပျၢအဆၢဖိလၢလၢာ်သ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ်တၢ်န့ၣ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်ကွဲးပာ်လီၤအိၣ်ဒီးသိး အကမၤစၢက့ၤန့ဆၢၣ်တၢ်မူတၢ်လၢအယုၣ်ကၤ ဇီးပျၢဂ့ၢ်ဝီအတၢ်ထဲသိး တုၤသိးလၢတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲဇီးတၢ်သူန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ် ဘျၢလၢအဘၣ်ထွဲဇီးတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲဇီးတၢ်သူန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ်ကွဲးဒုးအိၣ် ထီၣ်အိၣ်လၢအဖိးမံလိာ်သးဇီး ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်တၢ်ဘျၢမိၢ်ပျၢဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ် အ တၢ်သိၣ်တၢ်သီဇီးတၢ်ဘျၢသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၇၁)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမၤသ့ၣ်တဖၣ် အိၣ်ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်လၢကအိၣ်မူဘၣ်လၢ ခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်လၢအကဆီၤ, အကံာ်စီလၢပျဲၤ ဇီးတၢ်ကၤယာ်က့ၤန့ဆၢၣ်တၢ်မူတၢ်လၢအတၢ်လဲၤတရံးအ သးဘၣ်လီၢ်ဘၣ်စးလၢအကအုၣ်ကီၤက့ၤန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢလၢအယုၣ်ကၤလၢဖိစိၤလံၤစိၤခါဆူညါ သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢပျၢကညီအတၢ်အိၣ်မုၢ်ဆိးပၤအံၤ ဘၣ်ထွဲလိာ်အသးလိၤလိၤဇီးခိၣ်ယၢ န့ဆၢၣ်အတၢ်အိၣ်မုၢ်ဆိးပၤအယီၤ အလီၢ်အိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ပာ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်တပူၤပီလၢတၢ်အုၣ်ကီၤ ဇီးမၤလီၤတၢ်က့ၤဝဲဒုၣ်န့ဆၢၣ်တၢ်မူတၢ်လၢအတၢ်အိၣ် စံၣ်အိၣ်ကျၢၤ (လၢအယုၣ်ကၤ) လၢအဝဲသ့ၣ်အတၢ်အိၣ်မူအကျိၤအကျဲပျၢန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤအဖိ ခိၣ်, ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမၤသ့ၣ်တဖၣ် တဘၣ်တူၢ်လိာ်ပျၢဂ့ၢ်ဝီ, မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်, ထံၣ်ရူၢ် ကီၢ်သဲး မ့တမ့ၢ် သဲးတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဆီတလဲသ့ၣ်တဖၣ်လၢအကဒုးအိၣ်ထီၣ်ခိၣ် ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး လၢတၢ်ပာ်အိၣ်လီၤဖးဇီးတၢ်အဂၤတသ့ ဇီးတၢ်လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်ပျၢ တၢ်အတၢ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘီဇီးတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်အတၢ်ဒိဘၣ်ထံး အတၢ်ဘၣ်ထွဲသ့ၣ်တဖၣ်ကပံာ်ယုၣ်ဒီးပျၢအါဂၤအတၢ်အိၣ်ယၢအဖိအမ့ၢ်ကလံၤ, ဟီၣ်ခိၣ်ညၢၣ်, ဇီးထံနိ သ့ၣ်တဖၣ်လၢအတၢ်လၢကွၢ်တၢ်န့ၢ်ပာ်ဘၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အထံဆၢကီၢ်ဆၢသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၇၂)

ခိၣ်ယၢန့ဆၢၣ်လၢအယုၣ်ကၤဇီး ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢခဲလၢာ် မ့ၢ်ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမၤသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်န့ၢ်သိးတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၢ် အယီၤ တၢ်ဒိသဒၢက့ၤန့ဆၢၣ်တၢ်မူဘျးစဲ ဇီးန့ဆၢၣ်အတၢ်ဖဲးတၢ်မၤဒီးတၢ်လဲၤတရံးအသးအကျိၤအကျဲ, တၢ်ကဟုၣ်ကယာ်က့ၤတၢ်မူအါကလုာ်, ထူထံးတၢ်ခွဲးတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ယၢတမံၤပီ (integrity of genetic

assets), ဒီးတၢ်ကၠကွၢ်ဒီးတၢ်မၤဂ့ၤထီၣ်ကွၢ်ခိၣ်ယၤန့ၣ်လၢအလီၤယီၤဒီးဟးဂ့ၢ်ဟးဂီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် အလီၤအိၣ်လၢတၢ်ကဘၣ်ပၢ်အိၣ်အမ့ၢ်ကမ့ၢ်အါဂၤအမူၤဒီးတၢ်ဖံးတၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၇၃)

လီၤကဝီၤပုၤတတၢ်တူၢ်ဘၣ်လၢအတၢ်အိၣ်မုၢ်ဆိးဟးအံၤ တၢ်မ့ၢ်မၤဘၣ်ဒိတၢ်လံအိၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်မ့ၢ်ကမၤဘၣ်ဒိအိၤခိၣ်တၢ်မၤဟးဂီၢ်ခိၣ်ယၤန့ၣ်လၢပုၤအဖုကရၢ ဒ်အမ့ၢ်ပုၤတတၢ်လၢအဂၤ မ့တမ့ၢ် မ့ၢ် ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်တခီ, ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢပၤဆုၢ်တၢ်ကမံးတံာ် ကဘၣ် ကိးထံၣ်လိာ်သးဒီးပုၤအဖုကရၢဘၣ်ထွဲခဲလၢာ် လၢတၢ်သမံသမိးကွၢ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး ဒီးကူၣ်ထီၣ် ဖးလီၤသကိးလၢ တၢ်ပၢ်လီၤတၢ်ဘျါရဲကွၢ်တၢ်ဂ့ၢ်ကီၢ်အကျိၤအကျဲသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အလီၤမ့ၢ် အိၣ်တခီ ပုၤန့ၢ်စိန့ၢ်ကမိၤလၢစံၣ်ညီၣ်ပီတုၤလၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢပၤဆုၢ်တၢ်ကမံးတံာ်ယုထၢ ပၢ်ပနီၣ်အိၤ မ့တမ့ၢ် ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်ယုထၢပၢ်လီၤပုၤန့ၢ်စိန့ၢ်ကမိၤလၢစံၣ်ညီၣ်ပီတုၤ သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ်ကူၣ်လိာ်တၢ်ပီၣ်သကိးတၢ်ဒီးအဝဲသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၇၄)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢအကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ပၢ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်တပူၤယီၤဒီးယိၣ် လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢပၤဆုၢ်တၢ်ကမံးတံာ် ဒီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်ခါၣ်သးလၢတၢ်ပၢ်ပ နီၣ်အိၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်ဆၢတံာ်ကွၢ်တၢ်သုၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ကဝီၤဒိၣ်အကလုာ် ဒီးတၢ်ပၤဆုၢ်ရဲၣ်ကျဲအ ကွၢ်အဂီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်တီၤဖၤအိၣ်မး, လၢပုၤကိးဂၤဒဲးပၣ်ယုၣ်မၤသကိးတၢ်သ့, ဒီးတၢ် ဖံးတၢ်မၤအကျိၤအကျဲလၢတၢ်ထံၣ်အိၤဖျိဖျိဖျါဖျါသ့ လၢအအိၣ်ဖျါလီၤတၢ်လီၤဆဲးလၢလီၤကဝီၤကမ့ၢ်ခဲ လၢကနၢ်ပၢ်အိၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ပၢ်လီၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ဟီၣ်ကဝီၤအလုာ် (zoning categories) လၢအပၣ်ယုၣ်ဘၣ်ဆၣ် တၢ်တပၢ်ပနီၣ်အိၤသ့ၣ်တဖၣ် ကမ့ၢ်ဝဲနီၢ်တဂၤ မ့တမ့ၢ် ဟံၣ်ခိၣ်အါဖျါအဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်လၢတၢ်မၤ အိၣ်စံာ်, ပုၤတတၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်လၢတၢ်ဖဲးခုးဖဲးသံၣ်, ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤ, ပျဲပုၤဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိပျဲကွီၤ, ဒီး ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အကလုာ်အကလုာ်အဂၤလၢ ဘၣ်တၢ်ကွဲးလီၤပၢ်လီၤအိၤလၢ မိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢအတၢ်သိၣ်တၢ်သိ ဒီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်ပဒိၣ်အကျဲသန့ပုၤသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ဟီၣ်ကဝီၤအကလုာ်ဒ်အံၤ သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ အိၣ်လီၤကထၢလိာ်အသး မ့တမ့ၢ် အိၣ်လၢမိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢအ “ကီၢ်” ပုၤသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆင့် (၄.၂) တာသုတ်တဖျား

အဆင့် (၇၅)

ကညီပုထူလံဖိလအအိၣ်လၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ်ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်လၢအဝဲသ့ၣ်တၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအဂီၢ်တဘျုးစိအယီၤ ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ကံၢ်စိလၢအဂ့ၤအံၤ မ့ၢ်တၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သးဘူးဘူးတံၢ်တံၢ်ဒီးကညီပုထူလံဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့န့ၣ်လီၤ. ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်ၢ်သ့ၣ်တဖၣ် အိၣ်ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢတၢ်န့ၢ်ပၢစိကမိၤပျဲတုၣ်လၢတၢ်အိၣ်တၢ်အီ (food sovereignty) လၢတၢ်မလၢထီၣ်ပျဲထီၣ်က့ၤနီၢ်ကစၢ်တၢ်ဆိၣ်ထွဲလီၤက့ၤသး လၢတၢ်ဒီးန့ၢ်ဘၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အီလၢအကဆိၣ်ဒီးဖိမံလိာ်သးဒီးလီၢ်ကဝီၤတၢ်ဆဲးတၢ်လၢတပယုၢ်ယီၤ, ဒီးလၢတၢ်ကၤက့ၤဒီးတၢ်ဆၢတၢ်က့ၤတၢ်ထုးထီၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်အီဒီးတၢ်သ့ၣ်တဖျားကျိကျဲသန့အက့ၢ်အဂီၤသ့ၣ်တဖၣ် ဒ်ဒံၣ်မိၣ်ခြံၣ်စံၣ်တၢ်မကျဲအသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆင့် (၇၆)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်တဘၣ်တူၢ်လိာ်ပုၤဂ့ၢ်ဝီ, မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်, ထံရၢၢ်ကီၢ်သဲး မ့တမ့ၢ်သဲးတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်ဒီး (မ့တမ့ၢ်) တၢ်ဆီတလဲသ့ၣ်တဖၣ်လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒီးဘၣ်ထံးလၢကမုၢ်ၢ် ဒီးပုၤတဝါအတၢ်ဒီးန့ၢ်ဘၣ်လီၢ်ကဝီၤတၢ်အိၣ်တၢ်အီအတၢ်ဟးထီၣ် လၢအပူၤဖျဲးဒီးတၢ်စုၣ်တၢ်ပျၢ်, လၢအကဆိၣ်, လၢလၢလီၢ်လီၢ်, လၢအန့ၢ်ဂံၢ်န့ၢ်ဘၢ, ဒီးလီၤဆီဒ်တၢ်တၢ်အိၣ်တၢ်အီလၢလီၢ်ကဝီၤထုးထီၣ်အီသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤဒီးဒီသဒါက့ၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်လၢတၢ်ကၤယၢ်ပၤယၢ်က့ၤဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်ထ့ၣ်အထုးအစိလၢဖိစိလံစိခါဆူညါအဂီၢ်, ဒီးဒ်သိးတၢ်အုၣ်ကီၤမလီၤတံၢ်က့ၤတၢ်အိၣ်တၢ်အီအတၢ်အိၣ်ယၤလၢအကဆိၣ်ဒီးအိၣ်ဒီးကံၢ်စိလၢပျဲကအိၣ်အဂီၢ်, ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်ဟံၣ်ဖျိၣ်မသကိးတၢ်တပူၤယီၤလၢတၢ်ကွဲးဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျုးဘၣ်ထွဲဒီး တၢ်သုကံကသံၣ်ဒ်အမ့ၢ်ကသံၣ်မသံတၢ်ယၢ်ဒီးဟီၣ်ခိၣ်စိလၢတၢ်သ့ၣ်တဖျားအပူၤ ဒီးတၢ်မဆူၣ်ထီၣ်ဒီးစိကဖိထီၣ်က့ၤတၢ်သ့ၣ်တဖျားအကျိအကျဲဒ်န့ၢ်ဆၢဒီးမိၢ်လုၢ်ပၢလၢအကျဲသ့ၣ်တဖၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆင့် (၇၇)

ကမုၢ်ၢ်လၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပူၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ဟံၣ်ဖျိၣ်မသကိးတၢ်တပူၤယီၤ လၢတၢ်ဆိၣ်ထွဲ, တၢ်မဆူၣ်ထီၣ် ဒီးတၢ်ကၤယၢ်က့ၤတၢ်သ့ၣ်တဖျားအကျိအကျဲလၢအယုၣ်ကၤဒီးတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျုးဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဖဲးတၢ်မအလုၢ်အလၢသ့ၣ်တဖၣ်, လီၤဆီဒ်တၢ်မိၢ်လုၢ်ပၢလၢတၢ်ဖဲးဒုးဒဲးသံၣ်အကျိအကျဲသန့ လၢတၢ်ဟံးယၢ်ပၤယၢ်က့ၤကညီပုထူလံဖိအတၢ်ဆဲးတၢ်လၢတၢ်န့ၢ်သါ, ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်ထ့ၣ်အထုးအစိဒီး သ့ၣ်ပျၢ်အတၢ်အိၣ်သးလၢအဂ့ၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၇၈)

ယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခိုက်ကရားအကများသွန်တဖန် ကဘဉ်ဟ်ဖျိန်မသကိးတတ်တပူဃီလၢတတ်
ဒုးအိန်ထီၣ်ဒီး တံၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤတတ်သိၣ်တတ်သီတတ်ဘျုး ဘဉ်ထွဲဒီးတတ်သူဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, ဒီးတတ်လၢ
အပၣ်ယုၣ်ဘဉ်ဆဉ်တတ်ဟ်ပနီၣ်အီၤတအိၣ် ဒ်အမ့ၢ်တတ်သူၣ်တတ်ဖျုး, တတ်သူၣ်ကျဲၣ်ကျီတတ်လၢပျၢ်ပူၤ,
ထံဘိကျိၤ ဒီးဆဉ်ဖိကိၢ်ဖိအိၣ်ဆဉ်အလီၢ်အကျဲသွန်တဖန်န့ၣ်လီၤ.

ယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခိုက်ကရားပၤဆုၤတတ်ကမံးတံၣ် ဒီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကိၢ်ရုၣ်ပဒိၣ်ခၢၣ်စး
လၢတတ်ယုထၢဟ်လီၤအီၤသွန်တဖန် ကဘဉ်ကျဲးစးမၤဘဉ်လိၣ် ဒီးထီၣ်ယုထီၣ်ယီၤက့ၤတတ်သိၣ်တတ်သီ
တတ်ဘျုးဘဉ်ထွဲ ဒီးတတ်သူဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, တတ်ဟ်ပနီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်အကဝီၤ, ဒီးတတ်ဆီတလဲတတ်သူဟီၣ်
ခိၣ်သွန်တဖန်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၇၉)

လၢတတ်မၤစ့ၤလီၤတတ်ကသုၣ်ကသံးတတ်ဆီတလဲအတတ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးလၢခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆဉ် ဒီးပုၤ
ကညီအတတ်လုၢ်အိၣ်သးသမူအဂီၢ်, ကများလၢအအိၣ်လၢယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခိုက်ကရားပူၤသွန်တဖန်
ကဘဉ်ဟးဆဲးတတ်မၤဟးဂီၤသ့ၣ်ပျၢ်, လီၤဆီဒိၣ်တတ် သ့ၣ်ပျၢ်ထုလံၤလၢပျၢ်သ့ၣ်တဖန်, ဒီးတတ်မၤဟးဂီၤ
ဟီၣ်ခိၣ်ညဉ်သ့ၣ်တဖန်တသ့ဖဲအသ့န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၈၀)

လၢတတ်ကတဲၣ်ကတီၤသးလၢတတ်ကသုၣ်ကသံးတတ်ဆီတလဲအတတ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးတုၤလီၤတီၤ
လီၤကအိၣ်အဂီၢ်, ယိပ်လိတ်တိုက်တိုက်ခိုက်ကရားအကများသွန်တဖန် ကဟ်ဖျိန်မသကိးတတ်တပူဃီ
ဒီးခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကိၢ်ရုၣ်ပဒိၣ်ခၢၣ်စး လၢတတ်ဟ်ပနီၣ်ယုထၢဟ်လီၤအီၤသွန်တဖန် လၢတတ်စိၣ်က
ဖိထီၣ်က့ၤတတ်သူဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ် ဒီးတတ်သူၣ်တတ်ဖျုးအကျိၤအကျဲသွန်တဖန်, လၢအပၣ်ယုၣ်ဘဉ်ဆဉ်
တတ်ဟ်ပနီၣ်အီၤ ဒ်အမ့ၢ်တတ်သူၣ်ကျဲၣ်ကျီတတ်မုၢ်တတ်ဘိ, တတ်ဆီတလဲကျဲၣ်ကျီတတ်သူၣ်လီၤတတ်မုၢ်တတ်
ဘိအကတီၢ်, ဒီးတတ်ပၤဆုၤရဲၣ်ကျဲၣ်ထံးနိအကျိၤအကျဲ လၢတတ်ကမၤစ့ၤတတ်ကသုၣ်ကသံးတတ်ဆီတလဲအ
တတ်ဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးလၢန့ၣ်ဆဉ်တတ်မူတဝါအဖိခိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၄.၃) သ့ၣ်ပျၢ်တဖန်

အဆာဖိ (၈၁)

သ့ၣ်ပျၢ်ဒုးအိၣ်စံၣ်အိၣ်ကျၢၤ ဒီးဟ့ၣ်ပုၤကညီသွန်တဖန်လၢတတ်အိၣ်တတ်အီၤ, ကသံၣ်ကသီ,
သ့ၣ်မုၢ်ယိၣ်ဝၣ်, တတ်ဆဲးတတ်လၢအလုၢ်အပူၤလၢတတ်ထီၣ်ဒုးအပူၤကလံၤတသ့ဘဉ်သ့ၣ်တဖန်န့ၣ်လီၤ.
ဒ်သိးန့ၣ်ဆဉ်တတ်မူတဝါအတတ်ဖံးတတ်မၤလၢအရ့ဒိၣ်လၢကများဒီးဆဉ်ဖိကိၢ်ဖိမံးလၢအအိၣ်လၢယိပ်
လိတ်တိုက်တိုက်ခိုက်ကရားအံၤကလဲၤတရံးအသးဘဉ်ဘျိးဘဉ်ဒါအဂီၢ် အလီၢ်အိၣ်လၢတတ်ကဘဉ်မၤဂ့ၤ
ထီၣ်က့ၤသ့ၣ်ပျၢ်အတတ်အိၣ်သးသ့ၣ်တဖန်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၈၂)

ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်ကဘၣ်ပာ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်တပူၤယီၤလၢတၢ်
ဒူးအိၣ်ထီၣ်ဒီးတၢ်မၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်သုဒီးတၢ်မၤအိၣ်သ့ၣ်ပှၢ် ဒီးသ့ၣ်
ပှၢ်အတၢ်အိၣ်ယၤသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးတၢ်လၢအပၣ်ယုာ်ဘၣ်ဆၣ်တၢ်တပာ်ပနီၣ်ထဲတမံၤဇါ- ဒ်အမ့ၢ်တၢ်
လဲၤယုၤအိၣ်ယာ်အိၣ်တၢ်ဖိတၢ်လံၤလၢအဟးထီၣ်လၢပှၢ်ပူၤ ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ဒီးတၢ်လၢ, တၢ်သူးတၢ်သၣ်, က
သံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝၣ်စ, ဂ့ၢ်မ့ၢ်, ဝၣ်, ကနဲစီ, ရီၤဘၣ် (ကီၣ်အထူၣ်), ဒီးသ့ၣ်မုၢ်ယိဉ်ဝၣ် မ့တမ့ၢ် သ့ၣ်
လၢလီၤကဝီၤတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်ပၤဆုၢ်တၢ်ကမံးတံာ်ဒီးခ့ၣ်အဲၣ်ယုၢ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်အခၢၣ်စး
လၢတၢ်ယုၤထၢပာ်လီၤအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ကျဲးစးမၤဘၣ်လိာ်ဒီးထီၣ်ယုၤထီၣ်ယီၤက့ၤတၢ်သိၣ်တၢ်သီ
တၢ်ဘျၢဘၣ်ထွဲဒီးသ့ၣ်ပှၢ် ဒီးသ့ၣ်ပှၢ်တၢ်အိၣ်ယၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၈၃)

တၢ်ဒုၣ်တၢ်ထုသ့ၣ်ပှၢ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ် မ့ၢ်တၢ်မံၤယီၤလၢတၢ်မၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဒီးတၢ်
မၤဟးအိၣ်တသ့ဘၣ်အယီၤ ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်, တၢ်စူၢ်တၢ်နၢ် မ့တမ့ၢ်
ထုထံးတၢ်လီၤစၢၤလီၤသ့ၣ်တစံး, ကဘၣ်ပာ်ကဲမိာ်လုာ်ပာ်လၢတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢလၢအအိၣ်ပာ်တ့ၢ်
လံၤသ့ၣ်တဖၣ် ဒ်သိးတၢ်သုတလဲၤထိးဘူးဒီးမၤအိၣ်အိၣ်တဂ့ၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၄.၄) ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံၤလၢာ်

အဆာဖိ (၈၄)

တၢ်ဒီးသန့ၤထီၣ်အသးခံၣ်ယာ်ပၤ လၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံၤလၢာ်အကလုာ်ဒီး သ့ၣ်ပှၢ်လၢအဂ့ၤအ
ဘၣ်စၢၤန့ၣ် မ့ၢ်တၢ်လၢအဒူးမူဒူးဂဲၤကညီပှၢ်ထုလံၤဖိအပှၢ်တတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်
တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ကၤယာ်ဒီးကွၢ်ထွဲကဟုကယာ်က့ၤဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံၤလၢာ် ဒ်အ
ဝဲသ့ၣ်ကွၢ်ထွဲကဟုကယာ်လီၤအနီၢ်ကစၢ်သးအသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၈၅)

ပဲၤဒီးတၢ်မုၢ်လၢကွၢ်စိလၢတၢ်ဟံးယာ်ကၤယာ်က့ၤတၢ်အိၣ်တၢ်အိ, ကသံၣ်ကသီ, ဒီးတၢ်ဖိ
တၢ်လံၤတၢ်အိၣ်ယၤလုာ်ဒိၣ်ပှၢ်ဒိၣ် လၢအကဲဘျးကဲဖျိၣ်လၢပှၢ်ကညီသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်, ယိဉ်လိာ်တၢ်မုာ်
တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ပာ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်တပူၤယီၤ လၢတၢ်ကွဲးဒူးအိၣ်ထီၣ်ဒီးမၤဂ့ၤ
ထီၣ်က့ၤတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ယုၤအိၣ်ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမံၤလၢာ်, လၢအပၣ်ယုာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ဘိ
ဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၈၆)

ကမ္ဘာ့လူ့အခွင့်အလမ်းကော်မရှင်ကရားသွန်တဖန်တဘဉ်ကူလဲင်မကဆေဉ်ဖိကီဖိ မံလဲင်လအတဖိးသဲစး လအလုာ်သုဉ်ခါပတဲာ်ဒီးထီဒါမိာ်ပာ်ဖဲဖုသုဉ်ကုသးပုာ် ဒီးခုဉ်အဲဉ်ယုဉ်မုာ်တြီာ် ကီာ်ရုဉ်ပဒိဉ်လအတဲာ်ပာ်ပနီဉ်အီအတဲာ်သိဉ်တဲာ်သီတဲာ်ဘျာသုဉ်တဖန်ဘဉ်. ဒီးကမ္ဘာ့လူ့အခွင့်အလမ်းကော်မရှင်ကရားသွန်တဖန်ကဘဉ်လုပိာ်မထွဲမိာ်လုာ်ပာ်လဲာ်တဲာ်သိဉ်တဲာ်သီတဲာ်ဘျာလအတြီာ် ဝဲဒဉ်ဆဉ်ဖိကီဖိမံလဲင်အလုာ်တနီနီ နီအမုာ်ကယုာ်ပုာ်, ဘီဉ်သိဉ်, ထီဉ်ခု ဒီးဆဉ်ဖိကီဖိမံလဲင် အကလုာ်လအဂသုဉ်တဖန်န့ဉ်လီ.

အဆာဖိ (၈၇)

ယိဉ်လိာ်တဲာ်မုာ်တဲာ်ခုဉ်ကရားအကမ္ဘာ့သုဉ်တဖန် ကဘဉ်ပာ်ဖိဉ်မသကိးတဲာ်တပူယီလအတဲာ် ကွဲးဒုးအိဉ်ထီဉ်ဒီးမဂုထီဉ်ကုတဲာ်သိဉ်တဲာ်သီတဲာ်ဘျာ ဘဉ်ထွဲဒီးတဲာ်ဒုးအိဉ်ထီဉ်ဒီးတဲာ်ပဆုရဲဉ်ကျဲ ကျဲပူဆေဉ်ဖိကီဖိပျဲကွီသုဉ်တဖန်န့ဉ်လီ. ကမ္ဘာ့လူ့အခွင့်အလမ်းကော်မရှင်ကရားသွန် တဖန် ကဘဉ်ပာ်ကဲဝဲဒဉ်ပူဆေဉ်ဖိကီဖိပျဲကွီဒီးသုဉ်ပုာ်အရအတဲာ်ဘဉ်ထွဲလိာ်သးတမံယီ, နီအ မုာ်တဲာ်လိာ်တဲာ်ကျဲလအတဲာ်လုခးအိဉ်တဲာ်မံလဲင်, တဲာ်သုဟီဉ်ခိဉ်ကပံာ်လအတဲာ်သုဉ်တဖန်ဖျးအဂီဒီးတဲာ် လဲယုအိဉ်ယာ်အိဉ်တဲာ်လအပူတသုဘဉ် သုဉ်တဖန်န့ဉ်လီ.

ယိဉ်လိာ်တဲာ်မုာ်တဲာ်ခုဉ်ကရားပဆုတဲာ်ကမံးတံာ် ကဘဉ်ပာ်ဖိဉ်မသကိးတဲာ်တပူယီဒီးခုဉ် အဲဉ်ယုဉ်မုာ်တြီာ်ကီာ်ရုဉ်ပဒိဉ်အခါဉ်စးလအတဲာ်ယုထာပာ်လီအီသုဉ်တဖန် လအတဲာ်ပဆုရဲဉ်ကျဲပူဆေဉ်ဖိကီဖိပျဲကွီ လအတဲာ်အိဉ်ဒီးတဲာ်မဟးဂီထီဒါကမ္ဘာ့အတဲာ်ခွဲးတဲာ်ယာ် လအတဲာ်သုန့ဆဉ်တဲာ် အိဉ်ယုလအဝဲသုဉ်အတဲာ်လုအိဉ်သးသမုသုဉ်တဖန်အဂီတဂုန့ဉ်လီ.

အဆာဖိ (၈၈)

ဖဆဉ်ဖိကီဖိမံလဲင်သုဉ်တဖန် မုာ်မဟးဂီယိဉ်လိာ်တဲာ်မုာ်တဲာ်ခုဉ်ကရားအကမ္ဘာ့သုဉ်တဖန် အတဲာ်လုအိဉ်သးသမု, လီဆီဒဉ်တဲာ်နီအမုာ်ဆဉ်ဖိကီဖိမံလဲင်အကလုာ်လအစာဘူးကလီ တုာ် မုတမုာ် အိဉ်လအတဲာ်ဘဉ်ယိဉ်အလီသုဉ်တဖန်တခီ, လီကဝီပုတတကဘဉ်ကုဉ်လိာ်တဲာ်ပိဉ် သကိးတဲာ်ဒီးယိဉ်လိာ်တဲာ်မုာ်တဲာ်ခုဉ်ကရားပဆုတဲာ်ကမံးတံာ် ဒီးခုဉ်အဲဉ်ယုဉ်မုာ်တြီာ်ကီာ်ရုဉ်ပဒိဉ်အ ပုဘဉ်မုဘဉ်ဒါ လအတဲာ်ယုထာပာ်လီအီသုဉ်တဖန် လအတဲာ်ကဆာတဲာ်ကုတဲာ်ဟံးန့ဂုာ်ဝီလအ ကြးအဘဉ်ကတဲာ်သုဉ်တဖန်အဂီန့ဉ်လီ.

အဆာဒိန် (၄.၅) ထံနိတဖဉ်

အဆာဖိ (၈၉)

ယိဉ်လိဉ်ကျိမုာ်တၢ်အိဉ်ယၤလုာ်ဒိဉ်ပွၤဒိဉ်တခါလၢ အဒုးအိဉ်စံဉ်အိဉ်ကျၢကညီပုၤထူလံၤဖိ သုဉ်တဖဉ်အတၢ်အိဉ်မုအိဉ်ဂဲၤအကျိအကျဲ, ဒီးအါန့ၢ်အန့ၢ်ပုၤလၢအအိဉ်လၢယိဉ်လိဉ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုဉ် ကရၢၢ်အဟီဉ်ကဝိၤအချၢသုဉ်တဖဉ်အဂီၢ်စ့ၢ်ကိးန့ၢ်လီၤ. ယိဉ်လိဉ်ကျိအံၤတၢ်ကဘဉ်ပျဲယုၤလီၤအီၤသ ဘျၢန့ၢ်လီၤ. ကမုၢ်လၢအအိဉ်လၢယိဉ်လိဉ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုဉ်ကရၢၢ်သုဉ်တဖဉ်ကဘဉ်ထီၣ်ဒါတၢ်ဂုၤထီဉ်ပ သီထီဉ်သုဉ်တဖဉ်လၢအကမၤဘဉ်ဒိဒီးမၤဟးဂီၤဝဲဒဉ်ယိဉ်လိဉ်ကျိအကံၢ်စိတၢ်အိဉ်သး ဒီးထံကျိအဒု အတြၢ်လၢအယုၤလီၤဆူယိဉ်လိဉ်ကျိပုၤသုဉ်တဖဉ်န့ၢ်လီၤ.

အဆာဖိ (၉၀)

ထံမုာ်တၢ်လိဉ်ဘဉ်နီၢ်နီၢ်တခါလၢယိဉ်လိဉ်တြီၤ, သုဉ်ပုၤ, ဆဉ်ဖိကိာ်ဖိမံၤလၢ ဒီးကမုၢ် (ပုၤ ကညီ) သုဉ်တဖဉ်အသးသမုဒီးတၢ်အိဉ်မုအိဉ်ဂဲၤအဂီၢ်န့ၢ်လီၤ. ကမုၢ်လၢအအိဉ်လၢယိဉ်လိဉ်တၢ် မုာ်တၢ်ခုဉ်ကရၢၢ်သုဉ်တဖဉ်အိဉ်ဒီးတၢ်ခွဲးတယၢ်လၢထံနိအယိ ကရၢ မ့တမ့ၢ် ပုၤအဖုကရၢသုဉ်တဖဉ် တဘဉ်တြီဒီးဟ်ပနီဉ်ပုၤနီၢ်တဂၤ မ့တမ့ၢ် ပုၤတဝါဒိတဖုအတၢ်ဒီးန့ၢ်သုဘဉ်ထံနိ လၢကျဲတဘိဂုၤတ ဘိဂုၤနိတမံၤဘဉ်န့ၢ်လီၤ.

အဆာဖိ (၉၁)

ယိဉ်လိဉ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုဉ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သုဉ်တဖဉ် ကဘဉ်ဟ်ဖိဉ်မၤသကိးတၢ်တပုၤယီၤလၢတၢ် ကွဲးဒုးအိဉ်ထီဉ်ဒီးမၤဂုၤထီဉ်တၢ်သိဉ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ဘဉ်ထွဲဒီး တၢ်သုထံနိဒီးထံလၢတၢ်မုတဝါတၢ် အိဉ်ယၤသုဉ်တဖဉ်န့ၢ်လီၤ.

အဆာဖိ (၉၂)

ဘဉ်ထွဲဒီးခိကိာ်ဆာထံနိတၢ်အိဉ်ယၤ, လီၤဆီဒဉ်တၢ်ယိဉ်လိဉ်ကျိဒီးထံကျိအဒုအတြၢ်လၢအ ယုၤလီၤဆူယိဉ်လိဉ်ကျိပုၤသုဉ်တဖဉ်တခါ, ယိဉ်လိဉ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုဉ်ကရၢၢ်ပၤဆုတၢ်ကမံးတံာ်ကဘဉ် ဟ်ဖိဉ်မၤသကိးတၢ်တပုၤယီၤဒီးခုဉ်အဲဉ်ယုဉ်မုၢ်တြီၢ်ကိာ်ရုဉ်ပဒိဉ်ခါဉ်စးလၢတၢ်ယုထၢဟ်လီၤအီၤသုဉ် တဖဉ် လၢတၢ်ကပၤဆုရဲဉ်ကျဲက့ၤက့ၤထံနိကွာ်ခံလၢတၢ်စူးကါဝဲဒဉ်ပုၤထူလံၤဖိဒီးစဲအုဉ်အတၢ်သုဉ်ညါ နၢ်ဟ် ဒ်သိးတၢ်ကမၤလၢထီဉ်ပုၤထီဉ်က့ၤကမုၢ်တၢ်သုထံနိအတၢ်လိဉ်ဘဉ်သုဉ်တဖဉ် ဒီးတကတီၢ်ယီ တၢ်အုဉ်ကိၤက့ၤထံနိအတၢ်အိဉ်ယၤလၢအယုဉ်ကၢကသ့အဂီၢ်န့ၢ်လီၤ.

အဆာဖိ (၉၃)

ယိဉ်လိဉ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုဉ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သုဉ်တဖဉ် ကဘဉ်လုၤပိာ်မၤထွဲဝဲဒဉ်မိာ်လုာ်ပာ်လၢတၢ် သိဉ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဘဉ်ထွဲဒီး တၢ်သုတမၤအိဉ်ညဉ်တလၢအခး ဒီးတၢ်မၤအိဉ်ညဉ်လၢကွံတဉ် (ကွံ

လာတင်(ကြီးအီး) သွန်တဖန်တဂူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒီးယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သွန်တဖန် တဘၣ်သ့ၣ်ဒၣ်တၢ်မၤအိၣ်ညါအကျိၤအကျဲလၢအကမၤဟးဂီၤခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးအမ့ၢ် တၢ်သ့ၣ်ကစၢ် မ့ တမ့ၢ် မ့ၣ်ပီၢ်သွန်တဖန်တဂူန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၉၄)

ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သွန်တဖန်တဘၣ်ကျဲးစးဒီးသီးတၢ်မၤဘၣ်ဒိမၤတံၢ် တၢ်ထံကျိၤအတၢ်ယူၤလီၤဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်အသိးဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်မုၢ်တအိၣ်တဂူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ် ဘျီထီၣ်အတၢ်မၤအကျိၤအကျဲဘၣ်ထွဲဒီးထံးနိၣ်အမ့ၢ် တၢ်တ့ထီၣ်ထံတမၢ်ဖိဆံးဆံး (micro-hydro) လၢထံဘီကျိၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်ထုးထီၣ်လီၤမ့ၢ်အူအံၤ တၢ်ကဘၣ်မၤအီးလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ကွၢ်ထံဆိကမိၣ် က့ၤတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး လၢပုၤတဝါလၢအအိၣ်လၢထံကျိၤဖိလၢသွန်တဖန်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဒိၣ် (၄.၆) ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်ဒီးမုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်အတၢ်ဂုၤ ထီၣ်ပသီထီၣ်

အဆၢဖိ (၉၅)

မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်ဒီး တၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤလၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပူၤအံၤ ကဘၣ်မ့ၢ်တၢ်လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်ကညီပုၤထူလံၤဖိအတၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအကျိၤအကျဲတပယူၢ်ယီၤဆူညါ ကွၢ်ကွၢ်န့ၣ်လီၤ. မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်အတၢ်ဖံးတၢ်မၤတဖန် တၢ်ကဘၣ်မၤအီးလၢအအိၣ်ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူတဝါ လၢအယူၢ်ကၢအကျိၤအကျဲ ဒီးတၢ်ပၢ်လုၢ်ပၢ်ပူၤက့ၤလုၢ်လုၢ်ထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢ လၢတၢ်မၤလၢထီၣ် ပျဲထီၣ်က့ၤကမုၢ်သွန်တဖန်အတၢ်လိၣ်ဘၣ် (တၢ်လိၣ်ဘၣ်ဒိအမ့ၢ် တၢ်ပိးတၢ်လီၤဒီးလၢအတမ့ၢ်တၢ်ပိး တၢ်လီၤသွန်တဖန်), လၢအပၣ်ယုၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်တၢ်အိ, ထံးနိ, ဟံၣ်ယီ, တၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့, တၢ်ကူၣ် ဘၣ်ကူၣ်သ့, တၢ်ဆဲးတၢ်လၢတၢ်န့ၢ်သါ, ဒီးတၢ်ဖံးတၢ်မၤလၢအအိၣ်ဒီးသူးသ့ၣ်လၢကပိၤ, ဒီးတကတီၢ် ယီၤစ့ၢ်ကီး ထီၣ်ယူထီၣ်ယီၤဒီးကၤယၢ်က့ၤတၢ်လိၣ်ဘၣ်သွန်တဖန်အံၤ ဒီးတၢ်လိၣ်ဘၣ်လၢတၢ်ကဟု ကယၢ်ဒီးသဒက့ၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ လၢဖိစိလံၤစိခါဆူညါသွန်တဖန်အဂီၢ် ဒီးဟီၣ်ခိၣ်ကပံၢ်လၢ အအိၣ်ဒီးအကံၢ်အစိလၢလၢအပျဲပျဲအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သွန်တဖန် တဘၣ်တူၢ်လိၣ်ဝဲဒၣ်မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်သန့ဒီး ကျိၣ်စ့တၢ်ဟဲန့ၣ်တၢ်ဖံးတၢ်မၤလၢအကွၢ်ဒၣ်ထဲ တၢ်မၤန့ၢ်ကျိၣ်စ့ မ့တမ့ၢ် တၢ်စိတၢ်ကမိၤလၢအကမၤဘၣ် ဒိဝဲဒၣ်ကမုၢ်အါဂၤအတၢ်အိၣ်မုၢ်ဆိးပၤလၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်, ယုၣ်ဒီးခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးက မုၢ်အတၢ်စံၣ်ညါပၤလီၤသးခွဲးယၢ်သွန်တဖန်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၉၆)

ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်တၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ်တၢ်တိၢ်ကျဲၤသွန်တဖန် တဘၣ်မၤဘၣ်ဒိဝဲ ဒၣ်ခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီး ပုၤကညီသွန်တဖန်အတၢ်အိၣ်မုၢ်ဆိးပၤဘၣ်. ကမုၢ်လၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိၣ်

တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တဘၣ်တၢ်လိာ်ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ်တၢ်ဂၤထီၣ်ပသီထီၣ် လၢ အကမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလီၢ်ကဝီၤပုၤတၢ်အခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်, လုၢ်လၢ်ထူၤသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢ, ဒီးတၢ် ခွဲးတၢ်ယၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်ဘၣ်. ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ်တၢ်ဂၤထီၣ်ပသီထီၣ်အတၢ်လိာ်ဘၣ် ဒ်အမ့ၢ် တၢ်လဲၤတၢ်က့ၤ, တၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့, လီၤမ့ၢ်အူၤသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ်မၤအီၤလၢအအိၣ်ဒီး တၢ်ဟးဆဲးဝဲဒၣ်ခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီၤအတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံး ဒီးတၢ်မၤစ့ၤလီၤဝဲဒၣ်တၢ်မၤတံာ်တၢ် တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၉၇)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်အကမၤသ့ၣ်တဖၣ် ယုၣ်ဒီးယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်မၤ ဆုၤတၢ်ကမံးတံာ် ဒီးခၢ်အဲၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်အခၢ်စးလၢတၢ်ယုၤထၢပာ်လီၤအီၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ပာ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်တပူၤယီၤလၢတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျုး ဘၣ်ထွဲဒီးဂံၢ်ခိၣ်ထံး တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ်, မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်ဒီးတၢ်ကူၤလဲၤမၤကတၢ်ဂၤထီၣ်ပသီထီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၉၈)

ကညီပုၤထူၤလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဆိၣ်ထွဲမ့ၢ်တအိၣ်ဘၣ်န့ၣ်, တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ်တခါလၢ လၢ တၢ်တပာ်ပနီၣ်ဆိၣ်ထွဲအီၤဒ်ပုၤဂ့ၢ်ဝီၤသဲးသန့အသိးဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်အိၣ်သးမ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်ဘၣ်ဖုးလၢ ဝဲပုၤတၢ်ဂၤလၢ်လၢ မ့တမ့ၢ် ကရၢတဖုတဖု (လၢအပၣ်ယုၣ် ဒီးကူၣ်ပနံၣ်ကရၢမၤသကိးတၢ်, ကူၣ်ပနံၣ်, တၢ်ကရၢကရိသ့ၣ်တဖၣ်) မ့ၢ်တ့ထီၣ်တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ် ထီၣ်လၢအကမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးပုၤကညီဒီးခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ် လၢအမ့ၢ်တဒီးန့ၢ်ဆိကညီပုၤထူၤလံၤဖိသ့ၣ် တဖၣ်အတၢ်ပျဲဘၣ်တခီ, တၢ်တမၤနီၣ်မၤယါ မ့တမ့ၢ် ပာ်ပနီၣ်အီၤဒ်အမ့ၢ် တၢ်လၢအဖိးမံလိာ်သးဒီး သဲးဘၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယိၣ် ဒ်တၢ်ကူၣ်လိာ်တၢ်ပိၣ်သကိးတၢ်ဒီးကမ့ၢ်အါဂၤအဖိခိၣ်အသိး, တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ်အံၤတၢ်ကဘၣ်တြျးကွၢ်ဒီးမၤဟးဂီၤအီၤန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၉၉)

တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ကူၤလဲၤမၤကတၢ်တိာ်ကျဲၤ လၢအကမၤဘၣ်ဒိယိၣ်လိာ်တၢ် မ့ၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်အကမၤသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်အိၣ်မ့ၢ်ဆိးပၤ, ဒီးမ့တမ့ၢ်ဘၣ်တခီ တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ် ဒီး တၢ်ကူၤလဲၤမၤကတၢ်တိာ်ကျဲၤလၢအဘၣ်ထွဲဘၣ်ယးဒီးပုၤလၢတၢ်ချၢတဖုဖု ဒီးတၢ်ကရၢကရိတဖၣ် န့ၣ် တၢ်ကဘၣ်ဒုးသ့ၣ်ညါဆိလီၢ်ကဝီၤပုၤတၢ်အခိၣ်ပဒိၣ်အပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါလၢ တၢ်ယုၤထၢပာ်လီၤအီၤ သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢၢ်အကမၤသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢ က ကူၣ်လိာ်တၢ်ပိၣ်ဒီးကူၣ်ထီၣ်ဖးလီၤသကိးတၢ်တပူၤယီၤ လၢကမ့ၢ်အတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဖးဒိၣ်အပူၤ လၢတၢ် ကမၤတၢ်ဆၢတံာ်တပူၤယီၤလၢ မ့ၢ်တၢ်ကဟ့ၣ်တၢ်ပျဲလၢတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ် မ့တမ့ၢ် တၢ်တိာ်ကျဲၤဒ်အံၤ တၢ်ကဆဲးမၤအီၤသ့တသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်သုၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ်တၢ်တီၣ်ကျဲၤအတၢ်ဖံးတၢ်မၤဘၣ်ထွဲၣ်အမ့ၢ်တၢ်သုၣ်ထီၣ် မ့တမ့ၢ် တၢ်သုၣ်ထီၣ်အက့ၢ်အဂီၤလၢအတမ့ၢ်ပုၤကညီအတၢ်အိၣ်တၢ်ဆိးတၢ်အလီၢ်အကျဲၤ လၢအကၤဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်လၢပုၤအါဂၤအတၢ်အိၣ်ယၤအဖီခိၣ်အမ့ၢ်ကလံၤ, ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်, ဒီးထံနိလၢအတလၢကွံာ်တၢ်သုၣ်ထီၣ်ဘၣ်ထီၣ်တၢ်တီၣ်ကျဲၤအတၢ်န့ၢ်ပၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အဆၢ ဒီးမၤဘၣ်ဒိကမ့ၢ်အတၢ်အိၣ်မ့ၢ်ဆိးပၤသ့ၣ်တဖၣ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွံာ်တၢ်တီၣ်ကျဲၤအတၢ်ဖံးတၢ်မၤလၢပုၤနီၢ်တဂၤ, ပုၤတတၢ, ကူၣ်ပနံၣ် မ့တမ့ၢ် ကူၣ်ပနံၣ်ကရၢမၤသကိးတၢ်(ဒီးဖရၢၣ်) လၢအလိၣ်ဘၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤဖးလဲၢ်ဖးကွံာ် မ့တမ့ၢ်လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်ခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢပုၤအါဂၤအတၢ်အိၣ်ယၤအမ့ၢ်ကလံၤ, ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်ဒီးထံနိလၢအတလၢကွံာ်ဝဲၣ်တၢ်န့ၢ်ပၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အဆၢတလီၢ် ဒီးမၤဘၣ်ဒိကမ့ၢ်အတၢ်အိၣ်မ့ၢ်ဆိးပၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွံာ်တၢ်တီၣ်ကျဲၤလၢအလီၢ်အိၣ်လၢတၢ်ကဘၣ်ဒိန့ၢ်ဘၣ်ကမ့ၢ်အတၢ်ပျဲဘၣ်ဆၢၣ် လၢတၢ်ပာ်ပနီၣ်အီၤတအိၣ်အမ့ၢ် မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွံာ်တၢ်သုၣ်တဖၣ်ဖျး, တၢ်သုၣ်သ့ၣ်ဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၁၀၀)

ကျိၣ်စ့တၢ်ဟဲန့ၣ်ခီဖျိတၢ်ထုးထီၣ်န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤလၢအမၤသီထီၣ်ကဒါက့ၤအသးတသ့သ့ၣ်တဖၣ်, လၢအပၣ်ယုာ်ဒီးတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ထုးတၢ်တီၤလၢအတမ့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ညၣ်, ဒီးလၢအတမ့ၢ်ပုၤနီၢ်တဂၤ မ့တမ့ၢ် ပုၤတတၢလၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခူၣ်ကရၢၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်စုလီၢ်ခိၣ်ခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ တၢ်ကဘၣ်ပာ်ဖျါထီၣ်အီၤဆူလီၢ်ကဝီၤပုၤတတၢလၢအဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလိလိၤ, ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခူၣ်ကရၢၢ်ပၤဆ့တၢ်ကမံးတံာ် ဒီးခ့ၣ်အဲၣ်ယုာ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခူၣ်ကရၢၢ်အကမ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်လၢ တၢ်ကဘၣ်ဒုးသ့ၣ်ညါအဝဲသ့ၣ်ဘၣ်ထွဲဒီး တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ဖံးတၢ်မၤလၢ ခ့ၣ်အဲၣ်ယုာ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ်ပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒီးအဝဲသ့ၣ်အိၣ်စ့ကိးဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်စၢဖျိၣ် (collective right) လၢတၢ်ပာ်ယုာ်မၤသကိးတၢ်ဒီးတၢ်ယုာ်ထီၣ်ကျိၣ်စ့တၢ်ဟဲန့ၣ်အမ့ၢ်ကယၤလၢတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢအတၢ်ဖံးတၢ်မၤသ့ၣ်တဖၣ်အဖီခိၣ် မ့တမ့ၢ် တြီဝဲၣ်တၢ်တီၣ်ကျဲၤတၢ်ဖံးတၢ်မၤဖဲအံၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢ တၢ်သုတမၤအီၤအဂီၢ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ထုးဖးအီၤဒီးပုၤထူလံၤဖိတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲၤတသ့ဘၣ်အပီ, တၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢတၢ်ဖံးတၢ်မၤအထိးနါလၢပုၤအပုကရၢလၢအမၤတၢ်ဒီးန့ၢ်အီၤသ့ၣ်တဖၣ် တဘၣ်အါန့ၢ်ဒီးကမ့ၢ်လၢအဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလိလိၤခီဖျိတၢ်ခူၣ်ဟီၣ်လၢသ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်. ကမ့ၢ်လၢအဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခူၣ်ကရၢၢ်ပၤဆ့တၢ်ကမံးတံာ်ကဆိၣ်ထွဲမၤစၢအီၤ, ဒီးစ့မိာ်ပုၤလၢတၢ်ဒီးန့ၢ်အီၤအီၤသ့ၣ်တဖၣ်တၢ်ကသူအီၤလၢတၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢက့ၤ ပုၤတတၢလၢအဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဒိၣ်ထီၣ်ထီထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆာဖိ (၁၀၁)

လတ်မတ်လီကူ (မက်ညှပ်ထိန်ကူ) တ်ကသုန်ကသံးတ်ဆိတလဲခိဖိုတ်မေ့လီတ် ထူးထိန်ဟံခဲင်ထံကလက်သဝံ (greenhouse gas) အဂီ၊ ယိန်လိတ်တ်မုတ်တ်ခုန်ကရါအကမျာ် သုန်တဖန် ကဘန်ဟံဖိုင်မသကိးတ်ဒီးခုန်အဲယုန်မု်တြီကီရုန်ပဒိန် လတ်စိန်ကဖိထိန်ဒီးမအါ ထိန်တ်စူးကါလီသဟိန်ဂံဘါအကျဲယုထာလအဂ လအမဘန်အဘန်သိတ်ဒီးဒူးအိန်ထိန်ခိန် ယူနုဆန်အတ်ဘန်ဒိဘန်ထံးစ့သုန်တဖန်နုန်လီ၊ ပုတတအတ်ခွဲးတ်ယတ်လတ်ကဒီးနု ဘန်လီသဟိန်ဂံဘါအံ တဘန်မုတ်တ်လအကမဘန်ဒိဘန်ထံးဝဲဒုန်နီကစာ်တံခိန်ညီပလီသး ခွဲးယတ်, တ်အိန်ကူအီလ၊ ထံနိတ်အိန်လအိန်လီ, ဒီးခိခိန်ဒီးထံလန်ဆန်တ်မူဘျးစဲသုန်တ ဖန်အတ်ဖံးတ်မဒီးတ်လဲတရံးသးသုန်တဖန်ဘန်.

ဂံခိန်ထံးတ်သုန်ထိန်ဘိထိန်လါဂံဘါသဟိန်တ်ဂုထိန်ပသီထိန် မ့တမု် တ်ဒီးနုလီမုန် အူအကျါအကျဲလအကဒူးအိန်ထိန်ခိန်ယူနုဆန်အတ်ဘန်ဒိဘန်ထံး လတ်ဟးဆွဲးအီမု်တသု ဘန်သုန်တဖန်, ယိန်လိတ်တ်မုတ်တ်ခုန်ကရါအကမျာ်သုန်တဖန် အိန်ဒီးတ်ခွဲးတ်ယတ်လတ်အဲ ယုန်မု်တြီကီရုန်ပဒိန်အပုဘန်မူဘန်ဒါသုန်တဖန်ကဘန်ဒူးသုန်ညါအီ ဘန်ထွဲဒီးတ်ဂုထိန်ပ သီထိန်အတ်ဘန်ဒိဘန်ထံး ဒီးတ်ပိတ်ထွဲထိန်အခံသုန်တဖန်နုန်လီ. ဒီးကမျာ်သုန်တဖန်အံအိန် ဒီးတ်ခွဲးတ်ယတ်လ ကကုန်လိတ်တန်ပိန်ဒီးထံလိန်ကုန်ထိန်ဖးလီသကိးတ်လအကမျာ်အတ်အိန် ဖိုင်ဖးဒိန်အပူ လတ်ကမတ်ဆာတ်တပူယီလ မုတ်ကဟုန်တ်ပျဲလတ်ဂုထိန်ပသီထိန်တ် တိန်ကျဲအံသု တသုအဂီနုန်လီ.

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ (၅) ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဒီးလုၢ်လၢထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်န့ၢ်သါ

အဆၢဖိၣ် (၅.၁) ဂံၢ်ခိၣ်ထံးတၢ်ဘျၢခိၣ်သ့ၣ် သ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်န့ၢ်ပဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်

အဆၢဖိ (၁၀၂)

ဒ်သိးတၢ်သုတမၤဟးဂီၤပုၤနီၢ်တဂၤခွဲးယၢ်ဒီးတၢ်မၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးကမုၢ်အါဂၤအတၢ်အိၣ်မ့ၢ်ဆိးပၤလၢယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပုၤတဂ့ၤအဂီၢ်, တၢ်ဘျၢမိၢ်ပုၤအဆၢဖိလၢလၢသ့ၣ်တဖၣ်အံၤတၢ်ကွဲးပၤလီၤအီၤဒ်သိးကမၤစၢၤကွၢ်တၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်န့ၢ်ပဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ခွဲးယၢ် လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပုၤန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၁၀၃)

ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်မ့ၢ်ကညီပုၤထူလံၤဖိအပုၤဂ့ၢ်ဝီ, တၢ်ဆဲးတၢ်လၢ, ဒီးတၢ်စ့ၢ်တၢ်နၢ်အပနီၣ်အကံၢ်အလဲတခါ ဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်ခိၣ်တယၢ်တခါလၢ ကညီပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တဘၣ်တူၢ်လိာ်ပုၤဂ့ၢ်ဝီ, မ့ၢ်ကျိၤဝဲကွၢ်, ထံၣ်ကီၢ်သဲး မ့တမ့ၢ် သဲးတၢ်ဂုၤထီၣ်ပသီထီၣ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဆီတလဲသ့ၣ်တဖၣ်လၢ အကမၤဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးအဝဲသ့ၣ်လုၢ်လၢထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢ မ့တမ့ၢ် တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်ဘၣ်.

အဆၢဖိ (၁၀၄)

မ့ၢ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်လၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပုၤအံၤ ဘၣ်ထွဲဒီးကညီပုၤထူလံၤဖိသ့ၣ်တဖၣ်အယိ, ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်တဘၣ်သုးကွံာ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်အိၣ်ဆိးအလီၢ်လၢ အမိၢ်ပၢ်ဖဲဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်တၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲအပုၤန့ၣ်ဘၣ်.

အဆၢဖိ (၁၀၅)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပုၤဆုၢ်တၢ်ကမံးတံာ် ဒီးခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရ့ၣ်ပဒိၣ်အခၢၣ်စးလၢတၢ်ယုၣ်ထၢပၤလီၤအီၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ကျဲးစးမၤဘၣ်လိာ်ဒီးထီၣ်ယုၣ်ထီၣ်ယီၤကွၢ်အဝဲသ့ၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဘၣ်ထွဲဒီး တၢ်န့ၢ်ပဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, လၢအပၣ်ယုၣ်ဒီးတၢ်ဆါ, တၢ်ပုၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်ဆီတလဲဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်, တၢ်ဟံပနီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဝီဒိၣ်, တၢ်ထီၣ်က့ၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်ဒီးတၢ်သုဟီၣ်ခိၣ်ကပံၣ်တၢ်ဆၢတဲာ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၁၀၆)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်ဒီးပုၤတဝါသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ပၢ်ဖိၣ်မၤသကိးတၢ်တပုၤယီၤဒီးယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပုၤဆုၢ်တၢ်ကမံးတံာ် ဒီးခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရ့ၣ်ပဒိၣ်အခၢၣ်စး

လၢတၢ်ဃုထၢပၢ်လၢအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် လၢတၢ်ထီၣ်က့ၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အဆၢ လၢတၢ်ကဘၣ်မၤအိၣ်လၢအ အိၣ်ဒီးတၢ်တီၤဖၢအိၣ်မး, လၢပုၤကိးဂၤဒဲးကသ့ၣ်ညါပၣ်ဃုာ် ဒီးလၢတၢ်ထံၣ်အိၣ်ဖျိဖျါဖျါသ့ န်သိးလီၤ ကဝီၤပုၤတၢ်ဒီးကမုၢ်ခဲလၢာ် ကနၢ်ပၢ်အိၣ်ဂ့ၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၁၀၇)

ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်လၢအအိၣ်လၢ ဃိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပုၤလၢအအိၣ်လၢပုၤထူလံၤဖိအ “ကီၢ်” သန့ပူၤသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ်သ့ၣ်ညါအိၣ်အမ့ၢ် ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်လၢအအိၣ် မ့တမ့ၢ် ပုၤတၢ် န့ၢ်ပၢ်အိၣ်လၢတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ် “ကီၢ်” အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ကမုၢ်လၢအအိၣ်ဒီး “ကီၢ်” သ့ၣ်တဖၣ် က ဘၣ်ဟ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်တပူၤဃီ လၢတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ဒီး မၤဂ့ၤထီၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ လၢတၢ်က စူးကါအိၣ်လၢ “ကီၢ်” ပုၤကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၁၀၈)

န့ဆၢတၢ်မုာ်တၢ်ဒီး လုၢ်လၢ်ထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သးတမံၤဃီဒီးဟီၣ် ခိၣ်ကပံာ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲသ့ၣ်တဖၣ် တၢ်သ့ၣ်ညါအိၣ်အမ့ၢ် မိာ်ပၢ်ဖဲဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အလီၤအကျဲ မ့တ မ့ၢ် တၢ်သ့ၣ်ညါအိၣ်အမ့ၢ် တၢ်ဒုၣ်တၢ်ထုအလီၤအကျဲလၢပုၤနီၢ်တဂၤ, ဟံၣ်ခိၣ် မ့တမ့ၢ် လီၤကဝီၤပုၤ တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ် လၢတၢ်လုၢ်သ့ၣ်ခါပတၢ်ဒီးတၢ်မၤဟးဂီၤအိၣ်တသ့ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ဃိၣ်လိာ်တၢ်မုာ် တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ဟ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်တပူၤဃီ လၢတၢ်ဆၢတၢ်သကိးတၢ်ဒုၣ် တၢ်ထုအဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အဆၢသလီၤသ့ၣ်တဖၣ်, လၢအပၣ်ဃုာ်ဒီးလိပူၤ, တၢ်သ့ၣ်ခိၣ်, ဒီးတကတီၢ် ဃီစ့ၢ်ကိး ကဘၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢဘၣ်ထွဲဒီးကညီပုၤထူလံၤဖိအလုၢ်အလၢဒီးအထူ သန့သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၁၀၉)

ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်တၢ်လီၤတၢ်ကျဲလၢတၢ်သူအိၣ်လၢတၢ်ဖဲဒုးဒုးသံၣ်အဂီၢ်သ့ၣ်တဖၣ် တၢ်သ့ၣ်ညါ အိၣ်အမ့ၢ် ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်လၢကမုၢ်လၢအအိၣ်ဒီး “ကီၢ်” ဒီးဒုသဝီသ့ၣ်တဖၣ်န့ၢ်ပၢ်အိၣ်တပူၤဃီ, မ့တ မ့ၢ် လီၤကဝီၤပုၤတၢ်လၢအပၢ်ဆၢရဲၣ်ကျဲတၢ်ကရၢၢ်တဖုဖုန့ၢ်ပၢ်အိၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အဃီ, ဒုသဝီ မ့ တမ့ၢ် ပုၤတၢ်တဖုစုာ်စုာ်ကဘၣ်ဟ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်လၢတၢ်ဆၢတၢ်သကိးတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ဘၣ် ထွဲဒီးတၢ်လီၤတၢ်ကျဲအဆၢသလီၤ ဒီးတၢ်န့ၢ်ပၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ခွဲးယၢ် လၢတၢ်ဟ့ၣ်လီၤအိၣ်ဆူပုၤနီၢ်တဂၤ, ဟံၣ်ခိၣ် မ့တမ့ၢ် ဟံၣ်ခိၣ်အန့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ် န်တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢတၢ်ပၢ်နီၣ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲဒၣ် အသိးန့ၣ်လီၤ.

အဆၢဖိ (၁၁၀)

ပုၤလၢတၢ်ချၢဒ်အမ့ၢ်ပုၤနီၢ်တဂၤ, ပဒိၣ်ပုၤဘၣ်မုာ်ဘၣ်ဒါလၢတၢ်တပၢ်ပနီၣ်အိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးမိး သဲးကရၢၢ်ကရၢဒ်အမ့ၢ်ကူၣ်ပနံၣ်, ကူၣ်ပနံၣ်အါဖုမၤသကိးတၢ် (ခိးဖရၢၣ်) မ့တမ့ၢ် တၢ်ကရၢကရိ

ထံဖိကီကစာလအလီလီလီသွင်ဒ်မိလ်ပာ်လ်အသိးသွင်တဖၣ် မ့တအိၣ်ဆိးလးလးသုဝီ မ့တမ့ၣ် ပှတတပှ၊ မ့တမ့ၣ်ဘၣ်တခီ မ့ၣ်သံမ့ၣ်ပှလအပာ်လီတဲာ်တ့ၣ်အဝဲသွၣ်တၢ်သွၣ်ညါနံၣ်ပာ်မ့ၣ် တချးဘၣ်သွၣ်တဖၣ်၊ ငှသဝီကမ့ၣ် မ့တမ့ၣ် လီၢ်ကဝီပှတတသွၣ်တဖၣ်ကဘၣ်ကူၣ်လိာ်တၢ်ပိၣ် ဒီးထံၣ်လိာ်ကူၣ်ထီၣ်ဖးလီၤသကိးတၢ်တပှယီ လာတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ဒီးမေမုၢ်မဲၤထီၣ်ကဒါက့ၤ “ကီၢ်” တၢ်ပတၢ်ပြးသန့ဒ်မိၣ်ခွဲၣ်စံၣ်ဒီးတၢ်ဖဲးတၢ်မအကျိအကျဲ လာတၢ်ထံၣ်အီဖျိဖျိဖျါဖျါ၊ မ့တမ့ၣ်ဘၣ် တခီ အစုကတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ကဒါက့ၤ “ကီၢ်” အမိလ်ပာ်လ်တၢ်ပဆၢရဲၣ်က့ၤအက့ၢ်အဂီၤဒီးတၢ် သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢသွၣ်တဖၣ်သ့ တသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ။

အဆာဖိ (၁၁၆)

ဒ်သိးတၢ်အုၣ်ကီၤမလီၤတၢ်လၢကညီပှထူလံၤဖိသွၣ်တဖၣ်ကဆဲးအိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤဘၣ်ဒံး ဒ်က လုာ်လီၤဆီတဖုအသိးအဂီၢ်၊ ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမ့ၣ်ခဲလၢာ် ကဘၣ်ပာ်ကဲဒီးပာ်လုာ် ပာ်ပှက့ၤအဝဲသွၣ်မိၣ်ပာ်ဖဲလုာ်ပှသွၣ်တဖၣ်အတၢ်ဆဲးတၢ်လၢ၊ လၢအပာ်ယုာ်ဒီးမိၣ်လုာ်ပာ်လ်အတၢ် စ့ၢ်တၢ်နာ်၊ ကျိာ်၊ လံာ်လဲၢ်ဒီးလုာ်ဖိထီၣ်ဖိသွၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ။

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကမ့ၣ်သွၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ပာ်ဖျိၣ်မသကိးတၢ်တပှယီ လၢ တၢ်မနီၣ်မယါက့ၤကညီပှထူလံၤဖိလၢအအိၣ်လၢမုာ်တြီၢ်သွၣ်တဖၣ်အတၢ်စံၣ်စိတဲစိ၊ ဒီးသိၣ်လိမၤ ယုာ်က့ၤဖိလံၤလၢခံတစိလၢလုာ်လၢထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်န့ၢ်သါအကလုာ်သွၣ်တဖၣ်၊ လၢအ ပာ်ယုာ်ဒီးတၢ်ကုဆါယါဘျၢအကျိအကျဲဒီးကသံၣ်သွၣ်ဂံၢ်ဝၣ်ဖဲဒီးဒ်တၢ်စ့ၢ်တၢ်နာ်အသိး၊ တၢ်စုသ့ခိၣ် ဘၣ်တၢ်မၤဒ်အမ့ၢ် လုာ်လၢထူသန့၊ တၢ်ထါ၊ တၢ်ဆဲးတၢ်ကုတၢ်သိး၊ ဒီးတၢ်သူဝံၣ်သးဆါ၊ တၢ်ဒုတၢ် အုဒီးတၢ်ဂဲၤကလံၣ်သွၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ။

အဆာဖိ (၁၁၇)

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပဆၢတၢ်ကမံးတံာ် ကဘၣ်ပာ်ဖျိၣ်မသကိးတၢ်တပှယီဒီးခုၣ် အဲၣ်ယုာ်မုာ်တြီၢ်ကီၢ်ရှုၣ်ပဒိၣ်လာတၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်ကူၣ်သ့ပိညါကရၢ (educational institution) လၢ တၢ်ပံးယာ်ကယာ်က့ၤကညီပှထူလံၤဖိအလုာ်လၢထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢသွၣ်တဖၣ် ဒ်သိးတၢ်က သ့အုၣ်ကီၤဒီးမလီၤတၢ်လၢဖိလံၤလၢခံတစိကအိၣ်ဒီးတၢ်သွၣ်ညါနံၣ်ပာ်ဒီးတၢ်သ့တၢ်ဘၣ် ဒ်သိးအဝဲ သွၣ်ကသ့ဆီတလဲမဘၣ်ဘျိးဘၣ်ဒါက့ၤအဝဲသွၣ်တၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအကျိအကျဲ ဒီးတၢ်အိၣ်သးတၢ် ဆီတလဲသွၣ်တဖၣ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ။

အဆာဖိ (၁၁၈)

ဒ်မိလ်ပာ်လ်ကညီပှထူလံၤဖိအတၢ်ထံၣ်ဒီးတၢ်ဆိကမိၣ်ဘၣ်ထွဲဒီးဟီၣ်ခိၣ်ဒီတဘျီအဖိ ခိၣ်အသိး၊ အဝဲသွၣ်ပာ်လုာ်ပာ်ပှက့ၤဝဲဒ်တၢ်ဒီးသန့ထီၣ်အသးယာ်ပယာ်ပလၢသွၣ်ပှ၊ ဟီၣ်ခိၣ် ကပံာ်၊ ထံနီၢ်၊ ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမဲလၢာ်ဒီးပှကညီသွၣ်တဖၣ်အဘၣ်စၢဒိၣ်ဒိၣ်မုာ်မုာ်န့ၣ်လီၤ။ သဘျၢလၢ

တၢ်ဘျုးတၢ်ဘၢအတၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သး ဒီးတၢ်စ့ၢ်တၢ်နၢ်အိၣ်ဝဲဒၣ်အသိး. ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၣ်က
ရၢၢ်အကမၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်ပၢ်ကဲဒီးပၢ်လုၢ်ပၢ်ပွၤက့ၤဝဲဒၣ်မိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢ်အလုၢ်လၢ်ထူသန့. တၢ်
ဘျုးတၢ်ဘၢမူးတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲ (တၢ်ဘိးလီၤရဲၣ်လီၤ) ဒ်အမ့ၢ်ကညီပုၤထူလံၤဖိအါဂၤတၢ်သ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်
က့ၤတၢ်ဖံးတၢ်မၤအကျိၤအကျဲတခါအသိး. ဒီးကဘၣ်ပၢ်ပနီၣ်ဒီးပၢ်ကဲက့ၤတၢ်ဆီတလဲလၢအအိၣ်
ထီၣ်လၢကညီပုၤထူလံၤဖိအပုၤတတၢ်ပုၤ လၢအလီၤဆီလိာ်အသးဒီးမိၢ်လုၢ်ပၢ်လၢ်ဟီၣ်ခိၣ်အတၢ်ထံၣ်
အိၣ်ဝဲဒၣ်အဖိခိၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

လံာ်ဘျးဝဲ-ဝီၢ်သြးဒီးတၢ်ကတိၤအခိပညီတဖၣ်

ပုၤအါဂၤဒီးကမုၢ်အတၢ်အိၣ်မူအိၣ်မုၢ်ဆိးဟံး - မ့ၢ်တၢ်လၢအဘၣ်ထွဲဒီး ခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်, ပုၤဂ့ၢ်ဝီဒီးမ့ၢ် ကျိၤဝဲကွၢ်, ထံၣ်ဂၤကီၢ်သးဒီးသးစးဂ့ၢ်ဝီသ့ၣ်တဖၣ် လၢအဆိၣ်ထွဲက့ၤဝဲဒၣ်ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်က ရၢၢ်အကမုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်အိၣ်မုၢ်ဆိးဟံး, လၢအပၣ်ယုၣ်ဒီးတၢ်ပုၤဖျဲးတၢ်, တၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့, ပုၤနီၢ်တဂၤအတၢ်သဘျ့, ခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူတတၢ်အတၢ်အိၣ်စံၣ်အိၣ်ကျၢၤတမံၤယီၤ, ဒီးတၢ်ပံးယၢ် ဟံးယၢ်က့ၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်ဒီးလုၢ်လၢထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢအတၢ်န့ၢ်သၢသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ကယံာ် တၢ်တမံၤလၢလၢအကဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးလၢအဟဲကဲထီၣ်အသးလီၤလိာ်အမ့ၢ် တၢ် သုးလီၢ်သုးကျဲ မ့တမ့ၢ် တၢ်ကွၢ်တလီၤတၢ်လၢတၢ်ဆဲးတၢ်လၢတကယ, မ့တမ့ၢ် တဟဲကဲထီၣ်အသး လီၤလိာ် (တၢ်ဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဒါကၢ) ဒ်အမ့ၢ် တၢ်ဆဲးလီၤစ့ၤလီၤလၢ န့ၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ မ့တမ့ၢ် တၢ်မူ တတၢ်ဒီးအတၢ်ဖဲးတၢ်မတဖၣ်အယိ ကဲထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒိလၢ ပုၤကုပုၤကညီအဂီၢ်, တၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤ တၢ်သ့ၣ် တဖၣ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်လၢအဘၣ်ထွဲဒီးပုၤအါဂၤ ဒီးကမုၢ်အတၢ်အိၣ်မူအိၣ်မုၢ်ဆိးဟံးန့ၣ်လီၤ.

ပုၤတတၢ်- အခိပညီနီၢ်နီၢ်န့ၣ် မ့ၢ်ဒၣ် ဇူသဝီတဖျၢၣ်, မ့တမ့ၢ် ဇူသဝီဖိတဖၣ်မ့ၢ်ဘၣ်ထွဲဒီးကီၢ်တခိ ပကတဲလၢ ကီၢ်တခါန့ၣ်လီၤ.

ကီၢ်ရၣ်ပဒိၣ် - မ့ၢ်ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်ပဒိၣ်လၢ မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်သုးက့ၢ်နီၣ်ဂံၢ် (၅), လၢအပၣ်ယုၣ်ဝဲဒၣ် က ယံာ်တၢ်ပတၢ်ပြးအပတီၢ်ကိးပတီၢ်ဒဲးလၢ မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်အပူၤ, ဒ်အမ့ၢ် ကီၢ်ရၣ်, ကီၢ်ဆၣ်ဒီးကရၢၢ်အ ခၢၣ်စးတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါလၢန့ၢ်စိန့ၢ်ကမီၤ - ပုၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢ မူဒါတၢ်ဖဲးတၢ်မတမံၤ မံၤအဖီခိၣ် မ့ၢ်ပုၤလၢအဘၣ်တၢ်ယုၣ်ထၢဒီးဟ့ၣ်စိဟ့ၣ်ကမီၤအီၤလၢ ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပၤဆှၢ တၢ်ကမံးတံာ် ဒ်ပုၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါတဖၣ်အသိး ဒ်အမ့ၢ် - ဘၣ်ဆၣ်တဖျၢၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ - မ့ၢ် တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ဒီးကီၢ်ဆၣ်အဝဲကျိၤဝဲဒၣ်ဒီးအပုၤမတၢ်ဖိ, ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်ကီၢ်ရၣ်စံၣ်ညီၣ်ကီၢ်, သဝီသးပျံ, လီၢ်ကဝီၤပုၤတတၢ်ခၢၣ်စးဒီးခိၣ်န့ၢ်, ဒီးကမုၢ်ကရၢၢ်ကရၢ မ့တမ့ၢ် ဂံၢ်ခိၣ်ထံးကမုၢ်တၢ်ကရၢကရိခၢၣ်စး န့ၣ်လီၤ. တၢ်ကယုထၢဟံးလီၤအီၤအဂီၢ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ပၤဆှၢတၢ်ကမံးတံာ်အံၤ ဟံးန့ၢ်က မုၢ်အတၢ်ဘၣ်သးဝံးမး ယုထၢဟံးလီၤဝဲပုၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤလီၤ.

တၢ်ပၤဆှၢ (တၢ်ပတၢ်ဆှၢ မ့တမ့ၢ် တၢ်ပတၢ်ပြး) - တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဆိလီၤဒီးတၢ်မကျိၤကျဲအက့ၢ်အ ဂီၤတခါလၢ ဘၣ်တၢ်ဆိလီၤဟံးလီၤအီၤ, လၢအဘၣ်ထွဲဒီး တၢ်စိတၢ်ကမီၤဒီးမူဒါတၢ်ဖဲးတၢ်မတဖၣ်, တၢ်မတၢ်ဆၢတဲာ်အက့ၢ်အဂီၤ, ဒီးကမုၢ်ထံဖိကီၢ်ဖိပၣ်ယုၣ်မၤသကိးတၢ်အခွဲးအယၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒီးမူဒါတဖၣ် တၢ်စူးကါအီၤဒီးတၢ်မၤအီၤဒ်လဲၣ်, တၢ်ဆၢတဲာ်တဖၣ်တၢ်မၤအီၤဒ်လဲၣ်, ဒီးထံဖိကီၢ်ဖိ မ့တမ့ၢ် ပှၤဂ့ၤပှၤဂ့ၤလၢအဘၣ်ထွဲတဖၣ် ပာ်ဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကမ္ဘာ်အတၢ်ဆီၣ်ထွဲတူၢ်လီၤ - ဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢအကဒူးအိၣ်ထီၣ်ခိကီၢ်ဆၢ ခိၣ်ယၢန့ၣ်ဆၢအတၢ်ဒ်ဘၣ်သလၣ်, ပှၤဂ့ၢ်ဝီဒီးမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်အတၢ်ဒ်ဘၣ်သလၣ် မ့တမ့ၢ် ထံရှၢ်ကီၢ် သဲးအတၢ်ဒ်ဘၣ်သလၣ်လၢအဒူးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ဒ်ဘၣ်ထံးဆူပှၤနီၢ်တဂၤ, ပှၤတဖျၢၣ်, မ့တမ့ၢ် ပှၤတ ဝါလၢအအိၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အတၢ်အိၣ်မုာ်ဆိးပၤဒ်အံၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ အလီၢ်အိၣ်ဝဲ ဒ်လၢတၢ်ကဘၣ်ဒီးန့ၢ်ဒူသဝီ မ့တမ့ၢ် ပှၤတဝါလၢအကဘၣ်ဒ်ဘၣ်ထံးသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဘၣ်သး ဒ် သိးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤကဆဲးမၤအသးခါဆူညါကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

လုာ်လၢထူသန့ဒီးတၢ်စူၢ်တၢ်နာ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဘျုးတၢ်ဘါအခိၣ်အနၢ်တဖၣ် - မ့ၢ်ပှၤလၢ ပှၤတဝါပာ် ပနီၣ်အီၤ မ့တမ့ၢ် သ့ၣ်ညါပာ်ကဲအီၤ ဒ်ပှၤလၢဘၣ်တၢ်ပာ်ဖျါအီၤလၢလၢတဖၣ်အံၤလီၤ. ပှၤသ့ၣ်တဖၣ် အံၤမ့ၢ်ဝဲ...ကီၢ် မ့တမ့ၢ် ကညီထူလံာ်တၢ်ပာ်ဆှၢရဲၣ်ကျဲၤဟီၣ်ခိၣ်ကပံာ်အပှၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါလၢတၢ်ဆီၣ်လီၤ ပာ်လီၤအီၤ ဒ်လုာ်လၢထူသန့အိၣ်ဝဲအသိး, သ့ၣ်က့ၤသးပှၤလၢ ပှၤတဝါသ့ၣ်ညါပာ်ကဲအီၤ ဒ်အမ့ၢ်ပှၤတ ဂၤလၢအိၣ်ဒီးကညီထူလံာ်တၢ်သ့ၣ်ညါနၢ်ပာ်တဖၣ်, မိာ်လုာ်ပာ်လၢပှၤသ့ပှၤဘၣ်လၢန့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ်ယၢ ဂ့ၢ်ဝီတကပၤ လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ညါနၢ်ပာ်အါအါဂီၢ်ဂီၢ်ဘၣ်ထွဲ တၢ်မံၤလၢဆၢဖိကီၢ်ဖိဒီးတၢ်မူအါ ကလုာ်, ဒီးတၢ်ဘျုးတၢ်ဘါခိၣ်နၢ်လၢအသ့ၣ်ညါနၢ်ပာ်အပှၤတဝါတၢ်အိၣ်သးလီၤတၢ်လီၤဆဲးတဖၣ် န့ၣ်လီၤ.

